

DISS B 1266

G. VASS ISTVÁN

A SZOCIÁLDEMOKRATA PÁRT,
A PARASZTPÁRT,
A KISGAZDAPÁRT
ÉS A POLGÁRI DEMOKRATA PÁRT TEVÉKENYSÉGE
1944-45-BEN ÉS AZ 1945-ÖS VÁLASZTÁSOK
BÉKÉS MEGYÉBEN

Vidékünknek – mint a Viharsarok egy darabjának – mindig is a felfokozott politikai érdeklődés és aktivitás volt egyik fontos sajátossága. Voltak ennek természetesen negatív előjelű kinövésai is, mint a jobboldali pártok 1935–44 közötti térnyerése, 1944 végén és 1945 elején azonban minden addiginál szabadabban törhettek felszínre az itt szunnyadó pozitív energiák, s a Viharsarok aktivitása egy időre országformáló, történelmi tényezővé vált.

Nem közömbös tehát, hogy ezen aktivitás egyik legfontosabb – mert ezres-tízezres tömegeket orientáló – megjelenési formájáról, az 1944–45-ben megszerveződött demokratikus pártokról milyen ismeretekkel rendelkezünk. A magyar történelemben először nyílt arra lehetőség, hogy a társadalom nagy többségét alkotó dolgozó osztályok és rétegek szabadon szervezkedjenek. A pártok – az elvonatkoztatott „aktivitáson” túl – az alapvető érdekezéssel melletti véleménykülönbségek, sajátos osztály- és rétegérdekek, valamint ezen osztályok és rétegek útkeresésének is kifejezési formái voltak. Végül e pártok – részben a gyakorlati tapasztalás, részben a tudatos orientálás-formálás következtében – aktívan visszahatottak a bennük tömörülőkre, s ily módon egyben a tömegek politikai iskolái is voltak. Olyan iskolák, melyeknek hatása sokszor napjainkig érezhető.

Az országos történelmi kutatás sok problémát megoldott már, a helytörténelmi kutatás azonban eléggé egyoldalúan csak a Kommunista Párt történetének feltárására koncentrált,¹ pedig – mint az előbbi fejtegetésekből is következik – a demokratikus fejlődés tényleges, s a későbbi szocialista fejlődés potenciális bázisának számbavételekor nagyon is fontos, hogy e pártokat összefüggéseikben, egymásmellettségükben vizsgáljuk.

Jelen feldolgozás természetesen elsődleges céljának még a tényfeltárást

1. Ennek eredménye, hogy az egyik párt történetének országos szintézise számottevő helytörténelmi „háttér” nélkül született meg: *Tóth István: A Nemzeti Parasztpárt története*. Bp. 1972. Az egyes pártok történetével (1944–45) foglalkozó fontosabb tanulmányok: *Sánta Ilona: A munkásegység fejlődése a felszabadulás után*. In: Húsz év. Tanulmányok a szocialista Magyarország történetéből. Bp. 1964; *Strassenreiter Erzsébet: A Szociáldemokrata Párt újjászerveződése (1944. október–1945. július)*. Párttörténelmi Közlemények 1971; *Tóth István: A koalíciós pártok jellegéről és szerepéről népi demokratikus forradalmunkban*. Párttörténelmi Közlemények 1970/1.; *Tóth István: A Nemzeti Parasztpárt a Függetlenségi Frontban 1945 nyarán és őszén*. Párttörténelmi Közlemények 1968/1.; *Vida István: A Független Kisgazdapárt belső irányzatainak kialakulása 1945 nyarán és az augusztusi nagyválasztmány*. Századok 1970.

tekinti, hiszen ahhoz, hogy az elméleti következtetések terén továbbléphessünk, mindenekelőtt e vonatkozásban kell törleszteni alapvető adóságainkat.

Mielőtt az egyes pártok meg- illetve újjászervezésének tényeit² ismertetnénk, az adatok értelmezése érdekében az alábbiakat kell elmondani: Az adott történelmi-katonai-politikai szituáció következtében természetesen a kommunisták voltak lélektanilag a legkedvezőbb helyzetben 1944 október–novemberében ahhoz, hogy tömörülve, pártot alakítva a helység és a vonzáskörzetébe tartozó terület életének irányítását kezükbe vegyék.³ Ez az előny azonban hozzávetőlegesen december elejére kiegyenlítődött. Akkorra ugyanis mindenki számára – ha másból nem, abból, hogy a közigazgatás újjászervezése során a szovjet katonai parancsnokságok (legalábbis megyei szinten és a nagyobb városokban-községekben) a polgári elemekre és a régi hivatalnokokra is támaszkodtak – nyilvánvalóvá vált, hogy minden demokratikus párt szabadon szervezkedhet és egyformán részesedhet a helyi és országos hatalomban. Ez hozzávetőlegesen november elejére tisztázódott, s így a következő egy hónap elegendő volt arra, hogy a tényleges erőt képező helyi politikai csoportosulások rendezék soraikat, s eljussanak egy pártgyűlés összehívásáig. Így a pártok szervezkedésének első szakasza – melyre a nagyfokú spontaneitás és öntevékenység volt a jellemző – hozzávetőlegesen 1944. december 10-e körül ért véget.

Ezt a korszakhatárt másik oldalról az indokolja, hogy ez idő tájt alakult

2. Az általam tárgyalt pártok – beleértve a Szociáldemokrata Pártot is – helyi iratanyaga sajnos nem maradt fenn. Így a pártok belső életéről, irányzataikról, állásfoglalásaikról csak áttételesen, a közigazgatás és az MKP iratanyagából – mintegy azok szemüvegén keresztül nézve – alkothatunk képet. Ez sajnos a torzítás lehetőségét is magában rejt. A Békés megyei Levéltárban (továbbiakban: BML) őrzött ide vonatkozó, nagy tömegű iratanyag áttekintése lehetetlen lett volna a levéltár munkatársai által készített tematikus cédulák rendelkezésemre bocsátása nélkül. Az MKP iratanyagát, valamint a többi párt tevékenységével kapcsolatos néhány szórványos iratot őrző MSZMP Békés megyei Archívum (továbbiakban: *MSZMP Békés m. Biz. Arch.*) szintén alapvető fontosságú adatok feltárásában volt segítségemre.

3. Itt jegyzem meg, hogy bár az MKP létrejöttével és tevékenységével e kötetben belül külön tanulmány foglalkozik, mégis többször kénytelen vagyok a kommunista pártra vonatkozó adatokat is – mintegy viszonyítási pontként – idézni. Enélkül ugyanis lehetetlen lenne a többi pártra vonatkozó adat meggyőző értékelése.

meg az Ideiglenes Nemzetgyűlés Előkészítő Bizottsága, amelynek tagjai a Nemzetgyűlés előkészítése, a képviselők megválasztása során maguk is több helységben szorgalmazták a még nem működő pártszervezetek létrehozását. Ezekről a napoktól kezdve tehát egyre nagyobb szerepet kap a helyi központok (Békéscsaba, Orosháza, Békés) és az országos központok (Szeged, Debrecen) szervező tevékenysége. Ebben a szakaszban azonban még mindig nagy szerepe volt a helyi kezdeményező készségnek.

A második szakasz január közepén – 20-a táján – ért véget. Ekkor került napirendre a helyi képviselőtestületek megalakítása, melyekbe az egyes pártok erejük, tömegbefolyásuk arányában küldhettek tagokat. Nagy versenyfutás kezdődött tehát a még nem működő szervezetek megalakításáért, illetve a már működők megerősítéséért. (Szobek András főispán ezzel kapcsolatos körlevele,⁴ mely a képviselőtestületek megalakításánál követendő szempontokat közli és kifejezetten felhívja a helyi előjárásokat arra, hogy legalább három párt működésének feltételeit teremtsék meg, illetve megalakulását szorgalmazzák, 1945. január 18-án kelt, így célszerűnek látszott itt megvonni a korszakhatárt.)

A pártok szervezkedésének harmadik szakasza március végével zárult. Ezután – legalábbis a történeti Békés megye területén – új pártszervezet létrehozására már csak elvétve került sor.

A pártok helyi szervezeteinek kiépülésére vonatkozó adatokat összegző táblázatot (I.), valamint az egyes pártszervezetek 1945. március–szeptemberi taglétszám adatait tartalmazó (II.) táblázatot a szöveg végén függelékként közöljük.⁵

4. BML Kétegyházi NB ir. 1/1945.

5. Az I. sz. táblázatot az alábbi források alapján állítottam össze: A helyi közigazgatás vezetőinek válaszai a Szövetséges Ellenőrző Bizottságnak a helységek politikai életére és a vezetők személyére vonatkozó kérdéseire. Egyes darabjai megtalálhatók: BML Békés vm. főispánja iratai 1945. szám nélkül. 132. csomó; Békés vm. alispánjának iratai 59/1945; Békési járási főjegyző iratai 249/1945; Szarvasi járási főszolgabíró iratai 235/1945, továbbá: Csongrád megyei I. sz. Levéltár (továbbiakban *CSML*) Mezőkovácsházi járási főszolgabíró iratai 334/1945; és Hajdú-Bihar megyei Levéltár (továbbiakban: *HBML*) Cséffa-nagyszalontai járás iratai. 1944–45.

A II. sz. táblázat összeállításához részben szintén a fent említett „Válaszok” adatait használtam, továbbá az MSZMP Békés m. Biz. Arch. MKP 1945. I.; MSZMP Csongrád megyei Archivuma. MKP Délterületi Bizottság iratai 1945. 6030/24, 6034/26 és 6120. (MSZMP Csongrád megyei Archivuma – továbbiakban: *MSZMP Csongrád m. Biz. Arch.*)

Az önálló parasztpártnak és parasztmozgalomnak vidékünkön mély hagyományai voltak.⁶ Elég csak Áchimnak az agrárszocializmusból kifejlődő Parasztpártjára, vagy a Kisgazdapárt 1930-as békési zászlóbontására,⁷ s a harmincas évekbeli itteni politikai sikereire gondolnunk. Különösen a megye északi felében, a volt szeghalmi, gyomai, békési és szarvasi járásokban és Szolnok megye déli részén (többek között a most megyénkhez tartozó Dévaványán) voltak igen erős helyi szervezetei a pártnak. Lényegében ugyanez érvényes, de nem ilyen egységesen, a volt dél-bihari területekre. Az orosházi és gyulai járásban – kivéve magát Orosházát és Gyulát – kevésbé tudott gyökeret verni a párt. Fokozottan érvényes ez a volt Csanád megyei járásokra is. Az 1944 októbere utáni újjászerveződés szempontjából nem volt közömbös az sem, hogy a párt több ismert és népszerű – jórészt baloldali, vagy legalábbis a centrumhoz tartozó – vezetője: Tildy Zoltán, Kiss Gergely (Vésztő, a párt országos vidéki titkára), B. Szabó István (Békés, a párt megyei elnöke, 1939-től országgyűlési képviselő), Gyöngyösi János (Békéscsaba), Rácz Lajos (Gyoma), Z. Nagy Ferenc (Dévaványa) stb. tagjai voltak a párt országos választmányának. Valószínűleg valamennyien részt vettek a párt 1941–1944 folyamán fokozatosan – bár eléggé ellentmondásosan – megerősödő háborúellenes politikai vonalának kialakításában.⁸ A párt jelentősebb vidéki vezetői 1944. március 12-én tartottak utoljára megbeszélést Budapesten, melyen Tildy Zoltán ismertette a katonai és külpolitikai helyzetet, elmondta, hogy a szövetségesek megállapodása értelmében – akár nyugatról, akár keletről jönnek is a felszabadító csapatok – a baloldali pártok működésének feltételei akkor is biztosítva lesznek, s felhívta a vidéki politikusokat, hogy

6. Az önálló parasztpolitika lehetőségének keresését és igénylését vidékünk parasztága részéről jól érzékeltetik Z. Nagy Ferenc visszaemlékezései: *Ahogy én láttam*. Bp. 1965.

7. A Békés és Bihar megyei parasztságnak a párt újjászervezésében játszott szerepére lásd: *Vida István: A Független Kisgazdapárt 1930. évi békési programja*. Történelmi Szemle, 1970/1. 76–100.

8. Z. Nagy Ferenc: i. m. 165–166, valamint *Paál Jób–Radó Antal* (szerk.): *Debreceni Feltámadás*. Debrecen, 1947. 226–227.

a front átvonulása után azonnal jelentkezzenek a helyi katonai parancsnokoknál, s kérjenek engedélyt a helyi pártszervezet újjáalakítására.⁹

Mindezek tehát azt bizonyítják, hogy a megye nagyobbik felében biztosítva voltak a párt gyors újjászervezésének feltételei: az aktivizálható tömegek, az erős szervezeti hagyományok és az új helyzetre felkészült vezetők. (Az említettek, Tildy Zoltán kivételével, a felszabadulás időszakában valamennyien itthon tartózkodtak.)

A vidék felszabadulása után – nyilván a város centrális helyzete és politikai központ jellege következtében is – a békéscsabai *Gyöngyösi János* hallatott először magáról. Az október 9-én megalakult városi Ideiglenes Vezetőtanács tagjaként megbízták egy lap megindításával. Az október 11-én megjelent *Alföldi Népújság* 1. számában magyar, francia és szlovák nyelven nyílt levelet közölt „Malinovszky tábornagyhoz”, melyben a város lakossága nevében elhatárolta magát az országot pusztulásba sodró uralkodó osztálytól, biztosította a bevonuló csapatokat a lakosság rokonszenvéről, s megértő elbánást kért. Az újság példányai valóban eljutottak a 2. Ukrán Front parancsnokságához, amely ugyan az újság további megjelentetéséhez – korainak tartván azt – nem járult hozzá, de Gyöngyösit felkérték, hogy vegyen részt az Arcvonal Politikai Osztálya magyar nyelvű, s a lakosság tájékoztatását szolgáló lapjának létrehozásában.¹⁰ Gyöngyösi vállalta a feladatot, s így módon alkalma nyílt tárgyalni magas rangú katonai vezetőkkel, akiket tájékoztatott a magyarországi helyzetről, s akik

9. *Z. Nagy Ferenc*: i. m. 170. Mint később látni fogjuk, sok kisgazdapárti és szociáldemokrata szervezet működését az 1930-as évektől folyamatosnak tekintette. Közismert azonban, hogy 1944 március végén, a német megszállás után valamennyi baloldali párt működését betiltották, irataikat, helyiségeiket, vagyonukat stb. lefoglalták, így tehát a felszabadulás utáni hetekben a normális pártélet helyreállítása csakis újjáalakuló pártgyűlés összehívása útján volt elképzelhető. Még egy megjegyzés kívánkozik: a helyi pártszervezetek működéséhez még az első hetekben sem volt szükség a szovjet parancsnokság engedélyére, illetve az országosan szerveződő pártok esetében ez egyáltalán nem is volt engedélyhez kötve. A pártalakítást bejelenteni kellett: kezdetben az újjászervezett közigazgatás képviselőinek, később a helyi nemzeti bizottságoknak, amelyek – hacsak a szerepet vállaló személyek egyikének-másikának politikai múltjában nem találtak kivetni valót – rendszerint megjegyzés nélkül tudomásul vették a pártszervezet megalakulását.

10. *Debreceni Feltámadás... im. 226–227.* valamint *Gyöngyösi Jánosné*: Gyöngyösi János életrajza. Kézirat. Békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum Adattára (továbbiakban MMM Adattár).

megerősítették abban a tudatában, hogy a szovjet katonai hatóságok nem fogják beavatkozni az ország belügyeibe, s a demokratikus polgári pártok szervezkedését nemcsak lehetségesnek, de szükségesnek is tartják. Ugyancsak találkozott már néhány nappal a felszabadulás után – október 15-én – a Szovjetunióból elsők között visszatért Vas Zoltánnal, majd november elején más hazatérő kommunista vezetőkkel, akik szintén a fentiek értelmében tájékoztatták őt, s biztosították arról, hogy „nem törnek a maguk részéről semmiféle kiváltságos helyzetre.”¹¹

Ezek a tárgyalások és a közigazgatás újjászervezése során szerzett kedvező tapasztalatok – sőt a közigazgatás élére került polgári elemek kifejezett sürgetése –¹² vezették el az ismert kisgazdapárti vezetőket, hogy a párt megyei, sőt a megyehatárokon is túlterjedő szervezését megkezdjék. Gyön-

11. A szovjet parancsnoksággal és a kommunista vezetőkkel való tárgyalásaira vonatkozóan lásd: Debreceni Feltámadás... im. 104–106. Gyöngyösi levele dr. Vásáry Istvánhoz (1944. nov. 18.). Továbbá: *Ságvári Ágnes*: Népfront és koalíció Magyarországon 1936–1948. Bp. 1967. 103.

12. Erre vonatkozóan lásd B. Szabó István alább közlendő körlevelét. A helyi közigazgatási vezetők magatartásának ismertetésére még később visszatérek.

13. B. Szabó István már a felszabadulás előtt a Kisgazdapárt egyik ismert vezetője volt. A békési módos parasztság jellegzetes képviselője. A felszabadulás után az Ideiglenes Nemzeti Kormány kisgazdapárti államtitkára.

14. MSZMP Békés m. Biz. Arch. „Idegen Fond”. Az írógéppel sokszorosított levél fontosabb részletei a következők: „...Ezekben a szörnyű időkben mutatták meg, mennyire egyenes és előrelátó volt az a politika, amelyet mi a Független Kisgazdapárt kebelében végeztünk. Hányszor mutattunk rá, hogy ez a túlzásba vitt németbarát politika csak ahhoz az eredményhez vezethet, amely ezt a szörnyű szenvedést és megpróbáltatást zúdította nemzetünkre.

A pusztulás után a romok eltakarítása következik. Azután pedig egy új életnek kell kezdődnie. A régi rendszernek gyökerestől kell elpusztulnia...

...Az orosz katonai parancsnokságok engedélyezték minden demokratikus párt munkáját. Engedélyezve van a Kommunista, Szociáldemokrata és Független Kisgazdapárt munkája. A kommunisták és szociáldemokraták már legtöbb helyen meg is kezdték szervezkedésüket. A vármegyei közigazgatási főnökkel dr. Csige-Varga Antallal történt megbeszélés után most én is, mint a Független Kisgazdapárt vármegyei elnöke megindítom az egész vármegye területén a párt újjászervezését. Óriási jelentősége kell, hogy legyen ennek a szervezkedésnek az elkövetkezendő időkben. Amikor a magántulajdon elve fog kemény harcot folytatni a magántulajdon ellenségeivel szemben. Szükség van rá, hogy azonnal a legerősebb szervezkedésbe fogjunk, hogy amikor egy új demokratikus magyar kormány alakul, az ország nagy tömegei szervezetben álljanak

gyösi ez irányú tárgyalásai és levelezése – mely Szegedtől Debrecenig terjedt – után a konkrét kezdeményezés Békésről, B. Szabó Istvántól¹³ indult el, aki az 1944. márciusi feloszlatásig a párt megyei elnöke volt, s aki Gyöngyösivel, s a megye közigazgatási főnökével, dr. Csige-Varga Antallal történt megbeszélés után – elnöki tisztségét érvényesnek tekintve – hozzálátott a helyi szervezetek életre keltéséhez.

1944. november 18-án a párt helyi vezetőihez intézett körlevele,¹⁴ – melyben tájékoztatást ad a kialakult helyzetről, a párt új viszonyokra alkalmazott fontosabb célkitűzéseiről és a szervezési feladatokról – mint a felszabadulás után kiszagda részről elsőként elhangzott programszerű megnyilatkozás, a párt egész felszabadulás utáni története szempontjából is érdekes adalék.

a magántulajdon megvédelmezése érdekében. A mostani helyzetben nem lehet másutt helye egyetlen társadalmi rétegnek sem, akár tisztviselő, akár kereskedő, vagy iparos, aki a magántulajdon elvének alapján áll, mint belépni és erősíteni azt a demokratikus pártot, amely mindenkinek jó polgári életet kíván biztosítani.

Az elnevezés majd később esetleg országosan módosulhat. Hirdetni fogjuk a nagybirtok felosztását, hogy a földnélküli munkások saját tulajdonhoz jussanak. Ez a kívánságunk egyébként pártunk fennállása óta állandó programunk főcélját képezte. Jólétet teremteni minden polgári foglalkozású rétegnek, s tömöríteni mindazokat, akik a polgári élet további fenntartását kívánják. A lehetőséghez képest jó viszonyt tartani a többi demokratikus pártokkal. Azonnal összehívni a régi pártválasztmányokat, azokat a változott viszonyoknak megfelelően kiegészíteni. Párttagsági íveket kell kibocsátani s a szervezést a legerősebben és szervezeten kell keresztülvinni. Nem tekinteni a múltat a jövő rovására. Aki a magántulajdon elvén áll, mindenkit bevonni a szervezetbe. Értsük meg világosan, hogy a jövő legnagyobb problémája éppen a magántulajdon körül fog kibontakozni. Akinek egy kicsi háza van, akinek egy kicsi földje van, az természetesen ragaszkodni fog annak megtartásához és biztosan hiszem, hogy éppen ez a körülmény fog nekünk hatalmas erőt adni ahhoz, hogy a magántulajdon ellenségeivel szemben hatalmas, erős tábor tudjunk beszervezni. –

Ezt a körlevelemet a vármegye minden községében működő szervezeteinknek megküldöm, de föl fogom hívni az ország többi vármegyéinek kiszagdapárti szervezeteit is, hogy hozzánk hasonlóan azonnal indítsák meg ebben a szellemben az ország népének a beszerzését... Ezen szervezkedésen keresztül az ország új rendjének kialakulását talán egy évszázadra fogjuk eldönteni, mert ettől fog függeni a belső államformánk kialakulása, és minden erőddel és időddel szolgálni fogod célunk megvalósítását. – ...hiszem, összetett erővel mindenütt meg tudjuk szerezni a többséget a magántulajdon elvének megmentésére.

A szervezés menetéről engem értesíteni szíveskedjél.”

A levél mondanivalójának középpontjában – ugyanúgy, mint 8–10 hónappal később a Kisgazdapárt választási propagandájának középpontjában¹⁵ – *a magántulajdon és a polgári életforma védelme* áll.

Ez adja a szervezkedés értelmét és jelentőségét: az elkövetkezendő időben ugyanis „a magántulajdon elve fog kemény harcot folytatni a magántulajdon ellenségeivel”; ezért kell lehetőleg minden polgári réteget bevonni a szervezetbe; a földosztást is azért támogatja a párt, hogy kiszélesedjen a magántulajdon védelmében érdekelték köre; e kérdésnek rendeli alá a reakció, a régi rend elleni harcot is: „Nem tekinteni a múltat a jövő rovására!”¹⁶ Igaz, szót kap a „rég rendszer” elítélése, gyökerestől való felszámolása (bár konkrétan nem is az egész uralkodó osztályt, csak a „tűzhasba vitt németbarát politikát” hibáztatja), a romok eltakarítása, az új élet megteremtése is, de csak általánosságban, csak bevezetésként.

Az persze, hogy a magántulajdon kérdése hangsúlyt kap, bizonyos fokig természetes, hiszen bármennyire hangsúlyozták is a Szovjetunióból hazatért kommunista vezetők, hogy egy „magánvállalkozáson” alapuló „polgári jellegű kompromisszumot céloznak”,¹⁷ azért a tájékozottabb polgári politikusok előtt egy pillanatig sem lehetett kétséges, hogy – marxista pártról lévén szó – végső céljuk a szocializmus megteremtése. 1944. november 18-án azonban, abban a helyzetben, amikor az ország a pusztulás szélén állott, amikor nagyobbik felén még a német és nyilas terror uralkodott, ennek a kérdésnek így alárendelni minden mást – ez B. Szabó István nagyfokú egyoldalúságára vall.

Végül meg kell jegyezni, hogy a tények elferdítésén alapul a levél egyetlen konkrét és pozitív célkitűzésével, a földnélküli munkásokat saját tulajdonhoz juttató földosztással kapcsolatos állítás, hogy tudniillik az állítólag „pártunk fennállása óta állandó programunk főcélját képezte”. Ezzel szemben az az igazság, hogy a Kisgazdapárt nem tudott kidolgozni egy demokratikus földreformprogramot, s még az egyébként soha komolyan

15. Lásd: *Balogh Sándor*: Az 1945. november 4-i nemzetgyűlési választások Magyarországon. Századok, 1970. 905–910.

16. B. Szabó magatartása egyenes folytatása volt a Kisgazdapárt másfél évtizedes politikájának, s néhány hónap múlva ezekben a kérdésekben elképzelései a párt hivatalos gyakorlatává váltak. (Lényegében nem kifogásolták pl. a radikális, 100 holdas birtokhatárt, de mindent megtettek a közélet radikális megtisztításának megakadályozása érdekében. Vö.: *Ságvári Ágnes*: i. m. 103–116.)

17. Debreceni Feltámadás i. m. 104–106. (Gyöngyösi János levele.)

nem vett 1930-as békési programnak a nagybirtok „céltudatos csökkentésére” vonatkozó követelése is inkább az uralkodó osztály politikai frázisaira emlékeztet, s teljesen homályban hagyja a végrehajtás ütemét és méreteit.¹⁸

A B. Szabó levelét követő hetekben, különösen a párt erősségét képező Sárreten, valamint a szarvasi járásban – sűrűn visszhangozva a magántulajdonra és a földreformra vonatkozó fenti gondolatokat¹⁹ – egymás után alakultak újjá a párt helyi szervezetei, a megye déli, délnyugati járaisaiban (különösen az orosházi járásban) azonban úgy tűnik, nem adott elegendő indíttatást a megyei szervezkedés megkezdése, s szükség volt a hivatalukba ekkorra már visszakerült régi közigazgatási vezetők – helyenként igen erőteljes – biztatására.

Dr. Csige-Varga Antal megyei közigazgatási főnök e segítséget egyik levelében így indokolta: „Legkényesebb problémának tartom azonban a máról holnapra fellépett kommunista párt szerepének kérdését a közigazgatásban... Az orosz katonai parancsnokság tudomásával fokozatosan kiszorítom a pártot a közigazgatásból... Egyúttal igyekszem a Független Kisgazdapárt szervezkedését is megindítani, hogy az egyoldalú párturalom, vagy éppen proletárdiktatúra bekövetkezését és annak minden veszedelmét megelőzzük...”²⁰ E célkitűzés jegyében fogant már Csige-Varga november 3-i, a helyi államigazgatási szervekhez intézett körlevele is, amelyben tájékoztatja azok vezetőit arról, hogy a kommunista párt, mint tanácsadó bevonandó az ügyek intézésébe, de csak úgy, „hogy a többi demokratikus magyar pártoknak (a kisgazda, a szocdem pártnak) is joga, s tényleges módja legyen hasonlóképpen közreműködni.”²¹ E körlevélre válaszolva a pusztaföldvári főjegyző egyértelműen leszögezi, hogy a helyi polgári elemek szervezkedésének megindulása csak külső erők (pl. megyei pártvezetők) tevékeny közreműködése mellett képzelhető el.²² November vége felé azután a közigazgatási vezetők ilyen irányú tevékenysége egyre gyakoribbá, erőteljesebbé vált. 24-én az orosházi fősztolgabíró levélben hívta fel a helyi kisgazda (és szociáldemokrata) vezetőket, hogy

18. *Vida István*: i. m. 89–90. és 95.

19. BML Békés vm. alisp. ir. 427/1944. alapszám. Orosházi járási fősztolgabíró ir. 75/1944.

20. BML Békés vm. alisp. ir. 101/1945. alapszám (158/1944).

21. MSZMP Békés m. Biz. Arch. MKP. Békés megye 1944/1.

22. BML Békés vm. alisp. ir. 1177/1945. (119/1944.)

szabadon szervezkedhetnek, sőt: „a hatóság, amennyiben hatáskörében intézkedni tud, a demokratikus pártok szervezkedését támogatja”,²³ december 3-án a békéssámsoni főjegyző jelenti: „a Független Kisgazdapárt megalakítására vonatkozóan lépéseket tettem”²⁴; december 1-én a pusztavárdói főjegyző: „A Független Kisgazdapárt megszervezését a mai napon újból elég kemény szavakkal sürgettem a mezőgazdasági megbízottak által tartott értekezleten,”²⁵ majd egy héttel később egyenesen ezt jelenti Gyulára: „A Független Kisgazdapárt erélyes közbenjárásomra megalakult, így most már két demokratikus párt működik...”²⁶

Arról van tehát szó, hogy azt a lélektani előnyt, amit a szovjet csapatok jelenléte a kommunista párt szervezeteinek gyors kiépítése esetében jelentett, decemberre egyre inkább ellensúlyozta a helyi közigazgatási vezetőknek a Kisgazdapárt (és részben a Szociáldemokrata Párt) újjászervezéséhez nyújtott gyakorlati segítsége. Erre pedig nyilván azért volt szükség, mert bár fentebb adottnak vettük az aktivizálható tömegeket, azt azért nem szabad elfelejteni, hogy egyrészt az 1939–44-es évek történelmi vízváltatója alaposan megtépázta a párt sorait: a tagok egy részét jobbra sodorta, a jobbrészűek viszont, kiábrándulva a kisgazda-politika csődjéből, balra keresték a kivezető utat.²⁷ Másrészt akik megmaradtak is a párt keretein belül, annyira átítatódtak az ellenforradalmi rendszer sovíniszta, antikommunista propagandájával, hogy annak bénító hatása alól hónapokig nem tudtak szabadulni. (Az egyik ismert vezető pl. így emlékezik: „Valósággal féltém odaállni azok elé az emberek elé, akik korábban mindig nagy szeretettel fogadtak: mit fognak szólni, ha én most szovjet teherautókról kezdek el szónokolni?”²⁸)

Végül mindezeket a segítő és gátló tényezőket számításba véve, tekintsük át *a szervezetek kiépülésének konkrét menetét* – előre bocsátva azonban, hogy azért *a dátumokat abszolutizálni nem szabad*. Nem szabad egy-

23. BML Orosházi főszolgabíró ir. 75/1945.

24. Uo. 94/1944. Ennek ellenére február 1-én alakult meg a párt helyi szervezete.

25. Uo.

26. BML Békés vm. alisp. ir. 1177/1945. alapszám.

27. BML Gyulai járási főszolgabíró ir. 35/1944. Dobozi főjegyző, 1944. nov. 8.: „...a Kisgazdapártnak csak nagyon kicsi töredéke maradt hű az igazi Kisgazdapárt programjához, mert egyik része a kommunista párthoz orientálódott, a másik része pedig a fasisztákhoz. A szociáldemokratáknál a helyzet az előbbivel azonos.”

28. MMM Adattár. Kiss Gergely visszaemlékezése.

részt azért, mert sok helyen már hónapokkal a párt hivatalos újjáalakulása előtt résztvettek képviselői az újjáalakult közigazgatásban (pl. Békéscsaba, Doboz²⁹ stb.), és nem szabad azért sem, mert sok helyen – joggal vagy jogtalanul – folyamatosnak tekintették a párt működését, s így nem érezték a vezetők rögtön szükségét egy hivatalos pártgyűlés összehívásának. (Ezzel szemben, ha tíz kommunista összegyűlt valahol, az természetesen szerüleg egyben pártalapításnak is számított.)

A *békési* volt az első³⁰ szervezet, amely újjáalakult (november 12.), majd néhány nappal később követte a *gyulai* (15-e) és a *tótkomlói* (17-e). Ezután – már valószínűleg B. Szabó munkájának hatására – a *sárréti*, valamint a *szarvasi* és *orosházi* szervezetek következtek. 1944. december 10-ig – a fentebb megjelölt első periódushatárig – a történeti Békés megye községeinek nagyobb felében, 30-ból 17-ben újjáalakult a Kisgazdapárt helyi szervezete. A következő nem egészen másfél hónap (január 20-ig) alatt újabb nyolc szervezet alakult – főleg az orosházi és a gyulai járásokban folyt ekkor erőteljes szervezkedés –, majd a február folyamán megalkult újabb szervezetekkel ezen a területen befejeződött a pártszervezetek kiépülése. (Két helységben, Bucsán és Gyulaváriban, 1945 végéig nem tudott a párt gyökeret verni.)

Az 1950-ben Békés megyéhez csatolt szolnoki, bihari és arad-csanádi területeken már jelentős fáziskéséssel történt meg a párt újjászervezése. (Ez a fáziskésés persze nagyrészt jellemző a területek egész politikai életére, részben még a kommunista párt szervezkedésére is.) Amennyire erre hiányos adataink következtetni engednek, november–december folyamán mindössze egy szervezet (a dévaványai) alakult újjá,³¹ majd január–február során kiterjedt a szervezkedés a jelentősebb politikai hagyományok-

29. BML Gyulai járási főszolgabíró ir. 35/1944.

30. A szarvasi járási főszolgabíró „Válaszai...” (BML Szarvasi járás főszolgabírója ir. 235/1945) szerint Békésszentendrason okt. 21-én alakult újjá a pártszervezet (vö. I. sz. táblázat). Ez azonban alig valószínű, hiszen a helyi Kommunista Párt csak három hónappal később, s a szomszédos Szarvas erős kisgazdapárti szervezete is csak egy hónappal később alakult meg.

31. Ezeken a területeken valószínűleg a közigazgatás vezetői is később kezdtek hozzá a kisgazda–szociáldemokrata szervezkedés szorgalmazásához. Nyugat-Bihar vármegye főispánja december 10-re hívta össze a községek ismertebb kisgazda és szociáldemokrata vezetőit egy megbeszélésre, amelyen ugyan a fő téma egy politikai nyilatkozat elfogadása volt, de emellett valószínűleg szó esett a pártok újjászervezéséről is. HBML Berettyóújfalusi főjegyző ir. 216/1944.

kal rendelkező községekre, de a szervezetek kiépítését még március–áprilisban sem sikerült befejezni.

A párt újjászervezői kezdettől fogva nagy súlyt fektettek a párttagság számszerű növelésére. Ennek érdekében már kezdettől fogva nemcsak a párt régi tagjait vették számításba, hanem minden jelentkezőt, aki korábban túlzottan nem kompromittálta magát. Így érthető, hogy alig három hónappal a pártszervezetek újjáalakulása után – 1945. március elején – már nem volt ritkaság az 1500–3000 párttagot számláló helyi szervezet. Igaz, ezután nem egy helyen stagnálás, vagy éppen visszaesés következett be, s csak a novemberi választások előtti hónapokban történt ismét jelentősebb erőfeszítés a párt taglétszámának emelésére. Ennek eredményeként az 1945-ös megye területén márciustól szeptemberig 27 000-ről 35 000-re emelkedett a tagok száma.³²

Sajnos, arra vonatkozóan, hogy a 35 000 párttag megoszlása, akár szociális, vagyoni helyzete, akár foglalkozása szerint, milyen volt, semmi megbízható adat nem áll rendelkezésünkre. Az MKP megyei vezetősége ugyan kísérletet tett a novemberi választások előtt, hogy tájékozódjon a többi párt szociális összetételéről, a Kisgazdapárt vezetői azonban elzárkóztak az információ megadása elől, s így az elkészült jelentésbe csak becsült adatok kerülhettek be.³³ Ezek szerint a Kisgazdapárt összetétele 1945 végén: „70% zsírosparaszt, 25% reakciós középosztály, 5% földmunkás”. E „statisztika” gyengéi azonban első pillantásra szembeötlőek: valójában mit fed a „zsírosparaszt” kategória?³⁴ E réteg ilyen túlsúlya egyszerűen fizikai képtelenség; hogyan lehetséges, hogy fél évvel a föld-

32. Vö.: II. sz. táblázat.

33. PIA 274–16/130. Idézi: *Újlaki Péter*: Az 1945-ös választások Békés megyében. *Békési Élet* 1970/2. 297–298. Érdekes, hogy a jelentés nyilvánvaló túlzása ellenére a szerző egyetértőleg idézi. Azt a tényt, hogy a Kisgazdapárt a választások előtt néhány héttel nem volt hajlandó adatokat szolgáltatni belső életéről, szintén túlzás a jobboldaliság bizonyítékaként értékelni, hiszen ez egyszerűen a koalíciós „játékszabályokhoz” való ragaszkodásnak is tekinthető.

34. A tárgyalt korszak politikai szóhasználatában a „zsírosparashti” vagy „gazdagparashti” illetve később „kulák” gazdaság a 20–25 kat. hold feletti gazdaságot jelentette. Az újabb történeti szakirodalom szerint azonban a tőkésparashti gazdaság és a középparashti (tehát nem idegen munkaerőre épülő) gazdaság közötti határvonal nem sokkal 50 kat. hold alatt húzódott. Vö.: *Orbán Sándor*: A demokratikus agrárforradalom és a parasztság rétegződésének problémái a felszabadulás után. *Századok*, 1970/4. 943–982.

osztás után az egész jelentés jóformán csak „földmunkásokról” és „zsiros-parasztokról” tud, holott ebben az időszakban – a továbbra is valóban nagyszámú földmunkásság mellett – a törpe- és kisbirtokosok alkotják a megye agrártársadalmának gerincét?³⁵ Ugyancsak valószínűleg erősen eltúlzott a „reakciós középosztály” szerepe is.

A fenti adatok torzítását bizonyítja az a jelentés is, amely a párt egyik fontos helyi szervezetétől – a gyomaitól – mégiscsak befutott.³⁶ E szerint a gyomai szervezet 1725 tagja közül 1662 (96,5%) földműves. Ezen belül törpebirtokos (10 holdig), földmunkás és felesbélő: 75%; 10–50 holdig: 20%; 50 kat. h. feletti 5%. Meglepő, hogy a viszonylag iparosodott községben, amely ráadásul járási székhely is volt, a Kisgazdapárt tagságának mindössze 3,5–4%-a verbuválódott a nem paraszti rétegekből: 23 iparos, 10 kereskedő, 20 tisztviselő, 6 nyugdíjas, 1 ügyvéd, 1 orvos és 3 lelkes volt a párt tagjai között.

De egyéb adatokból,³⁷ valamint a kortársak visszaemlékezéséből is közzismert az a tény, hogy nemcsak a régi kis- és középparasztok, de az 1945-ben földhöz juttatott újjazdák is tömegesen álltak a magántulajdon szentségét hirdető Kisgazdapárt mellé – B. Szabó István „előrelátását” bizonyítva.

Bízást leszögezhetjük tehát, hogy a Független Kisgazdapárt vidékünkön igenis megőrizte paraszti jellegét. Tömegbázisát jórészt a földosztás után számbelileg és gazdaságilag is megerősödött kis- és középparasztság alkotta. A párt vezetésében azonban, részben a pártba beáramlott új paraszti elemek, részben az egész politikai életben tapasztalható átrendező-dés hatására, jelentős feszültségek támadtak: megindult a párton belül is a hegemoniáért való küzdelem a hagyományos módosparaszti vezetés és

35. A társadalmi rétegződésre vonatkozóan vö.: *Leiner Gyula* bevezető tanulmányát. Mivel azonban a földosztással a megye agrárstruktúrája jelentősen átalakult, szükségesnek érzem közölni a gazdaságok nagyság szerinti megoszlásáról az alábbi – becslült adatokon alapuló – táblázatot:

földnélküli	0–1	1–5	5–10	10–20	20–50	50–100	100–
35 000	3000	17 800	12 500	9800	2200	892.	

A táblázat összeállításánál *Orbán Sándor* számításait (i. m. 977–978) és *Szabó Ferenc* e kötetben megjelenő s a földosztásról szóló tanulmányának adatait használtam fel.

36. MSZMP Békés m. Biz. Arch. MKP. Békés megye 1945. IV. Gyoma, 1945. okt. 23. A jelentés adatai összhangban vannak a község társadalmi szerkezetével.

37. *Orbán Sándor*: i. m. 979.

a kisparasztok–újbirtokosok–földmunkások csoportja között. Egyelőre csak szórványos adatok szólnak e feszültségről, az azonban valószínű, hogy az ezen alapuló összeütközés 1945-ben még kevés esetben végződött a demokratikus kisparaszti szárny győzelmével, sőt a jobboldal legreakciósabb képviselőinek kizárásával, mint ez Gyulán történt 1945 nyarán és őszén.³⁸

Az elsődleges források hiánya különösen a párt politikai arculatának megrajzolását teszi nehezzé. 1945 tavaszától – amikor a pártok politikai és szervezeti élete valamelyest konszolidálódott – a közigazgatási iratok egyre kevesebb utalást tartalmaznak, s a pártok tevékenységét egyedül az MKP iratai és néhány újság alapján lehet rekonstruálni. Így tehát a Kisgazdapárt tevékenységét is csak a kívülállók számára érzékelhető külső megnyilvánulásokból ítélni lehet meg, holott a koalíciós harcok viszonyait ismerve számolnunk kell azzal, hogy a pártharcok logikája időnként olyan megnyilvánulásra készítette a kisgazdákat – de esetenként a Parasztpártot és a szociáldemokratákat is –, ami csak a tagtoborzást, vagy a tömegek megnyerése érdekében folytatott manőverezést szolgálta, de programszerűen a párt nem vállalta volna. Hogy a következőkben mégis megkíséreljük a párt politikai arculatának felvázolását, az azért van, mert a rendelkezésünkre álló forrásokból kirajzolódó kép jól összecseng a B. Szabó István idézett novemberi levelében körvonalazott politikai programmal.

1945 februárjától a baloldali pártok – elsősorban természetesen a nagyobb mennyiségben rendelkezésünkre álló kommunista források – egyre többet szólnak a Kisgazdapárt helyi szervezeteibe befurakodott reakcióról,³⁹ bár az együttműködés ebben az időszakban természetesen még a helyi szervezetekben is csaknem zavartalan volt.

(E „reakció” – tekintve, hogy a földbirtokosok és legkompromittáltabb kiszolgálóik ebben az időben még nem merészkedtek vissza, tőkésék pedig legfeljebb csak a két városban lehettek – bizonyára a korábbi jobboldali pártok propagandáját elfogadó és esetleg ezekben szerepet vállaló közép- és módosparasztokból, kisiparosokból és értelmiségiekből – ügyvédek, papok stb. – tevődött össze, azaz részben ugyanazokból a rétegekből, amelyek a párt őszintén demokratikus tömegeit is adták.) E jelenséget március 11-i jelentésében Gyuska János, az MKP megyei titkára, így

38. *Alföld*, 1945. okt. 21-i, 28-i, november 4-i és 18-i számai.

39. MSZMP Békés m. Biz. Arch. MKP 1945. Békés megye II–III. Gyoma 1945. márc. 1., és április 26., Szeghalom, 1945. márc. 31.; Békés 1945. febr. 15. stb.

foglalta össze: „A Független Kisgazdapárt a többi pártnak szigorú felvételi elvei következtében a reakciós, félfasiszta és a múlt rendszerben kompromittált embereknek vált gyűjtőhelyévé, ahol a vezetést a kisgazda réteg politikai inaktivitása következtében túlnyomóan ezek a kétes megbízhatóságú elemek ragadták magukhoz. A párt általában minden kezdeményezést visszautasít, melyet a magyar társadalom gyökeres újjáépítésének követelményei sürgetnek és melyek nélkül a demokratikus regenerálódás meg nem teremthető. Mindent elkövet az átalakulási folyamat meglassítására és az elbukott rendszer kompromittált személyeinek átmenésére. A párt csökönyös konzervatív magatartásával minden modern fejlődési erőt átutal a rivális pártoknak, melynek kellemetlen kihatásával szemben jelentős statikus tömegeinek megnyugtató tudatában vétezzettek érzi magát.”⁴⁰

A Kisgazdapárt politikai arculatának ilyené válását már B. Szabó István körlevelének szemlélete előrejelezte, s hogy a Békés megyei jelentés valóban nemcsak az MKP központi vezetése részéről a Kisgazdapártba befurakodott reakcióról⁴¹ kifejtett vélemény egyszerű visszhangja volt, azt – mint látni fogjuk – a további események bizonyítják.

A SZOCIÁLDEMOKRATA PÁRT

Az SZDP újjászerveződése⁴² kevésbé egységes és még több zökkenőt, megtorpanást magában rejtő folyamat volt, mint a Kisgazdapárté, s e tekintetben korántsem volt vidékünk olyan kezdeményező és kisugárzó bázis, mint az előbbi, vagy akár az MKP esetében.

40. BML Békés vm. főisp. ir. sz. n. 132. csomó. Békéscsaba, 1945. márc. 11.

41. Rákosi Mátyás beszéde a budapesti pártaktíván, 1945. febr. 22-én. Idézi: *Szabó Bálint*: A főbb politikai irányzatok nézetei a fejlődés perspektívájáról Magyarországon 1945 végén – 1946 első felében. Párttörténeti Közlemények 1969. 2. sz.

42. E kérdést részletesen feldolgozta: *Strassenreiter Erzsébet*: A Szociáldemokrata Párt újjászerveződése (1944. október–1945. július) i. m. 3–45. Gondolatmenetét, fejtegetéseit az általam feltárt adatok is alátámasztják, s ez néhány esetben mentesít egyes kérdések részletesebb kifejtésétől. Adatait is csak kiegészíteni tudom, s csak alig egy-két esetben pontosabbá tenni vagy helyesbíteni.

Pedig vidékünk szociáldemokrata mozgalmának gazdag hagyományai is közismertek. A mozgalom – és vele együtt a marxizmus eszmerendszerének – gyökérverése még a századfordulóra, az agrárszocialista mozgalom időszakára nyúlik vissza. Igaz, a Tanácsköztársaság leverése után egy évtizedig a falusi földmunkás szakszervezetek sem működhettek, s még kevésbé a helyi szociáldemokrata szervezetek. Hogy azonban a mozgalom ekkor is élt és létezett, azt mi sem bizonyítja jobban, mint az a tény, hogy a kormányzat részéről a gazdasági válság éveiben (1929–30) tett kényszerű engedmény hatására bűvópatak módjára elemi erővel tört a felszínre, s egymás után alakultak meg a párt helyi szervezetei. (Mint az I. sz. táblázat mutatja, sok községben az SZDP szervezetek működését is folyamatosnak tekintették, sőt egy-két esetben nem is csak 1930–31-ig, hanem a tízes évekig vezetik vissza.)

Ugyanakkor azonban az illegális kommunista mozgalom jelenléte is folyamatosan kimutatható a két világháború között, s ha az illegális párt nagyobb tömegeket nem is mozgathatott, s ha tényleges tagjai fel is használták az SZDP által biztosított legalitást, azért azt számtalan jel mutatta már ebben az időben is, hogy vidékünk agrárproletár tömegei sok esetben szűknek érezték a szociáldemokrata kereteket (az agrárprogram kidolgozatlansága, a radikális megmozdulások állandó visszafogása stb.). Így tehát a felszabadulás után az MKP-ba való tömeges átáramlás nem egy múló tömeghangulat, nem a szovjet csapatok jelenléte által teremtett lélektani szituáció kifejezése volt csupán, hanem egy hosszabb balratolódási folyamat betetőzése,⁴³ amely egyben világosan megmutatta a munkás-agrárproletár tömegeknek a munkásegységre való őszinte és természetes törekvését is.

A párt újjászerveződése szempontjából kedvező körülmények: az aktívizálható tömegek, a néhány hónappal előbb még működő pártkeretek és a képzett marxista vezetők egy időre (1944. december elejéig) jóformán teljesen hiányoztak, mert ebben az időszakban ezeknek az erőknek legjavát az MKP megszervezése kötötte le. Akikben volt elég bátorság és határozottság rögtön az első hetekben színre lépni, azok úgy ítélték meg, hogy az új történelmi helyzetben csak egy munkáspártnak van létjogosultsága. Ezért több egységes megyei szervezkedéshez hasonlóan nálunk is

43. Ennek kellő hangsúlyozása, úgy érzem, hiányzik *Strassenreiter Erzsébet* idézett munkájából (5–6. o.).

néhány hétig csak MKP szervezetek működtek. Sokan voltak azonban azok is, akik ragaszkodtak régi pártjukhoz: vagy azért, mert becsülték hagyományait, nemzedékeket nevelő és összefogó tevékenységét, s úgy érezték, elérkezett a pártban levő pozitív lehetőségek megvalósításának ideje, vagy pedig azért, mert érezték: múltbeli magatartásuk miatt nem lenne helyük az új munkaspártban. De őket egyelőre megbénította a bizonytalanság: ha van is lehetőség a párt újjászervezésére, mi legyen a programja, hogyan találja meg helyét az új viszonyok között.

Minden jel arra vall, hogy – az egyetlen Békést kivéve – ha találkozunk is 1944. november vége előtt a Szociáldemokrata Párt említésével egyes helységekből, az nem fed ténylegesen működő szervezeteket, hanem csak egyes személyeket, akik az újjászerveződő közigazgatásban, vagy más fórumokon az egyelőre csak formálisan működő párt nevében tevékenykednek. Jól mutatja ezt pl. Békéscsaba esete: közismert, hogy két nappal a felszabadulás után, október 8-án a munkásotthonban a mozgalom legaktívabb vezetői összejöttek, s „okulva a megosztottság múltbeli káros tapasztalataiból, s a weimari Németország tragédiájából”, csak egy munkaspártot hoztak létre, és ez a kommunista párt volt. Ezt a döntést utána munkásgyűlésen ismertették. A másnap megalakult városi Vezetőtanácsban a Kommunista Párt, a Kisgazdapárt, valamint a polgárság képviselői mellett mégis ott vannak a „Szociáldemokrata Párt” képviselői is. Hogy azonban ez alig volt több fikciónál, az bizonyítja, hogy a párt tényleges újjáalakulása csak december elején történt meg, ekkor kapcsolódtak be ténylegesen a városi tanács munkájába, s a párt titkárának egy későbbi jelentése szerint még ebben a hónapban is csak „egy páran” voltak, akik a párt körül aktivizálódtak.⁴⁴

A megyében – de talán az országban is! – a *békési* volt az első SZDP szervezet, amely a felszabadulás után újjáalakult – korábban, mint a helyi kommunista szervezet. Itt ugyanis kivételesen az történt, hogy a helyiek a munkásegységet úgy értelmezték: az a Szociáldemokrata Pártban fog megvalósulni. Az MKP titkárának 1945. februári jelentése szerint: „A Kommunista Párt a szovjet hadsereg bevonulása után megalakult szocdem párt tagjaiból alakult, barátságos megállapodás után” – egy

44. Vö.: *G. Vass István: Békéscsaba története a felszabadulástól a fordulat évéig. Tanulmányok Békéscsaba történetéből.* Szerk.: Kristó Gyula–Szekely Lajos. Békéscsaba, 1971. és *Strassenreiter Erzsébet: i. m. 5–6.*

hónappal később, november 12-én, s akik nem léptek át, azok is „inkább csak taktikai elgondolásból maradtak szociáldemokraták.”⁴⁵

Annak ellenére, hogy a békési pártszervezet ilyen korán újjáalakult, mégsem vált a megyei szervezkedés bázisává (mint pl. a Kisgazdapárt helyi szervezete). Azon túl, hogy ilyen irányú tevékenységükre semmi adat sem utal, az újjáalakuló helyi szervezetek szeszélyes területi és időbeli megoszlása is arra utal, hogy a helyi erőknek mindenütt külön-külön kellett felmérniük az új helyzetet, tisztázniuk a párt újjászervezésének lehetőségét és célját, ellenállni az MKP megyei szervezési agitációjának stb. (Érdekes, hogy ez utóbbira számtalan adat van, de arra, hogy akárcsak december elején vagy közepén szűkebb vagy tágabb körzetben valaki vagy valamelyik szervezet módszeresen hozzálátott volna a szétzilált erők megszervezéséhez, semmiféle adat nem utal.) Így hát a döntés és az elhatározás nem volt könnyű, s a két munkaspárt szétválása sem ment mindenütt olyan simán „barátságos megegyezéssel”, mint Békésen. Mezőberényben pl. már október 10-e táján megalakult egy pártszervezet, amely Vas Zoltán látogatásának (október 15. körül) hatására kommunistának vallotta magát, hetek múlva azonban egyes vezetői még mindig bizonytalankodtak, s a községbe látogató Szobek Andrást és Keresztes Mihályt úgy tájékoztatták, hogy az ő szervezetük még nem döntött a „pártállásfoglalás kérdésében”, ezért aztán a szervezet baloldali tagjai kiközösítették őket. Ezután ténylegesen is megalakították az SZDP szervezetet. A két pártszervezet viszonyát sajnos még sokáig a személyeskedésen alapuló ellenségeskedés határozta meg.⁴⁶

45. BML Békési járási főjegyző ir. 249/1945. valamint az MSZMP Békés m. Biz. Arch. MKP Békés megye 1945. III. (1945. febr. 15.) *Strassenreiter Erzsébet* i. m. szerint a békési szervezet csak december végén alakult meg. Adatai szerint a kétegyházi volt az első szervezet, amely a megyében újjáalakult. Ez utóbbi azonban teljesen kizárt dolog. Több helyi forrás (pl. a többször idézett 1945. márc. eleji „Válaszok...”) még nem tud a pártszervezet létezéséről. BML Békés vm. alisp. ir. 59/1945. alapszám, valamint Kétegyházi Nemzeti Bizottság iratai 4/1945 egyértelműen bizonyítja, hogy a kétegyházi pártszervezet egészen későn, 1945 április végén –május elején alakult meg. A korai alakulásnak ellentmond a község politikai múltja, valamint az a tény is, hogy az MKP és FKP helyi szervezete egyaránt csak februárra szerveződött meg.

46. MSZMP Békés m. Biz. Arch. MKP. Békés megye 1945. III. (Mezőberény 1945. febr. 24.) Pedig a mezőberényi szociáldemokrata vezetők (Pfeiffer József és Eiler András) kép zett és országosan is számontartott mozgalmi emberek voltak. Egyiküket pl. (Eiler) 1945 áprilisában a Dunántúlon az SZDP színeiben az Ideiglenes Nemzetgyűlés

Végül is december 10-ig hét helyi szervezet alakult újjá, majd december során még további 7,⁴⁷ január elején pedig 2, így a pártszervezés második periódusában összesen 9, majd január 20-tól március végéig 11 pártszervezet és a tavasz folyamán még további kettő alakult meg.⁴⁸ Érdekes, hogy a Szociáldemokrata Párt ugyanabban a két községben (Bucsa és Gyulavári) nem tudott helyi szervezetet létrehozni 1945 szeptemberéig, mint a Kisgazdapárt.

A párt szervezeti kereteinek helyreállítása tehát nemcsak az MKP-hoz, de a Kisgazdapárthoz viszonyítva is lassan haladt. Ennek ellenére – legalábbis a kommunista párthoz viszonyítva – taglétszám tekintetében már március elejére behozta hátrányát: ekkor a történeti Békés megye területén 5734, majd júliusban 12 946, szeptember közepén pedig 18 772 tagja volt a pártnak, sőt október végére, a választások előtti kampány során még további hatezerrel sikerült megemelni a taglétszámot.⁴⁹ A március elejétől október végéig folytatott erőteljes pártszervező munkát bizonyítja, hogy nyolc hónap alatt a taglétszám több mint négyszeresére emelkedett. Része volt ez természetesen annak a folyamatnak, melynek során – tulajdonképpen már 1945 nyarára – az SZDP országos tömegpárttá fejlődött. A júliusi helyi, tiszántúli és országos adatokat alapul véve láthatjuk, hogy ekkorra

képviselőjévé jelölték és választották. – Mezőberény története I. Szerk.: Szabó Ferenc. Mezőberény, 1973. 401–404. (A vonatkozó részt *Siklósi Ferenc* írta.)

47. *Strassenreiter Erzsébet*: i. m. szerint Békés megyében 1944 dec. végéig mindössze öt helyi szervezet alakult újjá. (Kétegyháza, Békéscsaba, Orosháza, Gyopárosfürdő és Békés). Ezek közül egy – mint láttuk – téves adat, egy pedig – Gyopárosfürdő – a mi kimutatásainkban nem szerepel, mivel közigazgatásilag Orosházához tartozott. Így tehát az 1944. végéig megalakult szervezetek közül tizenegy olyan, amiről ott nem történik említés. Ha figyelembe vesszük, hogy feldolgozása szerint ez időpontig az egész felszabadított országrészen is csak mintegy ötven szervezet alakult újjá, ez a szám nem jelentéktelen. Azon a megállapításon azonban mit sem változtat, hogy a párt újjászervezése szempontjából abban az időszakban még a Viharsarok másodlagos szerepet játszott (i. m. 10–11.).

48. 1945 október végén az I. sz. táblázatban szereplő helyi szervezetek mellett öt „tanyai” alapszervezet is működött: Békéscsárdvára (ma Murony), Bélmegyeren, Gerlán (e helységek 1950 óta önálló tanácsú községek), valamint Gyopárosfürdőn és Pósteleken. Az 1945. évi nemzetgyűlési választás adatai a statisztika tükrében. Szerk.: *Faragó Gyula* Kézirat PIA 11. köt.

49. A március–szeptemberi adatok: vö.: II. sz. táblázat. Az októberi adat forrása: *Faragó Gyula*: i. m. 11. köt. 22–23.

a kezdeti bizonytalanságon túljutva, nemcsak a többi párthoz viszonyítva hozta be lemaradását, de a saját pártján belüli fáziskésés is eltűnt: a megyében lévő párttagok száma a Tiszántúlhoz viszonyítva nagyjából a terület és a szervezetek arányának megfelelő, az országos adatokhoz viszonyítva pedig még valamivel magasabb szervezési szintet tükröz.⁵⁰

Ez a szervezési eredmény jól működő központra (vagy központokra) és erőteljes területi irányításra utal. A párt szervezeti felépülésének alakulásáról azonban – eredeti források hiányában – viszonylag keveset tudunk. Annyi mindenesetre bizonyos, hogy az 1944. december végén Debrecenben létrehozott szociáldemokrata Országos Pártvezetőség a felszabadított országrészen kialakított hat főkerület egyikének központjává Békéscsabát tette.⁵¹ Ezt azonban valószínűleg inkább a város központi fekvése, semmint szervezetének és vezetőségének erőssége indokolhatta. Mint ugyanis fentebb láthattuk, a békéscsabai szervezet hónapokon keresztül való vegetálás után csak az Ideiglenes Nemzetgyűlés előkészítésének időszakában látott hozzá a szervezeti élet normáinak helyreállításához. (Az újjáalakuló pártgyűlés megtartása, a vezetőség újjáválasztása stb. – Ez utóbbit nagyon is indokolta az a tény, hogy október folyamán a régi SZDP-vezetőség ismertebb, agilisabb tagjai a kommunista párt munkájába kapcsolódtak be.) A szervezet elnöke Kurunczi Péter lett, aki ugyan már a 30-as években is tagja volt a városi SZDP-vezetőségnek, azon belül valószínűleg a jobboldalhoz tartozott, tevékenységéről azonban alig tudunk valamit.⁵² December végén – január elején tehát még először a városon belül kellett elfogadható helyzetet teremteni.

1944 karácsonya – a Debrecenből való hazatérés – után még hetek teltek el, amíg a csabai szervezet valóban meg tudott felelni területi feladatainak. (1944. december utolsó hetében pl. a közeli Dobozra az ottani pártszervezet még a kommunista Szobek Andrásról kért politikai tájékoztató előadást.) Az 1945. január végén, február elején létrejött szervezetek életrekelésében azonban már valószínűleg a megyei irányítás is szerepet játszott. Később, 1945 tavaszán és nyarán, azután egyre többet lehet hallani a csa-

50. *Strassenreiter Erzsébet*: i. m. 40–43.

51. Uo. 20.

52. *Bálint Ferenc–G. Vass István*: A békéscsabai munkásmozgalom dokumentumai 1890–1944. Békéscsaba 1971. A közlésre került dokumentumok egyikében sem szerepel Kurunczi Péter neve. – Ebben természetesen az esetlegesség is szerepet játszhat, de azért valamelyest mégiscsak tükrözi a párton belüli helyzetét és szerepét.

bai SZDP-vezetők vidéki szerepléséről – még a megye határain túl is. A gyulai, a békési és a szeghalmi járás mellett a volt eleki járás községei és Csanád megye egy része tartozhatott a csabai irányítás alatt álló terület-hez.

A fentebb fel nem sorolt Békés megyei járások, valamint Csanád megyének az orosházi járással határos községei viszont az Orosházán május folyamán megszervezett másik megyei vezetőség irányítása alá tartoztak.⁵³ E második megyei központ 1945. szeptember végéig, a párt megyei értekezletéig működött.⁵⁴ Tevékenységének bizonyára része volt abban, hogy a szarvasi és orosházi járásban (nehézkés indulás után) a párt taglétszáma – ellentétben a megye többi járásával – meghaladta az MKP taglétszámát is.

A munkáspártok szempontjából – mint azt a későbbi választások is bizonyították – igen fontos kérdés volt a nők felvilágosítása és szervezése. E tekintetben – legalábbis a munkásnők körében – az SZDP szempontjából határozott előnyt jelentett (még az MKP-val szemben is) Botyánszki Pálnének a megyei szervezkedésbe való bekapcsolódása 1945 júliusában.⁵⁵ A Horthy-korszakban Békéscsabán kifejtett mintegy két évtizedes tevékenysége révén az egész megyében közismert, s mind politikailag, mind emberileg igen nagy népszerűségnek örvendő Botyánszkiné („Botyi mama”) ekkor a párt központi vezetősége mellett tevékenykedett, s az SZDP alföldi nőmozgalmi titkára volt, 1945 októberétől azonban már teljes energiáját a megyei mozgalomnak szentelte. A szociáldemokrata nőszervezetek létrehozása mellett bizonyára része volt abban is, hogy magán

53. Kiss János, az orosházi szervezet titkára május 16-án még járási titkárnak, majd 17-től következetesen megyei titkárnak nevezi magát. (BML Orosházi járás főjegyzője ir. 1923/1945. és 1934/1945. MSZMP Békés m. Biz. Arch. MKP Békés megye 1945. III. (Békéscsaba, 1945. június 17.) Az MKP-SZDP megyei összekötő bizottság megalakításánál az MKP részéről tényként kezelik az SZDP két megyei vezetőségét, s ennek megfelelően két összekötő bizottságot hoznak létre. Vö. még: *Viharsarok*, 1945. szept. 26. (Tudósítás az SZDP megyei pártértekezletéről.)

54. *Viharsarok*, 1945. szept. 26. i. h. Az orosházi központ felszámolása valószínűleg összefüggött azzal, hogy október elején (10-én volt a beiktatása) Kiss Jánost – pártja révén – kinevezték Bihar megyei főispánná. (*Viharsarok*, 1945. okt. 17. „Körös-körül.”)

55. *Viharsarok*, 1945. júl. 21. „Mozgalom.” Igaz, fellépése egyben az MKP egységes nőmozgalomra vonatkozó elképzelésének szociáldemokrata keresztvezését jelentette. – E problémára még visszatérünk. Botyánszkiné életútjára vonatkozóan lásd: *Friss Istvánné: Botyánszki Pálné. Párttörténeti Közlemények.* 1969/3. 147–159.

a párttagságon belül is egyre inkább emelkedett a nők arányszáma. A párttagok nemek szerinti megoszlása 1945 októberében a következő volt:⁵⁶

Helység, járás	Férfiak	(%)	Nők	(%)	Össz.
Békéscsaba	2275	(77)	655	(23)	2 930
Gyula	561	(91)	56	(9)	617
Orosházi járás	5295	(64)	2900	(36)	8 195
Szarvasi járás	2949	(79)	778	(21)	3 727
Gyomai járás	814	(68)	394	(32)	1 208
Békési járás	3033	(80)	764	(20)	3 797
Szeghalmi járás	1207	(85)	204	(15)	1 411
Gyulai járás	2243	(80)	539	(20)	2 782
1945-ös Békés megye					24 677
Battonyai járás	2408	(72)	956	(28)	3 364
Mezőkovácsházi járás	923	(84)	170	(16)	1 093
Eleki járás	1213	(77)	366	(23)	1 579
Cséffa-nagyszalontai járás	734	(90)	79	(10)	813
Dévaványa	640	(93)	50	(7)	690

Sajnos, a párttagság minőségi összetételének, értékének vizsgálatához jóval kevesebb adat áll rendelkezésünkre.

Az MKP megyei bizottságának 1945. októberi – fentebb idézett – jelentése szerint az SZDP szociális összetétele a következő volt: 40% ipari munkás, 30% kereskedő, kisiparos, 20% értelmiségi, 10% földmunkás.⁵⁷ Ha csak pusztán a százalékot nézzük, akkor egyrészt pozitívumként könyvelhetjük el az ipari munkások viszonylag nagy számát (a hasonló taglétszámú MKP tagjai közül csak 30% volt ipari munkás), ami érzékelteti, hogy az 1944 végi nagy átáramlás ellenére a munkásság nagyobbik fele kirtartott az anyapárt mellett. (Ebben persze bizonyos szerepe az MKP kezdeti elzárkózásának is volt.) Ugyanakkor negatívumként kell elkönyvelni a mezőgazdasági foglalkozású népesség alacsony számát (10%), hiszen a megye lakosságának túlnyomó többségét ez a réteg alkotta. Emellett igen problematikus a 30% kispolgári elem és a 20% értelmiségi is. E két réteg a párt tagságának felét adta. Ha még ehhez azt is hozzávesszük, hogy a

56. *Faragó Gyula*: i. m. 11., 12. és 13. kötet.

57, Vö. 33. jegyzet. A jelentésnek ez a része valószínűleg az SZDP közlésén alapul, s így mérvadónak tekinthető.

pártvezetőségek is jórészt e két rétegből kerültek ki, akkor érzékelhetjük, hogy a párt jellegét, politikáját valóban a kispolgári elem határozta meg.

Az is kétségtelen, hogy még a pártba beszervezett munkásság egy része is csak ekkor kezdett ismerkedni a marxizmussal, s inkább csak hangulat, mint meggyőződés alapján lépett be a pártba. Csak a mennyiségi eredményeknek – egyébként a többi pártra is jellemző – hajszolása, valamint a Kommunisták Pártjával szembeni kezdeti hátrányos helyzet túlkompenzálása eredményezhette azt, hogy 1945 tavaszától egyre kevésbé szelektáltak a pártba jelentkezők között. E nagy tömeget összefogni, „szocialistává” gyúrni évek múlva is csak részben lehetett, hát még a novemberi választásokig rendelkezésre álló néhány hónap alatt. (Bár 1945 nyarán és őszén a pártszervezetek nagy munkát végeztek. Békéscsabán pl. a hét három napján rendszeresen volt pártrendezvény – taggyűlés, szeminárium, kötetlen összejövetel – sőt utóbb kerületenkénti gyűlések.) A párttagság labilitására már a II. sz. táblázat adataiból is következtethetünk: március és július között az SZDP-szervezetének tagsága nem egy helységben csökkent, s csak a későbbi erőfeszítések tudták ismét az eredeti szintre, vagy afölé emelni. Még inkább rávilágított az SZDP-tagság egy részének meggyőződés nélküli vagy éppen fiktív voltára a novemberi választás. A megye községeinek ugyanis csaknem ¼-ében az SZDP kevesebb férfiszavazatot kapott, mint ahány férfi párttagot papíron nyilvántartottak. Íme néhány példa:⁵⁸

Helység	Férfi párttag	SZDP-re leadott férfiszavazat
Békéssámson	311	170
Csorvás	1700	745
Szentetornya	400	283
Bucsa	26	11
Körösladány	389	254
Szeghalom	318	254
Új- és Ókigyós	847	251
Újszalonta	110	39
Kevermes	719	424
Magyardombegyház	90	–
Medgyesegyháza	400	283
Dévaványa	640	332

58. *Faragó Gyula*: i. m. 11., 12., 13. köt.

A párttagság fentebb ismertetett összetétele egyrészt azt eredményezte, hogy az egyes helyi szervezetek politikai arculata, állásfoglalása is változó, heterogén volt. Vannak szervezetek, melyekről a helyi kommunista párti jelentések a választások előtt is csak jót írnak (Békés, Gyoma, Vésztő stb.), más szervezeteket viszont egyenesen úgy jellemeznek, mint a korrump, reakciós kinövésnek melegágyát (Körösladány). Magán a párt megyei vezetésén belül is harc folyt a különböző erők között, bár ennek pontos megrajzolására nem vállalkozhatunk. Jogos azonban az a feltevés, hogy a két megyei központ egyidejű egzisztenciája is részben ennek a megnyilvánulása volt. Szeptemberben ugyanis Kurunczi Péter megyei titkári funkciójának megerősítését, s az orosházi központ egyidejű felszámolását az MKP megyei vezetése egyértelműen a jobboldal előretöréseként értékelte, melyért némi kárpótlást legfeljebb csak Botyánszkinének a megyébe való visszatérése jelentett. Ugyancsak e belső harchoz szolgáltat adalékot a párt megyei választási listájának alakulása: az október elején összeállított első változat szerint még Szeder Ferenc – Botyánszki Pálné – Kiss János – Kurunczi Péter a sorrend.⁵⁹ Az október végén nyilvánosságra hozott végleges változatban azonban Kurunczi már a 3. helyen szerepelt. – Ez a látszólag lényegtelen változtatás nem kevesebbet jelentett, mint egy képviselői mandátumot, ugyanis a megyében a Szociáldemokrata Párt mindössze 3 mandátumot tudott szerezni. E manőverezésért később a párt megyei végrehajtó bizottságának november 18-i és december 2-i ülésén a vidéki tagok olyan élesen támadták, hogy kénytelen volt felajánlani a megyei titkári tisztségről való lemondását.⁶⁰ (Leváltására azonban nem került sor.)

A párt politikai arculatával szorosan összefügg, s a tárgyalt időszaknak is egyik alapvető kérdése volt a két munkáspárt viszonya, együttműködése. E viszony szempontjából természetesen meghatározó volt a pártok központi vezetőségeinek 1944. október 10-i egységmegállapodása, illetve megerősítése 1945. január 21-én.

A helyi politika egyes kérdéseiben, de később a választások előtti időszakban egyes országos kérdésekben (pl. közös lista a választásokon) is nagy szerepe volt az egyes pártszervezetek szuverén állásfoglalásának, politikai beállítottságának. Az SZDP újjászervezésével kapcsolatos 1944 végi súrlódások – egy-két helység kivételével – nem gyakoroltak kedvezőtlen

59. *Viharsarok*, 1945. okt. 17.

60. MSZMP Békés m. Biz. Arch. Idegen Fond. Az SZDP megyei végrehajtó bizottsága november 18-i és december 2-i ülésének jegyzőkönyve.

hatást a két párt együttműködésére, s az 1945 januárjától ápriliséig lényegében zavartalan volt. A népi bizottságok létrehozásában, a közigazgatás újjászervezésében és a földosztás lebonyolításában a két párt együttműködése érvényesült. Egyes helységeken a két párt vezetősége hetenként tartott közös értekezleteket.⁶¹ Az alapvető kérdésekben, mint például az újjáépítés (közösen szervezett rohammunka), az ipari termelés megindítása, a mezőgazdasági termelés megszervezése és betakarítása, a közellátás biztosítása stb. az együttműködés a tárgyalat időszakban végig megmaradt.⁶²

Ugyanakkor azonban 1945 tavaszára az is nyilvánvalóvá vált, hogy az SZDP-nek csak a harmadik párt státusza juthat. Az ebből fakadó elégedetlenséget, sértődöttséget mutatja, hogy egyre többször hangsúlyozzák: az SZDP a magyar demokrácia legrégebbi pártja, s nem egyszer céloznak az MKP-val szembeni állítólagos szellemi, műveltségbeli fölényükre. 1945 áprilisától már egyre gyakrabban keletkeznek rések a két párt együttműködésében: Békéscsabán pl. a többi párttal együtt bírálták a városházán lévő állapotokat (felduzzadt apparátus, bürokrácia, szakértelem hiánya), melyért egyértelműen a kommunistákat hibáztatták.⁶³ Egy Orosházáról származó májusi jelentés pedig így jellemzi magatartásukat: „Sajnos, az egész járás területén éppen a testvérpárt az, amelyikkel a legnehezebb együttműködni. Mindenben külön utakon akarnak haladni. Az ifjúsági kérdésben, a demokratikus nők kérdésében és most legutóbb a szövetkezeti kérdésben is... Úgy látszik, hogy az az iskolázatlan tömeg, amely a testvérpártunkba bejutott, igyekszik jobbra tolni a pártot és ebből származnak ezek a bajok.”⁶⁴ Az MKP megyei titkára pedig – ugyancsak májusban – ezt írja: „Vármegyeszerte azt tapasztaljuk, hogy a szocdemek a jövőbeni együttműködésünket úgy képzelik el, hogy a Kommunista Párt közeledjék feléjük, elveinek feladása mellett.”⁶⁵

E problémák tették szükségessé – nemcsak helyileg, hanem országosan is – hogy 1945 júniusában létrehozzák az összekötő bizottságokat, melyek révén egyeztetik a két párt álláspontját, kiküszöbölik a nézeteltéréseket, s az együttműködést megerősítve nemcsak a tömegeket, de a többi pártot

61. MSZMP Békés m. Biz. Arch. MKP Békés m. 1945. III. (Körösladány, 1945. ápr. 8.)

62. *Viharsarok*, 1945. június 27., július 11., július 25. Továbbá Békés megyei Arch. MKP Békés megye 1945/1. (Békés, 1945. szept.), IV. (Békéscsaba, 1945. aug. 29.)

63. MSZMP Békés m. Biz. Arch. MKP Békés m. 1945. III. (Bcsaba, 1945. márc. 31.)

64. Uo. (Orosháza, 1945. május 22.)

65. Uo. (Békéscsaba, 1945. május 3.)

is aktivizálják, magukkal ragadják⁶⁶. A bizottságok létrejötte nem volt akadály, hiszen sok helyen ez csak a korábbi gyakorlat átalakítását jelentette: a pártvezetőségek ezután csak kivételes esetekben tartottak közös ülést, ehelyett az összekötő bizottságok biztosították a folyamatos érintkezést.

Bizonyára e bizottságok tevékenységének is köszönhető, hogy június–július–augusztus folyamán viszonylag kevesebbet lehet hallani a két párt közötti súrlódásokról. Augusztus végétől azonban – a választási harc napi-rendre kerülése következtében – ismét szaporodtak az ütközési pontok. – Bár ezért nem mindig a szociáldemokratákat terhelte a felelősség. Az MKP megyei titkára szeptemberben maga is elismerte, hogy hiba volt a párt agitációját az SZDP tagságára is kiterjeszteni. Ennek ugyan voltak átmeneti eredményei (pl. a gyomai Tisza malom csaknem teljes személyzete ígéretet tett arra, hogy átlép a kommunista pártba, de később elállt ettől a szándékától), de egészében a kellő tapintat és felkészültség hiánya miatt inkább ellenérzést váltott ki az egész szociáldemokrata párttagságból, s csak lovat adott a vezetőségek békebontó féltékenysége alá.⁶⁷ Ennek következtében azután az SZDP megyei vezetői a párt egyes országos vezetőinek múltját és jobboldali magatartását bíráló kommunista megnyilvánulásokat is mereven visszautasították.⁶⁸ (A választások előtti magatartás bővebb értékelését lásd később.) Végeredményben tehát, ha nem is volt zavartalan a két munkaspárt együttműködése, az alapvető kérdésekben mégiscsak érvényesült, s a szociáldemokrata párt értékelése szempontjából ez a döntő.

A NEMZETI PARASZTPÁRT

A Nemzeti Parasztpárt felszabadulás utáni megszervezése az eddigieknél nehezebb feladatot jelentett, hiszen nem voltak meg a feléleszthető pártke-retek, alig voltak a szervezkedés irányítására alkalmas helyi politikusok, s – a népi írók viszonylagos ismertsége és népszerűsége mellett is – kevesen

66. Uo. (Békéscsaba, 1945. június 17.)

67. Uo. MKP Békés megye IV. (Gyoma, 1945. augusztus 23. és Békéscsaba, 1945. szeptember 2.)

68. *Viharsarok*, 1945. szept. 15. *Kurunczi Péter*: Közös úton. Uo. 1945. szept. 22.

ismerték a párt célkitűzéseit, orientációját, sőt egyáltalán létezését. Közismert, hogy az 1939-es makói pártalakítás után a hatóságok nem járultak hozzá a párt működéséhez, s így helyi szervezetei csak a felszabadulás után épülhettek ki.⁶⁹ A párt megszervezésének bázisát a Szabad Szó című hetilap vidéki paraszti-értelmiségi levelezői jelentették, akiket a párt vezetői 1939 óta – bizonyos fokig a pártkeretek pótlása érdekében – rendszeresen összehívtak szerkesztői értekezletek címén, és olykor több napos konferencián tájékoztatták őket a legfontosabb politikai kérdésekről.

Megyénk nem tartozott a Szabad Szó legfontosabb terjesztési területei közé, a lap olvasótáborának zömét a bihari és szabolcsi agrárproletárok adták. De azért olvasói, sőt aktív levelezői itt is szép számmal akadtak. Ezt teljes biztonsággal elmondhatjuk a Sárretről és Orosháza környékéről, de talán a szarvasi és a gyomai járásról is.

E nehezen megfogható és körülhatárolható kapcsolatnál azonban biztosabb támpontot nyújtanak a párt megszervezőinek hovatarozásáról az 1945 márciusi pártokról szóló jelentések („Válaszok a Szövetséges Ellenőrző Bizottság kérdéseire...”). E jelentésekben az addigra létrejött helyi szervezetek vezetőiről ilyen jellemzések olvashatók: Szatmári János, földmunkás – 1934–1945 a Kisgazdapárt tagja (Szeghalom); Kígyós Imre, földmunkás – 1934 óta a Kisgazdapárt választmányi tagja (Szeghalom); Aranyi Antal, iskolaigazgató és így hivatalból a MÉP tagja (Körösladány); Fekete Imre – az FKP országos választmányának tagja, a Paraszt-szövetség országos elnöke (Füzesgyarmat); Andor Gergely – kisgazdapárti, majd a Béke Párt alelnöke (Vésztő); Balla Pál – a kubikos munkások egyik kiemelkedő egyénisége (Békésszentandrás); Sinkovics Pál – korábban az SZDP tagja volt (Szarvas); Bencsik István – pártonkívüli demokrata (Szarvas); K. L. Szabó Gábor – volt orosz hadifogoly, résztvett az októberi forradalomban, idehaza a kisemberek érdekeit védte. 1939 óta nem foglalkozik pártpolitikával (Békés); dr. Somodi József tanfelügyelő – párt-nak nem volt tagja, de a népi írók szellemi hatása alatt állott (Gyula); Szántó Péter kisgazda – pártpolitikával nem foglalkozott, haladó szellemű, köztisztelőben áll (Kétegyháza); Szlovencsák György kisgazda – 1919-ben Gyulán a Katonatanács elnöke volt, a románok internálták, később politikával nem foglalkozott (Kétegyháza);⁷⁰ stb.

69. *Tóth István*: A Nemzeti Parasztpárt története... i. m. 7–16.

70. BML „Válaszok a Szövetséges Ellenőrző Bizottság kérdéseire.” Vö.: 5. sz. jegyzet.

Ez az izgalmas – bár kissé talán fárasztó – felsorolás (valamint az itt nem idézett, illetve más forrásból származó adatok) jól érzékeltetik, hogy kik voltak a Parasztpárt megszervezői (és tömegei): a Kisgazdapártból kiábrándult földmunkások, szegényparasztok, pártonkívüli baloldali értelmiségiek és volt 1919-es helyi politikusok, akik egyelőre nem találták meg az utat a Kommunisták Párthoz. (Az arányokra vonatkozóan lásd alább a pártok vezetőinek politikai múltját szemléltető táblázatot.) Érthető azonban, hogy mire ezek az elemek az akkori nehéz hírközlési és közlekedési viszonyok között tájékozódtak, és a különböző irányból közeledő, de a párt-szervezésben is járatlan emberek párttá szerveződtek, addig hónapok teltek el. Akkor pedig (december–január) a párt élére állt vezetőknek máris be kellett kapcsolódniuk a közigazgatás megszervezésébe, majd a földosztás végrehajtásába. Ezt a párhuzamosságot, valamint a helyi tapasztalatok, ismeretek és hagyományok hiányát nem lehet figyelmen kívül hagyni, amikor a párt szervezési eredményeit mérlegre tesszük.

Forrásaink – mint ahogy az az eddigiek alapján várható is volt – december elejéig a Parasztpártnak még a nevét sem említették. S nemcsak a közigazgatási iratok, de a politikai élet normális mederbe terelésén fáradozó politikusok sem: december 10-én pl. Szobek András a Nemzeti Függetlenségi Front csabai szervezetének megalakulása alkalmából tartott népgyűlésen csak az MKP-t, SZDP-t, FKP-t említi, mint szervezkedésre jogosult pártokat.⁷¹

Ugyanakkor azonban ezen a napon – december 10-én – megyénk másik politikai központjában, Orosházán már megalakult az első Békés megyei szervezet – nem sokkal a szegedi után.⁷² Megszervezője S. Szabó Ferenc, a mezőgazdasági középiskola tanára volt. Visszaemlékezése szerint különösen az 1943-as szárszói ifjúsági találkozó könyvalakban is megjelent anyaga, Erdei Ferenc ott kifejtett nézetei⁷³ voltak rá nagy hatással, s bár

71. MSZMP Békés m. Biz. Arch. Bcs. MKP Békés m. 1944/1. (Békéscsaba, 1944. december 10.)

72. *Tóth István*: i. m. 17–22. Erdei Ferenc a Budapesten október 21-én tartott szűk-körű megbeszélés határozata értelmében ment át a fronton Szegedre, ahová november első napjaiban érkezett meg. A Parasztpárt – az MKP–FKP melletti harmadik párt – képviselőjében részt vett a Délmagyarország megindításában (1944. nov. 14–19.). Az ideiglenes pártközpont és a szegedi szervezet megalakulására azonban csak december 1-én került sor.

73. Vö.: *Tóth István*: i. m. 15.

december 3-án résztvett a Kisgazdapárt helyi alakuló gyűlésén, nem csatlakozott ahhoz, hanem néhány magával egy igazi demokratikus parasztpárt megszervezésére törekedett.⁷⁴ E törekvésében erősítették meg a Szegedről érkező hírek a Parasztpárt legális színrelépéséről.⁷⁵

A párt másik legfontosabb potenciális bázisán, a Sárréten, Füzesgyarmat volt az, ahol a pártalakítás irányába ható erők elsőként megmozdulnak. Igaz, a helyi szervezet tényleges megalakulására csak december 25-én került sor, de a december 20-a körül a falubeliek által tájékozódás, hírek szerzése végett Debrecenbe küldött 3 személy közül kettő a Parasztpárt (egyikük pedig a Kommunisták Pártja) képviselőjében bekapcsolódott az Ideiglenes Nemzetgyűlés munkájába. Közülük Hegyesi János füzesgyarmati parasztember (útőr), a Szabad Szó régi levelezője, cikkírója, s a szerkesztőségi megbeszélések rendszeres résztvevője volt.⁷⁶

E két viszonylag korán és önállóan létrejött szervezet mellett még december folyamán létrejött a békési is. Ennek körülményeiről azonban viszonylag keveset tudunk. Későbbi források szerint a Kisgazdapárt hozta létre. Ugyanígy nehéz kitapintani a párt további szerveződésének tényezőit is, mert márciusig nincs olyan központ, amely a munkát ténylegesen irányíthatta volna. Tény azonban, hogy a párt szerveződése e nélkül is fokozatosan előrehaladt: január közepén (15–21) egy hét alatt a szarvasi járás valamennyi községében megalakultak a párt szervezetei, ugyanebben az időszakban Békéscsaba, Gyula, majd február folyamán a szeghalmi járás valamennyi községe és az orosházi járás községeinek nagy része létrehozta a parasztpárti szervezeteket.

A korábban alkalmazott periodizáció első szakaszában tehát 1, a december 11–január 20 közötti második periódusban 7, a harmadikban 15, míg március 31. után további 4 pártszervezet alakult. Három Békés megyei községben 1945 novemberéig nem alakult pártszervezet.

A párt elismerése, illetve elismertetése és a helyi bizottságok, szervek

74. S. Szabó Ferenc szóbeli közlése.

75. Ekkorra már többek között a Délmagyarország néhány száma is eljutott Orosházára. (S. Szabó Ferenc visszaemlékezése szerint anélkül alakította meg a párt helyi szervezetét, hogy tudott volna az országos szervezkedésről. – Ez azonban nem valószínű.)

76. Hegyesi János visszaemlékezése. Békéscsabai Múzeum Adattára. Ismertségére mi sem jellemzőbb, mint hogy az Ideiglenes Nemzetgyűlés záróülésén a párt nevében való felszólalásra őt kérték fel.

munkájába való bekapcsolódása általában simán ment. (Ehhez nyilván az is hozzájárult, hogy az Ideiglenes Nemzetgyűlés után a megyei és helyi közigazgatás is tudomásul vette a párt létjogosultságát.) Csak néhány helységben utasították a helyi szervezet vezetőit, hogy előbb országos központjától szerezzen igazolást a működés elismeréséhez, máshol a képviselőtestületi helyek újrafelosztása okozott gondot, több helyen pedig a Parasztpárt csak kisebb létszámmal képviseltethette magát, s csak a nyár folyamán vált teljes jogúvá.⁷⁷ A párt tavasszal kialakult helyzetét jól érzékelteti egy májusi jelentés, mely szerint a párt „vármegyénkben gyenge, jelenleg átszervezés alatt áll, amelytől rohamos megerősödését várjuk.”⁷⁸ Ez a megerősödés, a szervezetek megszilárdulása – ha nem is olyan méretekben, hogy az a Kisgazdapárt tömegbefolyását döntő mértékben érintette volna, mint azt talán az MKP helyi vezetői remélték – 1945 nyarán és őszén be is következett. A megye 31 községéből 27-ben sikerült gyökeret verni, s e szervezetek júliusban mintegy 10 000, szeptember közepén pedig 13 000 tagot számláltak.

E megerősödésben, de már korábban a szervezetek létrejöttében is szerepet játszott a kommunisták szervezeti és személyi támogatása. Ennek mértéke és jellege községenként más és más volt. Elvértve előfordul olyan megfogalmazás is, amely szerint a NPP egyszerűen a kommunista pártból alakult,⁷⁹ a lényegét és a községek többségére jellemző magatartást azonban a gyomai MKP jelentésének megfogalmazása fejezi ki: „A Nemzeti Parasztpárt megalakulását támogattuk, de részben már elhatározták maguk a kisemberek, hogy megcsinálják a pártot, mert a Kisgazdapártban lenézéssel találkoztak és felismerték, hogy érdekeik nem egyeznek a kisgazdákéval.”⁸⁰ Azaz a kommunisták az ösztönös felismerés és elhatárolódás formába öntését, cselekvéssé érlelését segítették elő. Ezt a megállapí-

77. BML Gyulai járási főszolgabíró ir. 560/1945., Csorvási Nemzeti Biz. ir. (1945. május 4-i és jún. 8-i jegyzőkönyv), Békéscsabai NB ir. (1945. január 25-i jkv.)

78. MSZMP Békés m. Biz. Arch. MKP Békés m. 1945/II. (Békéscsaba, 1945. május 3.)

79. MSZMP Békés m. Biz. Arch. MKP Békés m. 1945/III. A dobozi pártszervezet március 20-i jelentése: „Kebeliünkből folyó hó 18-án megalakítottuk a Polgári Parasztpártot.” Ehhez hasonló gyakorlat azokban a községekben alakulhatott ki, melyekben az MKP vezetését a kezdeti időszakban egyes túlzó baloldali elemek tartották kezükben, s a helyi politikai életet nem egy esetben erőszakos, anarchikus módszerek jellemezték.

80. Uo. 1945/II. (Gyoma, 1945. március 1.)

tást támasztja alá az a tény is, hogy – mint majd alább látni fogjuk – a parasztpárt vezetői között csak elvétve voltak olyanok, akik a munkásmozgalom oldaláról közeledtek volna. Ezt azért szükséges hangsúlyozni, mert közismert, hogy a kisgazdapárti propaganda a Parasztpártot egyszerűen az MKP fiókpártjává degradálta.

Összességében tekintve tehát a párt megyei szervezkedését, azt mondhatjuk, hogy a „negyedik párt” státuszának megszerzése az országos viszonyokból adódóan nem ütközött akadályokba, ennél kedvezőbb pozíciót azonban a továbbiak során sem tudott elérni. Ezt a pártok taglétszámadatai is jól érzékeltetik. (Bár természetesen ezen adatokat az eltérő szervezési elvek miatt nem lehet a tömegbefolyás egyedüli és csalhatatlan mércéjének tekinteni. – De ez a megszorítás jelen esetben csak méginkább aláhúzza a munkáspártokkal szemben a Parasztpárt fokozatos lemaradásának tényét.) 1945 márciusában a kevesebb parasztpárti szervezetben még valamivel magasabb is volt a tagok száma, mint a szervezeti kereteket gyorsabban megteremtő munkáspártokban, a júliusi és szeptemberi adatok azonban egyértelműen bizonyítják az előbbi állítást. Míg ugyanis a munkáspártok taglétszáma szeptember közepére több mint háromszorosára, illetve három és félszeresére emelkedett, addig a Parasztpárté alig több mint kétszeresére.

Ebben az időszakban a Kisgazdapárt és a Parasztpárt között csak az abszolút számokat tekintve nőtt a távolság, az arányokat tekintve azonban inkább csökkent: márciusban a Parasztpárt taglétszáma a Kisgazdapártéhoz viszonyítva csak 23%, szeptemberben viszont már 37%. Ha tehát a Kisgazdapárt mammutszervezeteivel és a mögötte álló statikus tömegekkel a Parasztpárt nem is vehette fel a versenyt, attól a lehetőségtől mindenestre végérvényesen megfosztotta, hogy a parasztság egyedüli képviselőjének tekintse magát.

Végül a Parasztpárt országos szervezési eredményeivel⁸¹ összehasonlítva a megyei eredményeket, ismét csak alátámaszthatjuk a viszonylag ismert tény: Békés megye a párt egyik fontos bázisa volt. Míg országosan a hely-

81. Vö. *Tóth István*: i. m. 28–38. A 30. oldalon levő táblázat szerint a megye huszonöt községében volt pártszervezet, majd a 32. oldalon azt írja, hogy „1945 nyarán – Tótkomlós kivételével – valószínűleg mindenütt volt helyi szervezete.” Az itt közölt adatok a két állítás közötti közbülső állapotot tükröznek. Az ott és a jelen dolgozatban szereplő taglétszámadatak, mivel nem egyazon időpontból származnak, a minimális eltérés ellenére kölcsönösen hitelesítik egymást.

ségeknek nem egészen a felében, a párt debreceni és szegedi kerületéhez tartozó területen (Tiszántúl + Duna–Tisza köze déli fele) a községek mintegy 75%-ában, addig a történeti Békés megye területén a községek 90%-ában volt helyi szervezet. A taglétszám szintén az országos átlag felett alakult.

A Parasztpártban tömörülő több mint tízezres tömeg szociális összetételére vonatkozóan a fentebb idézett októberi MKP-jelentés a következőket mondja: 75% földmunkás, 15% törpebirtokos, 3% értelmiségi, 7% kisiparos, kereskedő és munkás.⁸² Bár a földmunkásság aránya – a földreform utáni társadalmi szerkezethez (vö. 35. jegyzet) viszonyítva – az egész jelentésben eltúlzottnak látszik, mégis el kell fogadnunk a fenti adatokat, mert egyes helyi jelentések is ezt a képet erősítik: „egyes helyeken csupán földmunkás és kisparaszt a tagság.”⁸³ Ezzel szemben a megyében is voltak olyan szervezetek, melyeket a módosabb parasztlak hoztak létre (talán a Kisgazdapárt inspirálására), s később is kezükben tartották az irányítását (Békés, Gyula, Kétegyháza).⁸⁴ A párt egészéhez képest azonban ez nem volt jelentős, s így megyénkben is, akárcsak országosan, a tagság fentebb ismertetett szociális összetétele határozta meg jellegét és a helyi politikában követett irányvonalát.

Már 1945 januárjában, a földosztásra vonatkozó elképzeléseket ismerető első jelentősebb parasztpárti népgyűlésen, Orosházán világosan kifejezésre jutott a párt radikalizmusa, és az, hogy a munkás-paraszt szövetséget nem múló taktikai kérdésnek, hanem politikája sarkkövének tekinti. S. Szabó Ferenc (aki ekkor már az Ideiglenes Kormány földművelésügyi államtitkára, később pedig ezzel párhuzamosan a párt Intéző Bizottságának tagja volt) kijelentette: „Mindannyian tudjuk, hogy a konstruktív, építő kommunista pártra az országnak nagy szüksége van. Szükségesnek tartjuk, hogy a tömegek tiszta képet alkossanak maguknak a kommunista párt célkitűzéseiről és módszereiről, mert a kommunisták politikai tudása

82. Vö.: 33. jegyzet.

83. *Tóth István*: i. m. 32.

84. MSZMP Békés m. Biz. Arch. MKP. Békés m. 1945/III. (Békés, 1945. febr. 15.) és Viharsarok, 1945. júl. 25. (Érdekes pártgyűlések). Békés: A Nemzeti Parasztpárt „vezetői reakciós elemek, volt MÉP kortesek, diákbajtársi egyesületek vezetői, stb... Törekvések: egyéni érvényesülés, a paraszt hátán való uralomra jutás, csaknem úgy mint a kisgazdák vezetőinél.” Kétegyháza: „Kiderült, hogy a község nagygazdái tömörültek a parasztpártba.”

és kezdeményező ereje nélkülözhetetlen az ország újjáépítésében.”⁸⁵ De más szavakkal ugyanezt fejtegette Csizmadia György, a párt helyi elnöke is. Lényegében ez a hangvétel jellemezte megyénkben a két párt viszonyát nemcsak 1945 nyaráig, hanem a politikai élet feszültebbé válása után is végig a tárgyalt időszakban.⁸⁶ Ezt az is bizonyítja, hogy az MKP helyi és megyei jelentései szerint (a fentebb említett három helység kivételével) 1945 szeptember–októberében a Parasztpárttal alig volt vita vagy súrlódás, ugyanakkor, amikor az SZDP-vel a kisebb nézeteltérések és viták állandóan napirenden voltak.

A Nemzeti Parasztpárt helyi szervezeteinek erejét 1945 májusáig a föld-reform előkészítése és gyakorlati lebonyolítása kötötte le. Ezután a kevésbé látványos, de annál fontosabb belső munka került napirendre: a szervezetek megerősítése, a tagság nevelése és összekovácsolása. E munkáról azért is szükséges egy kicsit részletesebben szólni, mert a többi párthoz viszonyítva a Parasztpárt nemcsak szervezeti hagyományokkal nem rendelkezett, de politikai-ideológiai eszmerendszere sem kristályosodhatott ki, még olyan szinten sem, mint a Kisgazdapárté. S ha ennek elemei a népi írók korábbi műveiben fel is lelhetők, ezek tömegeknek szóló ismertetésére csak most kerülhetett sor. Ennek megfelelően a meglehetősen intenzív helyi pártmunkában (1945 nyarán többnyire hetenként tartottak taggyűléseket) és újságírásban is szerepet kaptak általános politikai és ideológiai kérdések. Ezekből, a radikális paraszti demokratizmus mellett, a harmadikutaság, a mérsékelt nacionalizmus és a gyakorlati balosság is kiolvasható.

Juszko József, a párt művelt, jótollú megyei propagátora így fejtegette a párt célkitűzéseit a Viharsarok hasábjain: „... a parasztság életnézete alkalmas és legalkalmasabb arra, hogy alapját képezze egy, az egész nemzetnek megfelelő világnézet kialakításának... A végcél az, hogy a paraszttársadalmat egész tömegében kell felemelni arra a fokra, amelynél a társa-

85. *Orosházi Hírek*, 1945. jan. 16. „A Nemzeti Parasztpárt nagygyűlése.” *Uo.* jan. 17. „S. Szabó Ferenc államtitkár beszél az aktuális problémákról.”

86. A két párt együttműködésének társadalmi alapjaira vonatkozóan lásd: *Tóth István: A Nemzeti Parasztpárt a Függetlenségi Frontban 1945 nyarán és őszén. Párttörténeti Közlemények 1968/1. 88–94. Fejtegetéseit részben Békés megyei példákkal támasztja alá: a két párt harmonikus viszonyára vonatkozóan a gyulai, békéscsabai, vésztői, szeghalmi, füzesgyarmati, bucsai és gyomai MKP-szervezetek 1945 április–májusi jelentéseiből idéz. Országosan a két párt viszonya csak 1945 májusáig volt zavar-talan.*

dalmi osztályok közötti különbség kiegyenlítődik. Ez az értelme annak az álláspontnak, hogy osztálypárt vagyunk. Addig vagyunk osztálypárt, amíg ennek a rezervációba kényszerített rétegnek nem biztosítjuk azt, hogy teljes egészében érvényesíthesse nézetét az osztályfeletti társadalom kialakításában.” Egy másik cikkében pedig: „... az ország újjáépítésének az alaptól kell kiindulnia: a földből és a parasztságból.”⁸⁷ E könnyen munkáselelenségé formálható gondolatok mellett az is tény, hogy az orosházi szervezet vezetői a környező községekben tartott nagygyűléseken a szokásos „Reakció felszámolása...”, „Az NPP tagjainak feladatai a föld megművelése terén” stb. témák mellett ilyen is szerepelt: „Új magyar tájékozódás Kelet felé”.⁸⁸ Később az NPP csabai szervezete orosz nyelvleckét indított „párttagok és pártonkívüliek részére”.⁸⁹ Sőt nyáron és ősszel folyamatosan foglalkoztak a párt helyi vezetői és a Viharsarok is a szövetkezetek ügyével, propagálásával, annak ellenére, hogy – éppen a kisgazdapárti „kolhozvád” kivédése érdekében – a választások előtti időszakban ez lekerült a párt országos propagandájának a napirendjéről.⁹⁰

A POLGÁRI DEMOKRATA PÁRT

A Polgári Demokrata Párt meglehetősen kicsi pont volt a megye politikai térképén, mint azt később az 1945-ös választások is bizonyították. Ennek ellenére szervezkedésének ismertetését nemcsak a teljességre törekvés indokolja. Feldolgozását – bár nem az előzőekhez hasonló igénnyel – egyrészt az teszi szükségessé, hogy a Kisgazdapárt 1945 tavaszán–nyarán megpróbálta a baloldali pártok szövetségének súlyát a népi bizottságokban e párt révén ellensúlyozni, másrészt pedig az, hogy elvileg fennállt a lehetősége annak, hogy a reakció a Polgári Demokrata Pártban tömörül-

87. *Viharsarok*, 1945. szept. 29. *Juszkó József*: Levél egy parasztfühoz; valamint 1945. június 30. *Juszkó József*: Péter-Pál – parasztünnep. A Nemzeti Parasztpárt hatodik évfordulójára.

88. BML Orosházi járási főjegyző ir. 1932/1945.

89. *Viharsarok*, 1945. augusztus 25.

90. *Uo.* 1945. aug. 18. Egy szövetkezet születése (Nagygerendás); Újkígyósi levelezőlap. Vö: *Balogh Sándor*: i. m.

jön, mely esetben az ellene való harc sokkal egyszerűbb lett volna. Természetesen az, hogy ez a lehetőség kimaradt, nem Békés megyében dőlt el, s így okainak feltárása sem lehetséges az itteni szórványos anyagból. Ismét csak a tények rögzítésére szorítkozhatunk.

A polgári pártok szervezkedésének nem voltak komoly hagyományai vidékünkön. A polgári erők az előző időszakban is jórészt a Kisgazdapárt-hoz vagy valamelyik jobboldali párthoz csapódtak. Így érthető, hogy a Polgári Demokrata Párt szervezéséhez sem feleleveníthető szervezeti keretek, sem aktivizálható vezetők nem voltak. Éppen ezért 1944. december 10-ig mindössze 1 helységben, a megyeszékhely Gyulán⁹¹ jött létre párt-szervezet, majd január 20-ig is csak újabb kettő (Békés, Békéscsaba). Január 20-a és március 31-e között alakult a szervezetek többsége (9), majd azután még egy. Nem alakult viszont a történeti Békés megye területén 1945 novemberéig párt-szervezet 17 községben (több mint 50%!). A párt-szervezetek elhelyezkedése azt mutatja, hogy a párt a központi fekvésű Gyula–Békéscsaba–Békés mellett a gyomai és szarvasi járásban tudott viszonylagos sikert elérni. Teljesen eredménytelen volt viszont – sokáig még magán Orosházán is – szervezkedési kísérlete az orosházi járásban.⁹²

A szervezkedés hasonló menetét és „sikerét” tükrözik a Csanád megyéből rendelkezésünkre álló adatok is. A volt bihari területeken is csak annyiban volt eltérés, hogy itt kezdetben más néven kezdtek szervezkedni a polgári erők: Sarkadon a Kossuth-Pártnak, Okányban és Kötegyánban pedig a Népszövetség-Pártnak voltak szervezeteik, melyekről azonban mindössze annyit tudunk, hogy 1945 februárjában átalakultak a PDP helyi szervezeteivé.⁹³

91. A gyulai szervezet viszonylag korai létrejöttét bizonyára a megyeszékhely polgárosodottsága, a hivatalnokréteg nagyobb súlya magyarázza.

92. Szentetornyán ugyan viszonylag korán, március 4-én megalakult a PDP-szervezet, de ez hamarosan fel is bomlott. (Vö.: I. és II. sz. táblázat.)

93. HBML Cséffa-nagyszalontai j. főjzó ir. 380/1945. és 395/1945. A Kossuth Pártnak az Ideiglenes Nemzetgyűlésben két képviselője volt, a Népszövetség Pártnak azonban egy sem. (Vö.: Debreceni Feltámadás i. m. 19. 1.) A PDP kötégányi alakuló ülésének előadója így fogalmazott: „...nagy változás az irányelvekben nem történik, csak a szövetség életét élélte, a mai sorsdöntő időkben úgy tudjuk megvédeni érdekeinket, hogy ha mint párt szerepelünk az alakulófélben lévő Nemzeti Bizottságban.” Egyébként az okányi szervezet úgy látszik nem bizonyult életképesnek, mert 1945 május–június között még mindig folyt a huzavona a párt-szervezet megalakítása körül. (Cséffa-nagyszalontai j. főjzó ir. 1491/1945.)

Mint korábban már említettem, a kisgazdák számára a helyi politikában gyakran nyereség volt a Polgári Demokrata Párt szervezeteinek megalakulása. Ahol a PDP helyi szervezete nem jött létre, a helyi nemzeti bizottságokban és képviselőtestületekben a négy demokratikus párt és a szakszervezetek részvétele következtében feltétlenül baloldali többség alakult ki. Ahol a PDP megalakult, a jobb- és baloldal aránya többnyire módosult, amelyet a reakció igyekezett kihasználni. (Valószínűleg a pártnak ilyen értelmű „használhatóságára” is utalt a korabeli politikai vicc, mely a Polgári Demokrata Párt rövidítését a következőképpen oldotta fel: PDP = Pici De Párt.) A Kisgazdapárt éppen ezért több helységben nem várta tétlenül, hogy a polgári erők párttá szerveződjenek, hanem saját embereivel látott hozzá megszervezéséhez. (Kondoros, Gyoma, Okány stb.)⁹⁴

A baloldali pártok viszont nyilván éppen ezért igyekeztek – természetesen csak a törvényes, koalíciós kereteken belül – „ellenintézkedéseket” tenni és a PDP szervezkedését késleltetni. Az Orosházi Járási Nemzeti Bizottság pl. először egyszerűen nem járult hozzá a PDP orosházi szervezetének működéséhez, „mert a vezetőségi tagok között olyanok vannak, akik a múlt rezsimben erősen exponáltak magukat, és nem látja biztosítottnak azt, hogy a mai demokratikus életbe bele tudnak illeszkedni.”⁹⁵ De ha működését el is ismerték, s a Nemzeti Bizottság és a képviselő testület munkájában részt is vehettek, több helyen mellőzték őket a többi bizottság összeállításánál.⁹⁶ (Elsősorban az igazoló bizottságokból való esetleges kimaradásukat fájlalták, a földigénylő bizottságok munkájába viszont nem is nagyon akartak bekapcsolódni.)

A hagyományéltűiség mellett tehát az is akadályozta a jobboldalnak a pártba való tömörülését, hogy hónapokon keresztül nem tudott jelentő-

94. BML Békés megyei alisp. ir. 59/1945; Szarvasi járási főszolgabíró ir. 235/1945. Kondoroson a jobboldallal párhuzamosan baloldali személyek is kísérleteztek a helyi PDP-szervezet megalakításával – sikertelenül. A gyomai MKP-titkár ezt jelentette: „A Polgári Demokrata Párt két vezetője a Kisgazdapártnak tagja volt, megalakulásuk, közvetlenül a Nemzeti Parasztpárt után, politikai sakkhúzás kisgazda részről.”

95. BML Orosházi Járási Nemzeti Bizottság ir. jegyzőkönyv. 1945. márc. 29. Egy héttel később azonban mégiscsak engedélyezték működését. (Orosháza község ir. 97/1945.)

96. MSZMP Békés m. Biz. Arch. MKP. Békés megye 1945/III. (Békéscsaba, 1945. április 12.)

sebb közéleti pozíciót kiharcolni a maga számára országosan sem, s így az igazán aktív jobboldali elemek inkább a nagyobb lehetőségekkel kecsegtető Kisgazdapárt mögé sorakoztak fel.

E sikertelenség teszi érthetővé, hogy a legnagyobb erőfeszítés⁹⁷ mellett is 1945 nyarán több helyi szervezet felbomlott⁹⁸, s a többi párttal ellentétben a márciusi viszonylagos felfutás után a párt taglétszáma szeptemberre valamelyest még csökkent is.

Az alig több mint 1000 PDP-tag a kisiparosok, kiskereskedők, értelmiségiek, hivatalnokok, nyugdíjasok közül került ki. A források egyértelmű tanúsága szerint e rétegeken belül is elsősorban a helyi zsidóság volt az, amely a pártban túlsúlyba került, a vezetést is kezében tartotta.⁹⁹ Alighanem ez volt a harmadik ok, ami miatt az előző korszak antiszemita propagandájával átítatott jobboldali elemek távortartották magukat a párttól.

Végül is tehát a baloldal napi politikai sikerként könyvelhette el, hogy a Polgári Demokrata Párt révén a jobboldal nem juthatott jelentősebb pozíciókhoz, ugyanakkor azonban rövidesen éreztette káros hatását, hogy a párt nem is vált a reakció lecsapódási helyévé, ehelyett az a Kisgazdapártban tömörült, rövidesen magához ragadva ott a vezetést. A PDP helyzetét és tevékenységét pedig egy korabeli MKP jelentés szavaival így jellemezhetjük: „Az egész megyében közömbösen nézte a földosztás munkáját. Jelentősége a tömegek előtt nincs. Nem ismerik őket, s az egész pártot életképtelennek tartják. Eddigi munkájukban rosszindulatot nem tapasztaltunk. Jóformán minden kérdésben semleges, passzív.”¹⁰⁰

97. Békéscsabán pl. belépési nyilatkozatokkal és röpcédulákkal árasztották el a hivatalokat és gyárat. – MSZMP Békés m. Biz. Arch. MKP. Békés megye 1945/III. (Békéscsaba, 1945. február 14.)

98. BML Kondorosi Nemzeti Biz. ir. sz. n. (1945. augusztus 26.)

99. BML Békés megye főisp. iratai sz. n. 132. csomó; Békés megye alisp. ir. 59/1945. MSZMP Békés m. Biz. Arch. MKP. Békés megye 1945/III. (Békéscsaba, 1945. február 14.) Endrőd: a „Polgári Demokrata Párt tanítók, nyugdíjas rendőr, vasutas, zsidó intellektuel, kereskedő és egyéb effélékből áll...” Gyula: vezetőinek „jó része származásuk miatt politikai nyomás alatt állott. Jórészt munkaszolgálatosok voltak...” Békéscsaba: „Létszám 150, kb. ezekből 100 izraelita vallású.” stb.

100. MSZMP Békés m. Biz. Arch. MKP. Békés megye 1945/III. Békéscsaba, 1945. május 3.)

Ha a pártok helyi szervezeteinek létrejöttéről eddig elmondottakat táblázatba foglaljuk – bevonva most már a vizsgálódásba az MKP-ról rendelkezésünkre álló adatokat is – a 30 településre vonatkozóan a következő képet kapjuk:

	MKP	SZDP	NPP	FKP	PDP
1944. december 10. előtt	25	7	1	17	1
1944. dec. 11–1945. jan. 20.	3	9	7	8	2
1945. jan. 21–márc. 31.	2	10	15	3	9
1945. március 31. után	–	2	4	–	1
1945-ben nem alakult pártszervezet	–	2	3	2	17

Ismét láthatjuk tehát a jelentős fáziseltolódást a különböző pártok között: az MKP már december 10-re olyan szervezési szintet ért el, amelyet a Kisgazdapárt csak január végére, a Szociáldemokrata Párt csak március végére, a Parasztpárt pedig csak júniusra tudott produkálni.

A pártok szervezésének eredményessége, a helyi politikai viszonyok alakulása, s az egyes pártok későbbi politikai vonalvezetése egyaránt nagyban függött attól, hogy kik voltak azok, akik az első időszakban a pártszervezetek élére álltak, mi volt az általuk megtestesített politikai örökség. Ha a forrásainkban megbízhatóan jellemzett 226 helyi politikus 1944 márciusa előtti és 1945 márciusi pártállását illetve politikai magatartását táblázatba foglaljuk, az alábbi képet kapjuk:¹⁰¹

101. A táblázatot a „Válaszok a Fegyverszüneti Ellenőrző Bizottság kérdéseire...” – vö.: 5. sz. jegyzet – alapján állítottam össze. Statisztikailag értékelhető, konkrétumokat tartalmazó jellemzések csak a szeghalmi, szarvasi, békési és gyulai járásból, valamint Gyula városból származó jelentésekben voltak, melyek összesen 16 község 57 pártszervezetéről adnak képet. Csak azokat az adatokat vettem figyelembe a táblázat összeállításánál, melyek egy-egy pártszervezet teljes vezetőségéről szólnak, a más források vagy korábbi kutatások alapján rendelkezésemre álló egyes adatok ugyanis indokolatlanul torzították volna az összképet. Sajnos, éppen a politikailag igen érdekes orosházi járásból nincsenek feldolgozható adatok.

	SZDP			FKP			Pártonkívüli baloldali			Egyéb pártonkívüli			Magyar Élet Pártja			Összesen	
	%	fő	%	%	fő	%	%	fő	%	%	fő	%	%	fő	%	fő	
MKP	63	50		4	3		38	11		10	4		-	-		30	68
			73		5			16			6						
SZDP	33	26		4	3		14	4		17	7		12	1		18	41
		63			7			10			17			3			
NPP	4	3		19	13		35	10		28	11		25	2		17	39
			8		33			26			28			5			
FKP	-	-		70	49		3	1		28	11		63	5		29	66
					74			1			17			8			
PDP	-	-		3	2		10	3		17	7		-	-		6	12
					17			25			58						
Összesen:		79			70			29			40			8			
			35		31			13			17			4	100	226	

A táblázat számsorait vízszintes irányban vizsgálva arra a kérdésre kapunk választ, hogy az 1945 márciusában működő pártszervezetek vezetői politikai múltjuk szerint hogyan oszlottak meg; függőleges irányban vizsgálva pedig arra a kérdésre, hogy az 1944 előtt tevékenykedő politikai pártok, illetve csoportok 1945 márciusáig aktivizálódott tagjai milyen megoszlás szerint csatlakoztak a különböző pártokhoz.

Az MKP és a Kisgazdapárt vezetősége volt tehát a legegységesebb. Az előzőnek volt SZDP-tagok, az utóbbinak pedig volt kisgazdapártiak alkották csaknem $\frac{3}{4}$ -ed részét, emellett a Kommunista Pártban viszonylag nagyobb arányban vállaltak még szerepet korábbi pártonkívüli baloldaliak, a Kisgazdapártban pedig meghatározhatatlan korábbi magatartású pártonkívüliek és volt MÉP-tagok. A Szociáldemokrata Párt vezetőségi tagjai – kisebb arányban mint az MKP vezetői – csak kétharmad részben voltak régi szocialisták, jelentős százalékban aktivizálódtak viszont máris itt olyan korábbi pártonkívüliek, akik aligha közeledtek meggyőződésből a párthoz. Természetesen a Nemzeti Parasztpárt vezetőségeinek összetétele volt a legheterogénabb: $\frac{1}{3}$ -át régi „kisgazdák”, $\frac{1}{4}$ -ét pártonkívüli baloldaliak, és valamivel több mint $\frac{1}{4}$ -ét egyéb pártonkívüliek alkották. A munkásmozgalom (SZDP) vagy a lelepleződött jobboldal (MÉP) felől alig néhányan közeledtek a párthoz.

A másik szempontból vizsgálva az adatokat, az 1945 márciusáig aktivizálódott régi SZDP-tagok hovatarozása a legmeglepőbb: alig $\frac{1}{3}$ -részük maradt hű az anyapárthoz, s csaknem $\frac{2}{3}$ -rész a Kommunista Párthoz csatlakozott. (Így számszerűségében – még ha kimutatásunkat nem is tekinthetjük abszolút érvényűnek – még kézzelfoghatóbb az átáramlás ténye, amit általánosságban persze korábban is tudtunk.) A Kisgazdapárt összetartó ereje úgy látszik mégiscsak nagyobb volt: a márciusig szerepet vállalók 70%-a hű maradt az anyapárthoz, s csaknem egészen $\frac{1}{5}$ -e csatlakozott az NPP-hez. Sőt érdekes még a fennmaradók szóródása is: a Kommunista Párttól a Polgári Demokrata Pártig. A háború előtti „pártonkívüli baloldal” legnagyobb részét az MKP-hoz és a Nemzeti Parasztpárthoz csatlakozott, míg az „egyéb pártonkívüliek” a Nemzeti Parasztpárthoz és a Független Kisgazdapárthoz, s csak kisebb százalékban a Szociáldemokrata, illetve a Polgári Demokrata Párthoz. 1945 márciusában a pártok – részben őszintén, részben a szövetségesekre és a szovjet csapatokra való tekintettel – még komolyan vették a régi jobboldal előli elzárkózást. Így a volt kormánypartból (Magyar Élet Pártja) is csak azok kapcsolódhattak be az új pártok vezetésébe, akik hivataluk (pl. alkalmazottak, pedagógusok stb.) révén szinte kötelességszerűen léptek be annak idején, de különösebben nem exponálták magukat. De az azért alighanem törvényszerű, hogy a közülük szerepet vállalók többsége a Kisgazdapártban helyezkedett el.

Az 1944 végén kialakult történelmi helyzet (a régi államhatalom széthullása, a szovjet csapatok jelenléte) és a pártok szervezkedéséről eddig elmondottak (fáziskülönbségek a szervezésben, a politikai csoportosulások nagyarányú átrendeződése) maga után vonta, hogy a helyi politikai életben időlegesen a szubjektív tényező, a leggyorsabban aktivizálódó helyi politikusok egyéni döntése vált meghatározóvá. S mivel az előző harminc év politikai öröksége maga is rendkívül szerteágazó volt, ez a helyi gyakorlat tarkaságát, sokszínűségét eredményezte, melybe az azonnali proletárdiktatúrára való ultrabalos-kommunista törekvésektől a kisgazdapárti-szociáldemokrata szövetségen alapuló „hatalomátvételig” sok minden belefért. E sokféleségen belül 1944 novemberétől mégis két, időben is viszonylag jól elkülöníthető tendencia tapintható ki: január közepéig – a nemzeti bizottságok létrehozása idején – még általában érezteti hatását az MKP szervezkedési előnye, amit több helységben arra használt fel, hogy a bizottságokban magának kedvezőbb pozíciókat harcoljon ki, sőt megpróbálja a szakszervezettel (esetleg valamelyik másik párttal) a Kisgazdapárt

nélkül megalakítani azt.¹⁰² Ezzel szemben január közepétől a Kisgazdapárt a korábbi védekezésből, erőgyűjtésből fokozatosan támadásba ment át, s az ekkor megalakuló képviselőtestületekben – magasabb taglétszámára hivatkozva – nem elégszik meg a helyek paritásos alapon való felosztásával, hanem az átlagnál nagyobb részvételi lehetőséget követel magának, amely követelést a baloldali pártok több helységben kénytelenek voltak respektálni.¹⁰³ Ebben az időszakban a többi párt még csak elvétve szólt bele érdemlegesen a hatalmi harcba.¹⁰⁴ A baloldali pártok főlénye azonban még így is minden kétségen felül állt azokban a községekben is, ahol a Kisgazdapárt az átlagnál erősebb volt.

Természetesen – és törvényszerűen – ugyanezekben a hónapokban az erők „próbálgatása” mellett az együttműködésre való törekvés, a fő kérdésekben (a közigazgatás újjászervezése, a közellátás és közbiztonság problémáinak megoldása, az őszi termés betakarításának s a tavaszi munkák előkészítésének megszervezése stb.) való alapvető egyetértés dominált – ha az egyes problémák megoldása érdekében a pártok nem is egyforma intenzitással dolgoztak.

A pártok közötti együttműködésnek is megvoltak a hagyományai vidékünkön. Hogy csak a legfrissebbeket említsük: 1943–44-ben a Békepárt röpiratainak terjesztésében és egyéb akcióiban vállvetve dolgoztak illegális kommunisták, szociáldemokraták és kisgazdapártiak,¹⁰⁵ jelentős állomása volt ezen együttműködésnek az 1944. február 13-i vésztői földmunkás-

102. CSML Mezőkovácsházi járási fősztolgabíró ir. 10/1945; 23/1945; HBML Cséffa-nagyszalontai járás fősztolgabírájának ir. 256/1941.

103. BML Szeghalmi NB ir. sz. n. jegyzőkönyv. 1945. febr.; Kondorosi NB ir. sz. n. jegyzőkönyv 1945. febr. 9.; Csorvási NB ir. sz. n. jegyzőkönyv 1945. jan. 8.; Kétegyházi NB ir. 6/1945. 1945. febr. 27-i jegyzőkönyv. Továbbá: MSZMP Békés m. Biz. Arch. MKP. Békés megye 1945/III. (Békéscsaba, 1945. ápr. 4.)

104. Érdekes kivétel Kétegyháza, ahol a Nemzeti Parasztpárt szervezkedett kezdetben a legeredményesebben (igaz módos gazdák vezetésével). A képviselőtestületi helyeket 1945. febr. 27-én a következőképpen osztották fel maguk között a pártok: NPP: 14 tag, FKP: 10 tag, MKP: 8 tag, Földmunkás Szakszervezet: 9 tag, Kereskedelmi és Ipari Szakszervezet: 4 tag.

105. *Békés megyei Népiújság*, 1969. febr. 15. *Fehér Lajos* beszéde a vésztői ünnepségen. Vésztőn három ember volt, akinek békepárti röplapokat rendszeresen küldtek. Szinte jelképes, hogy hármuk közül Kiss Gergely kisgazdapárti volt, Andor Gergely a Nemzeti Parasztpárt elnöke lett, Pardi István pedig az MKP egyik helyi vezetője a felszabadulás után. Vö.: még *Z. Nagy Ferenc*: i. m.

kongresszus (kisgazdapártiak és kommunisták), s élénken élt vidékünkön az 1943-as kisgazda–szociáldemokrata szövetség emléke is.¹⁰⁶

A pártok közötti összefogás szükségességének felismerését nemcsak az bizonyítja, hogy – az ismert balos, proletárdiktatúrát célul tűző törekvések mellett – a megye politikai központjaiban a kommunisták a különböző polgári erőkkel összefogva igyekeztek az élet megindulásának feltételeit megteremteni, hanem az is, hogy a megye két mozgalmi központjában, Békéscsabán és Orosházán már több mint egy hónappal a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front szegedi zászlóbontása előtt 1944. október végén – november elején pártszövetség alakult Antifasiszta Demokratikus Blokk néven.¹⁰⁷ 1944 decemberében a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front¹⁰⁸ és a nemzeti bizottságok megalakulásával párhuzamosan – bár még nem rendszeresen – pártközi értekezleteket tartanak, az álláspontok egyeztetése, az Ideiglenes Nemzetgyűlésbe küldendő képviselők megválasztásának előkészítése érdekében.¹⁰⁹

A pártközi értekezletek akkor váltak rendszeressé, amikor nyilvánvalóvá lett, hogy a Függetlenségi Front decemberben elfogadott programjával való általános egyetértés ellenére a gyakorlati tennivalókat és módszereket – mind országosan, mind a helyi politikában – az egyes pártok sok vonatkozásban ellentétesen értelmezték. (A legfontosabb ütközési pontok: a földreform, a németek elleni fegyveres harc és a reakció elleni harc.) E nézeteltérések 1945 március–áprilisában öltöttek határozottabb formát: a járási székhelyeken és a városokban ekkor már többnyire hetenként vol-

106. A kondorosi Kisgazdapárt alakuló gyűlésének szónoka pl. így fogalmazott: „Mint tudjuk, a mi pártunk 1943-ban a szociáldemokrata párttal fuzionált; a fennálló törvények keretén belül egymást támogatta.” BML Békés megye alispánjának ir. 427/1944. alapszám. (1944. dec. 3-án kelt jegyzőkönyv.)

107. Munkácsy Mihály Múzeum. Plakátgyűjtemény. Ht. 66. 11. 7.; BML. Békéscsaba város Ideiglenes Vezetőtanácsa jegyzőkönyvei 1944.; Békés vármegye alispánjának ir. 1944–30/116/0/1944. „Orosházán megalakult az antifasiszta Demokratikus Blokk, amely a régi szellemmel szakítva célul tűzte ki a szabad, független és demokratikus Magyarországot megteremtését.”

108. MSZMP Békés m. Biz. Arch. MKP. Békés megye 1944. (Békéscsaba 1945. jan. 5.) Békéscsabán és Orosházán december 10-én volt a MNFF alakuló nagygyűlése, a nagyobb helységekből pedig dec. 10. és 20. között: egybeesett ez a nemzetgyűlési képviselők megválasztásával.

109. Uo.

tak pártközi értekezletek,¹¹⁰ (a nemzeti bizottság ugyancsak hetenkénti ülésézése mellett), sőt április végétől május elejéig már a községek többségében is tartottak – általában kéthetenként – ilyen értekezleteket.¹¹¹ Ha mindehhez még hozzávesszük, hogy nagyjából ugyanebben az időben válnak rendszeressé a két munkáspárt és a három baloldali párt (MKP–SZDP–NPP) külön értekezletei is,¹¹² melyeken a Kisgazdapárttal szemben igyekeztek összehangolni az álláspontokat, akkor fogalmat alkothatunk a korszak intenzív politikai életéről, s a fórumoknak és érintkezési formáknak arról a bonyolult rendszeréről, melyek a helyi politikát voltak hivatva átsegíteni a különböző pártérdekek buktatóin.

Az 1944–45 fordulóján lezajlott „erőpróbálgatás” és a rendszeressé váló pártközi érintkezés eredményeként 1945 márciusára bekövetkezett a szélsőségek kiküszöbölése, ami alapot ad az erőviszonyok hozzávetőleges megrajzolásához, ebben az időpontban.

A szeghalmi járásban Szeghalmon és Körösladányban a Kisgazdapárt volt a legaktívabb. Vésztőn hozzávetőlegesen ugyanolyan erőt képviselt mint az MKP. Füzesgyarmaton a Nemzeti Parasztpárt volt a legerősebb, utána a Kommunista Párt következett. Bucsán Kommunista Párt – Parasztpárt volt a rangsor. A járás egészét tekintve a Kisgazdapárt – Kommunista Párt – Nemzeti Parasztpárt rangsor rajzolódott ki. A járás erős szociáldemokrata hagyományai ellenére már ekkor vitathatatlan volt, hogy az SZDP az előbbi három párt mögött – a községekben egyenként is – csak negyedikként jöhet számításba.¹¹³

A békési járásról szóló jelentés jóval egységesebb képet vázol fel: eszerint valamennyi községben külön-külön és a járás egészében is a következő a sorrend: Kisgazdapárt – Magyar Kommunista Párt – Szociáldemokrata Párt – Nemzeti Parasztpárt. Ami az FKP és az NPP helyzetének megítélés-

110. MSZMP Békés m. Biz. Arch. MKP. Békés megye 1945/III. (Orosháza, 1945. ápr. 27.; Gyoma, 1945. máj. 16.; Szarvas, 1945. ápr. 13. és ápr. 26.) Egyedül Szarvasról jelentik, hogy „A pártok egysége nem mintaszerű, még egy tisztességes pártközi értekezletet sem lehet összehozni...”

111. Uo. MKP. 1945/III. (Körösladány, 1945. ápr. 2.; Szeghalom, 1945. ápr. 27.; Vésztő, 1945. jún. 12. stb.); valamint BML Orosházi járási főszolgabíró iratai 94/1944 alapszám (heti jelentések).

112. MSZMP Békés m. Biz. Arch. MKP. Békés megye 1945/II. (Gyoma, 1945. márc. 18.) 1945/III. (Körösladány, 1945. ápr. 27.; Szeghalom, 1945. ápr. 27.)

113. BML Békés megye alispánja ir. 59/1945 alapszám (Válaszok...)

sét illeti, a későbbi események és a novemberi választások ezt a képet sokszorososan alátámasztották. Helyesnek kell azonban elfogadnunk az MKP–SZDP erejéről mondottakat is, annak ellenére, hogy a választások majd az SZDP elsőbbségét tükrözik. Márciusban az MKP gyorsabb talpraállása, s az SZDP megyei és járási vezetőségeinek nehézkessége még éreztette hatását a pártok tömegbefolyása tekintetében.¹¹⁴

A szarvasi járás politikai arculata ismét változatosabb volt: Szarvason és Békésszentandrásan ismét vitathatatlan volt a Kisgazdapárt fölénye (ehhez némileg az MKP gyengébb vezetése is hozzájárult). Kondoroson ekkor még a két munkáspártnak volt a legnagyobb tömegbefolyása, Csabacsüdön az MKP-t ítélték legerősebbnek. A Kisgazdapárt elsősége a járás egészét tekintve szintén határozottan kirajzolódott, a két munkáspárt közül pedig ekkor még az MKP erejét biztosította az SZDP-vel szemben az indulásnál szerzett előny. A Nemzeti Parasztpárt az egyes községeket és a járás egészét tekintve ismét csak negyedik pártként jöhetett számításba.¹¹⁵

Sajnos a gyomai, gyulai, de méginkább az orosházi járásról készült jelentés nem ad ilyen megbízható képet a pártok erőviszonyairól.¹¹⁶ Így az ott közöltekét más forrásból származó adatokkal kiegészítve is csak hozzávetőleges képet tudunk rajzolni.

A gyomai jelentés a Kommunista Pártot tünteti fel legerősebbnek, ami azonban Endrődre vonatkozóan egyáltalán nem fogadható el: ott a Kisgazdapárt elsősége már ekkor is világosan kirajzolódott. A járás egészét tekintve a Kisgazdapárt – MKP – SZDP – NPP sorrend látszik valószínűnek.

A gyulai járáson belül Dobozon és Gyulaváriban az MKP volt a legerősebb, Kétegyháza a Nemzeti Parasztpárt, Újkígyóson pedig a Kisgazdapárt. (Ez utóbbit csak az tette időnként kétségessé, hogy az MKP vezetését átmenetileg kezükben tartó baloldali elemek – a rendőrséget is befolyásuk alatt tartva – olykor anarchikus módszerektől sem riadtak vissza.¹¹⁷)

Az orosházi járás községeinek többségében (Tótkomlós, Gádoros, Békéssámson, Pusztaföldvár) az MKP ereje volt a legnagyobb, magán a járás székhelyén, Orosházán a három párt (MKP–SZDP–FKP) ekkor még hoz-

114. BML Békési járási főjegyző ir. 249/1945. (Válaszok...)

115. BML Szarvasi járási főszolgabíró ir. 235/1945. (Válaszok...)

116. BML Gyomai Nemzeti Biz. ir. 1945. sz. n. (Válaszok...) Békés megye alispánja iratai 59/1945 alapszám.; Békés megye főispánja ir. 1945. szám nélkül.

117. BML Gyulai járási főszolgabíró ir. 1006/1945.

závetőlegesen egyenlő erőt képviselt. A járás egészét tekintve az MKP-FKP-SZDP-NPP-sorrend látszik reálisnak.

Békéscsabán a Kommunista Párt és a Kisgazdapárt hozzávetőleg egyforma erős volt, utánuk az SZDP, majd a NPP következett.¹¹⁸ Később, mint látni fogjuk, a két munkáspárt viszonyában változás következett be.

A gyulai jelentés összeállításakor a Szociáldemokrata Párt még szervezés alatt állott, s így a Kommunista Pártot tünteti fel legnagyobb tömegbefolyással rendelkezőként, utána a Kisgazdapárt és a Nemzeti Parasztpárt következik.¹¹⁹ – Valószínűbb azonban, hogy a Kisgazdapárt már ekkor is képviselt annyi embert, mint az MKP, s érdekes, hogy az ekkoriban megalakult SZDP a választások idejére csaknem akkora táborral rendelkezett, mint a másik munkáspárt.

A megye egészére vonatkozóan nincs korabeli összesítés, így csak az eddigiekből következtethetünk arra, hogy az MKP és az FKP egyforma táborot képviselhetett, s utánuk az SZDP, majd negyedikként a Nemzeti Parasztpárt, ötödikként pedig a Polgári Demokrata Párt következik. Az erőviszonyok ilyen értelmű felvázolása annak ellenére is indokoltnak látszik, hogy a megye márciusban megválasztott Törvényhatósági Bizottságának összetétele az MKP jelentős erőfölényét tükrözi.¹²⁰ A tagok pártok szerinti megoszlása ugyanis a következő: MKP 31,7%, FKP 22,4%, SZDP 20,7%, NPP 12%, PDP 5,29%.

CSATÁROZÁSOK MÁRCIUSTÓL SZEPTEMBERIG

Mint már fentebb is láthattuk, a kezdeti általános egyetértés után február-március táján körvonalazódnak határozottabban a pártok ellentétes érdekei és célkitűzései az országban napirendre kerülő különböző kérdések kapcsán.¹²¹ Az első időszakban a három legfontosabb ütközési pont: a földreform végrehajtása, a demokratikus hadsereg megteremtése (azaz a németek elleni fegyveres harc) és a belső reakció elleni küzdelem.

118. BML Békés megye főisp. ir. 1945. 132. csomó sz. n.

119. BML Békés megye alispánja ir. 59/1945 alapszám.

120. BML Békés megye főispánja ir. 323/1945.

121. Vö.: *Ságvári Ágnes*: i. m. 106. l.

A földreform problémájával e köteten belül külön tanulmány foglalkozik, így csak éppen emlékeztetőül sorolom fel a pártok fontosabb megnyilvánulásait, s a kérdéshez való elvi hozzáállását.

Mint országosan, úgy helyileg is az MKP és a NPP vállalta a döntő részt a földosztás előkészítésében és végrehajtásában. A Szociáldemokrata Párt csak egyes helységeiben kapcsolódott be intenzívebben a munkába.

Az ütközési pont a Kisgazdapárttal sem a földreform szükségességének elfogadása vagy elutasítása körüli vitákban alakult ki, hiszen, mint B. Szabó novemberi 18-i leveléből láthattuk, a párt – ha nem is hátsó gondolatok nélkül – kezdettől fogva szükségszerűnek tartotta a reform végrehajtását. Sőt azt sincs okunk kétségbevonni, hogy a párt jobbik fele őszintén óhajtotta ezt a változást mindaddig, amíg az magát a parasztság gazdagabb rétegeit nem veszélyeztette: „...nemcsak a szociális helyzet, hanem a népi hatalom megszilárdulása is elengedhetetlenné teszi, hogy a földesúri rendszer minél gyorsabban szétzúzassék. Akié a föld, azé a hatalom, s a föld elvételel kell lehetetlenné tenni, hogy valaha is bármiféle erő még egyszer visszahelyezze ide a reakciós erőket... Vigyázni kell azonban arra, hogy az érthető földéhség túlkapasokra ne vezessen, hogy alaptalan vádakkal paraszt a paraszt ellen ne támadjon” – mondotta Gyöngyösi egy békési nagygyűlésen.¹²²

Ennek megfelelően a párt baloldala több helységben pozitívan közreműködött a reform végrehajtásában – bár hozzá kell tenni, hogy ugyanakkor, amikor sokszor késhegyig menő harcot folytattak egy-egy képviselőtestületi vagy igazoló bizottsági tagságért, addig egyetlen adat sem szól arról, hogy a földigénylő bizottságokban sokszor nemcsak az MKP-val, de az NPP-vel szemben is meglévő többszörös kisebbségi helyzetükön változtatni akartak volna.

Nyíltan a párt jobboldala sem helyezkedett szembe a föld kiosztásával, de minden lehetőséget megragadott, hogy kételyt, bizonytalanságot teremtsen.¹²³ Sőt nyíltan is hangoztatták a szétosztás szakszerűtlenségét, kevesellték a térítési összeget stb.¹²⁴

Az új demokratikus hadsereg megteremtésével kapcsolatos helyi párt-

122. *Alföldi Népiújság*, 1945. április 4. „A földreform sürgős végrehajtását, a jog, a rend, a biztonság fontosságát hangoztatták, a választások mielőbbi kiírását sürgették a Független Kisgazdapárt békési nagygyűlésén.”

123. MSZMP Békés m. Biz. Arch. MKP. Békés m. 1945/III. (Szarvas, 1945. ápr. 26.)

124. Uo. (Vésző, 1945. ápr. 25.) 1945/1. (Békés, dátum nélkül.)

állásfoglalásokról viszonylag kevés adat áll rendelkezésünkre. (Egyes pártok – pl. a Nemzeti Parasztpárt – esetében ez országosan sem körvonalázódott határozottan,¹²⁵ nemhogy helyileg.) E kérdéssel a Kisgazdapárt (lévén B. Szabó az Ideiglenes Kormány honvédelmi államtitkára) viszonylag intenzíven foglalkozott a nyilvánosság előtt. A többnyire B. Szabó István nevéhez fűződő megnyilvánulások szerint az új hadseregre nem is annyira a nemzet becsületének helyreállítása, vagy a fasizmus mielőbbi teljes megsemmisítése miatt van szükség, hanem inkább „az ország rendjének és külpolitikánk irányának” biztosítása miatt. De talán még ennél is világosabb beszéd a következő: „Ez az új hadsereg csak akkor tud feladatának teljes egészében megfelelni, ha ebbe a hadseregbe semmiféle pártpolitika nem férkőzik be. A legnagyobb bűnt a hazával szemben, árulást követ el az, aki ebbe a hadseregbe pártpolitikát akar becsempészni...”¹²⁶ Nem nehéz e mondatokban felismerni az MKP-nak a régi hadsereg osztályjellege ellen, a hadsereg demokratizálása érdekében tett lépéseire, sőt az SZDP-nek a munkásokból kiképzendő új tisztikarra vonatkozó elképzeléseire való reagálást. A Kisgazdapártnak nem volt szándékában radikálisan megreformálni a hadsereget. De az újjászervezésével járó terhekből is csak keveset vállalt. Minden adat amellet bizonyít, hogy a bevonulók szinte kizárólag munkásfiatalokból, a MADISZ, az SZDP és az MKP tagjaiból kerültek ki.¹²⁷

A reakcióval szembeni politika volt az, amely lényegében rögtön az induláskor határozott, gyakorlati állásfoglalásra készítette a pártokat, s e kérdés volt az, amely a továbbiakban is, végig a tárgyalt időszakban nap mint nap próbára tette helyileg is a pártok együttműködését. S bár ebben a kérdésben is – mint arra már az egyes pártok bemutatásánál egy-két esetben utaltam – volt időnként és helyenként nézeteltérés az MKP valamint az SZDP és NPP között, állásfoglalásukat mégis döntően a közös cél, a probléma egységes értelmezése, s az összehangolt fellépés határozta meg. Hogy ennek ellenére a baloldal erőfeszítése átmenetileg mégis inkább részeredményeket hozott, az rajta kívülálló okokon múlt.

Maga a reakció – a szovjet hadsereg és a Kommunista Párt elleni hangulatkeltés formájában – már néhány héttel a front átvonulása után jelentkezett. Az orosházi főszolgabíró már december elején kénytelen volt egyik

125. *Ságvári Ágnes*: i. m.

126. *Alföldi Népiújság*, 1945. április 4.

127. MSZMP Békés m. Biz. Arch. MKP. Békés megye 1945/III.

hirdetményében szigorú megtorlással fenyegetni a kommunista plakátok leszaggatóit.¹²⁸ 1945 februárjában pedig egy békési MKP-jelentés – bár talán túlzott és egyoldalú gyanakvással, de mégis a helyzet lényegét érzékeltetve – így jellemzi a közhangulatot: „Az első napok múltával, a megrettent reakciósook, felbátorodva azon, hogy a szovjet hadsereg senkit sem bántott, megkezdték aknamunkájukat. Megindult a jól ismert suttozás. »Visszajönnek a németek«, »Csak taktikai visszavonulásról van szó« stb. Még ma is suttoznak: »Budán még lőnek«, »Dunaföldvárt visszafoglalták«, »Jönnek a németek«. Ha egy szovjet repülőgép elhúz a község felett, a jólértesült ember gúnyos mosolyával közlik, hogy »ez német gép, s rövidesen bombáznak és jönnek vissza, mert a német technika, a német tudás, a német újfegyver« stb... Bármerre néz az ember, mindenütt kétes elemek suttozását látja. Bűzhödtté teszik a levegőt, rontják a közhangulatot, csökkentik a baloldali pártok szervezkedési eredményét. Személyes jelenlétük, beszédük, burkolt fenyegetéseket tartalmazó nyilatkozataik, – az alacsonyabb műveltségű, évszázados elnyomatásban élő, csendőrszuronnal anynyiszor megfélemlített egyszerű falusi munkásemberekben 1919 véres megtorlásának keserű emlékét keltik.»¹²⁹

Természetesen a reakció legexponáltabb, leghírhedtebb, s különösen németbarát képviselőit a Kisgazdapárt sem tudta – és talán nem is akarta – megmenteni, de a baloldali pártok által szorgalmazott radikális és teljes tisztogatásnak – B. Szabó idézett mondatának szellemében: „Nem tekinteni a múltat a jövő rovására” – útját állta.

Igaz kezdetben – 1944–45 fordulóján – még néhány helyi döntésben a kisgazdapártiak is egyetértettek egy-egy reakciós tisztviselő, tanító vagy újságíró visszatérésének megakadályozásával,¹³⁰ s később – 1945 tavaszán-nyarán – is részt vettek egy-egy nemzeti bizottsági „kollektív fölháborodásban”, mely az igazolással visszatérő volt tisztviselőket, vagy általában a reakciót ítélte el.¹³¹ Ugyanakkor azonban 1945 január–februárjától már egyre inkább tapasztalni, hogy egyrészt a párt egyre több jobboldali elemet fogad sorai közé, másrészt pedig nyíltan vagy burkoltan mindent megtesz a „tisztogatás” hatékonyságának csökkentésére. E törek-

128. BML Orosházi járási főszolgabíró ir. 141/1945.

129. MSZMP Békés m. Biz. Arch. MKP. Békés m. 1945/III. (Békés, 1945. febr. 15.)

130. BML Nagyszénási Nemzeti Bizottság ir. sz. n. jegyzőkönyv (1944. dec. 27.), Orosháza város Nemzeti Bizottsága iratai sz. n. jegyzőkönyv (1945. jan. 7.).

131. *Viharsarok*, 1945. július 4.

vésében az igazoló bizottságokon belüli kedvező pozíciói is segítették a pártot. A megye közigazgatási főnöke által az országban legkorábban kiadott szabályrendelet, mely az eltávozott tisztviselők igazoltatásáról rendelkezik, eleve biztosítja ugyanis a párt túlsúlyát az igazoló bizottságban: „...elnöke a polgármesteri, illetve a járási fősztolgabírói hivatal vezetője, míg három tagot az ottani Kommunista és Szociáldemokrata Párt, három tagot pedig az ottani Kisgazdapárt jelöl ki...”¹³² Természetesen később ez az arány a pártok szervezeti megerősödésével változott, de a Kisgazdapárt pozíciói továbbra is kedvezőbbek voltak, mint bármely népi szervben.

Hogy a gyakorlatban a Kisgazdapárt hogyan élt ezzel a pozíciójával, azt két konkrét esettel érzékeltethetjük: 1945. február 14-én jelenti az egyik csabai kommunista vezető, hogy az igazoló bizottságba többek között egy nyilast delegált a Kisgazdapárt, s egy másik tagja ellen is népellenes magatartással kapcsolatos feljelentések érkeztek. Majd rezignáltan hozzáteszi: „Taktikai okokból az utóbbi eltávolításához mégsem ragaszkodtunk, mert ez esetben a polgári demokraták is bejöttek volna, és jobbat úgysem kaptunk volna.”¹³³ Békésen ez idő tájt az igazoló bizottság már 250 közalkalmazott ügyét vizsgálta meg, s adatok, vádak, bejelentések hiányában csaknem valamennyit igazolta. „Adatok azonban azért nem merültek fel, mert többségük hivatalban lévő, hatalommal rendelkező ember... akik még most is zsarnoki módon intézik a nép ügyét.” Ezt látva a nemzeti bizottság úgy döntött, hogy a gyanúsítottakat őrizetbe veszi és új eljárást folytat le. Az érintettek ismerősei, rokonai azonban B. Szabóhoz fordultak, aki február 19-én reggel meg is ígérte, hogy „fél óra múlva mindenkit kienged”. A nemzeti bizottság aznapi ülésén ő elnökölt, s többek között a következőket mondta: „mi nem hasonlíthatunk a régiekhez, mi ártatlanokat nem csukunk be.” Mire egy bizottsági tag: „De, államtitkár úr, ezek reakciós, fasiszta gazemberek, németbarátok.” B. Szabó: „Ugyan, kérem, ki tudja ezt bizonyítani.” „Azután személyes ellenfelein kívül a többiek szabadonengedését keresztülvitte, köztük a legismertebb németbarátokat, fasisztákat, mint pl. Dr. Gulyás Gyula malomigazgatót, az Imrédy-féle Nemzeti Megújulás Pártjának elnökét, dr. Szakáll Endréné németbarátot, Vass Ferenc ny. MÁV-tisztviselő nyilast stb... kiknek reakciós voltuk annyira közismert, hogy ilyen vidéki kisvárosban bizonyí-

132. MSZMP Békés m. Biz. Arch. MKP. Békés megye 1944. (Gyula, 1944. dec. 8.)

133. Uo. MKP. Békés megye 1945/III. (Békéscsaba, 1945. február 14.)

tani sem kell, de az államtitkár úr közvetlen reakciós környezetéhez tartoznak...’’¹³⁴

Ilyen nyílt fellépésre persze mások nemigen vállalkoztak. A folyamat azonban feltartóztathatatlan volt. 1945. februárjában a helyi nemzeti bizottságok határozatot hoznak a volt jobboldaliaknak a pártoktól való távoltartásáról,¹³⁵ április–május folyamán többször határozatot hoznak a jobboldaliak kizárásáról, egyes helyeken pártközi bizottságot hoznak létre, mely betekintést nyerne a tagnyilvántartásba, s észrevételeit megtenné.¹³⁶ 1945 nyarán viszont már ilyen határozat születik: „A nemzeti bizottság utasítja a nyomozó osztály vezetőjét, hogy az összes nyilasokról készítsen kimutatást, melynek alapján a nemzeti bizottság elbírálja a munkatáborban levő nyilasok bűnösségi fokozatát és ennek eredményeképpen a kisebb bűnösöket megfelelő kioktatás után végleg szabadságot, illetve a munkatáborból elbocsátja. A jövőben a nemzeti bizottság nem emel kifogást az ellen, hogy a munkatáborból végleg elbocsátott, kevésbé bűnös nyilasok valamely demokratikus pártba való felvételüket kérhesék.”¹³⁷ Úgy tűnik, ez az az időszak, amikor nyilvánvalóvá válik, hogy a reakció feletti győzelem csak hosszabb küzdelem eredménye lehet.

Az alapvető politikai kérdések (s a kötet más dolgozataiban ismertetett gazdasági kérdések) mellett sorra napirendre kerültek 1945 folyamán a pártok és az ifjúsági mozgalom viszonya, valamint a környező államokhoz és az ország határain belül élő nemzetiségeinkhez való viszony.

Ez utóbbi – megyénk nemzetiségi terület lévén – vidékünkön közvetlen napi politikai problémává vált 1945 nyarán, amikor ismeretessé váltak a csehszlovák kormánynak a lakosságcserére vonatkozó elképzelései. Anélkül, hogy a téma részletes elemzésére vállalkoznánk (erre nem is nagyon alkalmas a pártpolitika oldaláról való közelítés), megállapíthatjuk, hogy – ha más-más alapállásból is, de a különböző pártok lényegében egyetértettek a kérdés megítélésében. Egyrészt többször rámutattak, hogy egyes helyi nemzetiségi vezetők, akik most olyan türelmetlenül követelőznek a fiatal magyar demokráciával szemben, s akik az itteni szlovákok helyzetének torz beállításától sem riadnak vissza, azok nagyon is lojális

134. Uo. (Békés, 1945. febr. 20.) Az MKP és az SZDP vezetői közös tiltakozó jegyzőkönyvet vettek fel az esetről.

135. BML Kondorosi NB ir. sz. n. jegyzőkönyv. 1945. február 9.

136. BML 1945. június 3.

137. BML Mezőberény község Nemzeti Biz. ir. sz. n. jegyzőkönyv 1945. június 7.

propagandát folytattak néhány évvel korábban a Horthy-rendszerrel kapcsolatos pénzen. Másrészt a nemzetiségi érzésekkel és a kitelepülési szándékkal szembeni nagyfokú türelem jellemezte állásfoglalásaikat, melyeknek lényege a következő mondatban foglalható össze: „megvédeni azokat, akik itt akarnak maradni és elősegíteni a távozók ügyét.”¹³⁸

Közismert, hogy 1944 novemberében – az addig felszabadult országrész első politikai központjából, Szegedről kiindulva – a kommunisták kezdték szervezni az ifjúság különböző rétegeit, felismerve a mozgalom nagy társadalmi-politikai jelentőségét. E szervezésnek vidékünkön ismét nagy hagyományai voltak, hiszen a 30-as években a békéscsabai SZDP-szervezetben belül éppen egyes ifjúsági csoportok voltak a legbaloldalibbak, s néhányan tagjai voltak pl. a Kulich Gyula vezette Országos Ifjúsági Bizottságnak. Közéjük tartozott Blahut János, aki már november második felében (a szegedivel csaknem egyidőben) hozzalátott a pártoktól független ifjúsági szervezet létrehozásához. December 2-án már ifjúsági szervezőgyűlést tartottak Csabán, majd pedig néhány nagyobb helységben az ideiglenes nemzetgyűlési képviselők megválasztása alkalmából tartott gyűléseket is felhasználták a szervezkedés propagálására.¹³⁹ A Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség helyi szervezeteinek megalakulására január-március során minden jelentősebb helységben sor került. Mivel a többi párt ebben az időben jórészt még saját szervezeti hálózatának kiépítésén fáradozott, természetes, hogy elsősorban az MKP volt az, amely az ifjúsági mozgalom elindítására nagyobb figyelmet tudott fordítani, s így befolyása is erősebben érvényesült, mint a többi párté, bár képviselői egy pillanatig sem tekintették a MADISZ-t egyedül a Kommunista Párt ifjúsági szervezetének.

Érdekes, hogy a többi párt önálló ifjúsági szervezet létrehozására irányuló törekvéseivel legkorábban a bihari területeken találkozunk. Sarkadon és Okányban már január végén találkozunk ilyen törekvésekkel.¹⁴⁰

Megyénk politikai központjaiban (Békéscsaba, Orosháza) először a Szociáldemokrata Párt hozott létre önálló ifjúsági szervezetet. Békés-

138. *Viharsarok*, 1945. jún. 9.; június 20. (Gyuska János: Beszéljünk nyíltan); július 4. (Gyöngyösi János beszéde a Kisgazdapárt gyűlésén); július 11. stb.

139. MSZMP Békés m. Biz. Arch. MKP. Békés megye 1944. (Békéscsaba, 1944. december 3. és 1945. január 5.) Uo. (Békéscsaba, 1944. dec. 10.) Lásd még: *Székely Lajos*: Demokratikus ifjúsági szervezet a felszabadult Békéscsabán. BÉ 1973. 2. 351–360.

140. HBML Cséffa-nagyszalontai járás főszolgabírájának ir. 196/1945 és 183/1945.

csabán 1945 márciusában,¹⁴¹ Orosházán pedig április folyamán,¹⁴² majd június–július folyamán a kisebb községekre is kiterjesztette ez irányú tevékenységét (pl. Doboz, Kaszaper stb.).¹⁴³ A MADISZ és a SZIM (Szociáldemokrata Ifjúsági Mozgalom) kapcsolata többnyire jó volt, kölcsönösen részt vettek, sőt előadókat, programokat biztosítottak egymás rendezvényeihez.¹⁴⁴ Bár ugyanakkor elvétve olyan durva megfogalmazás is elhangzott egy-egy szociáldemokrata szónok szájából, mely a MADISZ-t a leventével hozta egy nevezőre.¹⁴⁵ (Ez azonban valószínűleg csak az önmagát elragadtató szónok egyéni túlzása volt.)

A kisgazdapárti ifjúsági szervezetek elsőként a Sárreten (Szeghalom, Vésztő) alakultak meg június folyamán,¹⁴⁶ bár július elején még maga Tildy Zoltán is úgy nyilatkozott a MADISZ csabai vezetőinek, hogy „a Kisgazdapárt nem alakít külön ifjúsági tagozatot, és nem foglal el olyan álláspontot, hogy ifjúságát távol tartsa a MADISZ-tól...” – Igaz, nem is zárta ki annak lehetőségét, hozzátéve: „... Ha valahol pártjának ifjúsága távol tartja magát mégis, úgy annak csak az az oka, hogy az ilyen helyen a MADISZ nem működik jól, nem bizonyítja be pártonkívüliségét...”¹⁴⁷ A gazda-ifjúság különválásának és szervezkedésének igazi oka azonban inkább a MADISZ zömét alkotó munkás és szegényparaszt fiatalságtól eltérő szemlélet és politikai nézetek lehettek. Érdekes, hogy Békéscsabán csak jóval később, szeptember folyamán került sor a külön kisgazdapárti ifjúsági szervezet zászlóbontására – meglehetősen éles és durva MADISZ-ellenes megnyilvánulások közepette.¹⁴⁸ – Jelezván, hogy ekkor már minden politikai eseményt a közelgő választások miatt kiéleződött pártellentétek hatottak át.

A Nemzeti Parasztpárt ebben az időszakban még inkább az ifjúsági

141. Az *Alföldi Népiújság* április 14-i száma szerint az SZDP ifjúsági szervezete ekkor már „rendes heti értekezleteit” tartja.

142. MSZMP Békés m. Biz. Arch. MKP. Békés megye 1945/III. (Orosháza, 1945. május 22.)

143. *Viharsarok*, 1945. június 30. (Nyílt levél a kaszaperi szónokhoz.); BML Gyulai főszolgabíró ir. 1134/1945.

144. *Viharsarok*, 1945. június 27.

145. *Uo.* 1945. június 30.

146. MSZMP Békés m. Biz. Arch. MKP. Békés m. 1945/III. (Szeghalom, 1945. jún. 13.)

147. *Viharsarok*, 1945. július 4. (A Kisgazdapárt támogatja a MADISZ-t.)

148. *Viharsarok*, 1945. szept. 19. és szept. 22. (Levél a Kisgazdapárt ifjúsági csoportja vezetőségéhez.)

mozgalom egységének fenntartása mellett volt. A párt főtitkára, Kovács Imre, még júniusban is azt fejtegette, hogy „a pártok ne osztozkodjanak az ifjúságon, mert az nem a pártoké, hanem a nemzeté. A külön szervezkedéssel csak felépítenék ismét a válaszfalat a munkás, paraszt és értelmiségi fiatalok között.”¹⁴⁹ Ennek ellenére júliusban már néhány parasztpárti ifjúsági szervezet is működött megyénkben.

Az ifjúsági szervezetekből, beleértve az egyház által szervezetteket is, egy 1945 júliusi jelentés alapján a következő összegző képet rajzolhatjuk:¹⁵⁰ A történeti Békés megye 31 községéből 28-ban működött ekkor MADISZ-szervezet (egyéb helyi szervezetek számára vonatkozóan nincs adat), a megyei taglétszám pedig a következő volt: MADISZ 10 387, SZIM 1466, Kisgazdapárti ifjúsági szerv. 2080, Parasztpárti ifj. sz. 300, Cserkészlet: 190, KIE 280, KALOT-KALASZ: 644.

HARC A HATALOM „ÚJRAFELOSZTÁSÁÉRT” ÉS A NOVEMBERI VÁLASZTÁSOK

Mint fentebb láthattuk, 1945 márciusában a helyi hatalmi szervek (képviselőtestületek, népi bizottságok stb.) formájában megtestesülő politikai hatalom pozícióinak felosztásánál – ugyanúgy, mint decemberben az Ideiglenes Nemzetgyűlés életrehívásakor – még az MKP–FKP viszonyát az előbbi javára mutató „pozitív egyensúly” jellemezte. A három baloldali párt kezében lévő pozíciók (az egyik legfontosabbról, a rendőrségről még nem is szóltunk) pedig többszörösen felülmúlták a Kisgazdapárt pozícióját.

A Kisgazdapárt éppen ezért már a földosztás időszakában, 1945 márciusában felvetette a választások megtartásának kérdését, melytől a hatalmi viszonyok gyökeres megváltozását remélte.¹⁵¹ Békés megyében a párt április elején, a földosztás kapcsán tartott békési nagygyűlésén beszélt

149. *Viharsarok*, 1945. június 30.

150. MSZMP Békés m. Biz. Arch. MKP. Békés m. 1945/I. (Békéscsaba, 1945. júl. 30.)

151. *Balogh Sándor*: i. m. 869–872. Szerinte az ország teljes felszabadulása után az MKP „vette elő” elsőként a kérdést, itt következő adataink viszont azt mutatják, hogy az FKP – ha nem is kormány szinten – folyamatosan napirenden tartotta.

erről először B. Szabó István: „... az ország különböző részein nagy bajok vannak. Ezeket a hibákat és túlkapasokat ki kell küszöbölnie minden pártnak egyformán. Ezeket a hibákat akkor lehet teljesen kiküszöbölni és orvosolni, ha a demokrácia igazi értelmében minden társadalmi réteg, minden párt a maga nagyságának megfelelően képviselőhöz jut minden vezetésben... Ha egy kisebbség akarja megint a nagyobbik részt uralni..., akkor nem lesz meg az igazi egyetértés. Amikor az Ideiglenes Nemzetgyűlés tagjait behívták, már akkor nagy sérelem érte a falvak népét. Amíg egyes városok 12–20 főnyi képviselőt küldtek be a parlamentbe, addig a 10–15 000 lakosú községek egyetlen egy képviselőhöz sem jutottak... Nem lehet hivatkozni a háborús időkre. Finnország is épp olyan háborús időket él, mint mi, s ott megvoltak a választások.”¹⁵²

Egyetérthetünk tehát a korabeli kommunista jelentés értékelésével, mely szerint szavaiból világosan kiérezhető volt: „Ha ti kommunisták olyan nagyon sürgősnek tartjátok a földreform azonnali végrehajtását, akkor mi ellenetek szegezzük az általános választások azonnali kiírását, amely elsőpör benneteket.”¹⁵³

Ez a probléma – kisebb-nagyobb intenzitással – márciustól novemberig állandóan foglalkoztatta a pártokat. Néha csak a helyi „hatalmaskodók”¹⁵⁴ vagy a rendőrség ellen indított támadás formájában, máskor meg a hivatalokba újonnan bekerült tisztviselők (többnyire kommunisták) szakértelmének kétségbevonása formájában, de sokszor a politikai hatalom birtoklásának általános problémájaként is.

A kezdeti osztály- és pártszövetség meglazulását, a hatalmi harc kiéleződését jelzi például, hogy 1945. június 10-én a Kisgazdapárt egyik fellegvárában, Vésztőn a párt népgyűlésén olyan éles támadást intéztek a többi párt és a népi demokrácia ellen, hogy az a választási harc beindításának is megfelelt volna. (Annak ellenére, hogy akkor még fennállt a lehetősége, hogy a választások 1946 márciusáig kitolódnak.) A három baloldali párt másnapi értekezletén felháborodottan idézik a szónokok szavait: „A demokratikus pártok vezetői politikai analfabéták, vidéki kiskirályok.” A dolgozók vezetésére és a politikai irányvonal megszabására egyedül a Kisgazdapárt hivatott, mely kimondottan „gazda irányzatú Magyar-

152. *Alföldi Népiújság*, 1945. április 4.

153. MSZMP Békés m. Biz. Arch. MKP. Békés m. 1945/III. (Bcsaba, 1945. máj. 3.)

154. Ezzel a váddal többnyire a Kisgazdapárt illetett egy-egy helyi kommunista vezetőt.

országot óhajt felépíteni gazdák vezetésével”. A párt a nemzeti függetlenség és a magántulajdon védelmezője. „A földészek munkáját az iparosok megrabolják.” (Célzás az ipari és mezőgazdasági termékek árának aránytalanságaira.) Az ország felépítése gyakorlatilag lehetetlen a munkásosztállyal, erre a Kisgazdapárt hivatott, mely a legnagyobb tömegekkel rendelkezik. Az FKP-nak abszolút többséget kell szereznie a választásokon.¹⁵⁵

Már ezen a gyűlésen választási propagandájának csaknem teljes fegyvertárával vonult fel a Kisgazdapárt, bár a választási harc tényleges megindítására országosan és helyileg csak később, augusztus végén, szeptember elején került sor.

Mielőtt azonban az egyes pártok választási propagandáját áttekinténénk, azok hátterének, valóságos értelmének érzékelése érdekében röviden utalnunk kell az 1945 őszen kialakult gazdasági helyzetre.¹⁵⁶ Annak ellenére, hogy Békés megyét a háborús pusztítás viszonylag kevésbé érte, és hogy erre az időszakra már a földreform végrehajtása mellett az újjáépítésben is született egy sor eredmény (jó ütemben haladt a vasút helyreállítása, lassan normalizálódott az összeköttetés a fővárossal, a sérült lakások jó részét vidékünkön a tél beállta előtt sikerült lakhatóvá tenni stb.), a lakosságot elsősorban a nehézségek foglalkoztatták: a parasztságot a rossz termés, a mezőgazdasági termények alacsony ára, a beadási és jótételi kötelezettségek; a munkásságot és a középrétegeket a pénz inflálódása, a téli tüzelő beszerzésének nehézségei stb.¹⁵⁷ Így tehát (annak elle-

155. MSZMP Békés m. Biz Arch. MKP. Békés m. 1945/III. (Vésztő, 1945. jún. 11.) Az MKP–SZDP–NPP vezetői visszautasították a támadást, amelyet már több hasonló előzött meg. Követelték, hogy a Kisgazdapárt ismerje el nyilvánosan az elhangzottak helytelenségét, és maga is tegyen lépéseket a pártok egységének helyreállítására.

156. E kérdés részletes feldolgozása természetesen szintén nem ennek a tanulmány-nak a feladata.

157. Egy gyomai jelentés október elején ezeket írja: „A lakosság hangulata általában rossz. Főleg a vetőmaghiány, a hadisegélyek kifizetésének késése és a tűzifa-hiány okoz nyugtalanságot. Ez utóbbi miatt pl. a pékek napok óta nem sütnék kenyeret.” MSZMP Békés m. Biz. Arch. MKP. Békés megye 1945/IV. (Gyoma, 1945. október 2.) Szobek András, főispán egyik jelentése szerint pedig: „Az ellátatlanok helyzete aggasztó, s az ellátás kérdésének gyökeres megoldása nélkül óriási gyűlemlik fel az alsóbb néprétegekben.” Ugyanezen jelentés szerint ha a megyében termelt gabonából tartalékolják a vetőmagot, teljesítik a beszolgáltatást és a jótételt, mindössze 21 900 q búza maradt volna, azaz fejenként 7 kg kenyér egy évre. PIA. 274–16/131. Idézi: *Újlaki Péter*: i. m. 296.

nére, hogy a gazdasági helyzet csak hónapok múlva – 1946 tavaszán – lesz igazi mélypontján) végeredményben az adott történelmi szituáció nem a felszabadulás óta elért eredményeket hangsúlyozó és további szívós munkát, sőt áldozatvállalást követelő baloldálnak, hanem a gazdasági nehézségek nyomán politikai válság kirobbantására törekvő jobboldalnak kedvezett.

A választásokon a két szélső pólust természetesen az MKP és az FKP képviselte. Az MKP választási programjának középpontjában¹⁵⁸ a felszabadulás óta elért eredmények tudatosítása és a Szovjetunióval vállalt szolidaritás állt. Emellett a földek telekkönyvezését és a határokon túli magyarság sorsának emberséges megoldását követelték, ígéretet tettek a hadifoglyok mielőbbi hazatérésének kieszközlésére és végül törekedtek a helyi problémáknak a választási propagandába való beépítésére.

A Kisgazdapárt ezzel ellentétben nem gyakorlati problémákat, hanem a polgári demokrácia és polgári életforma megvédésének kérdését illetve a Nyugat felé orientálódást állította a középpontba. Tagadta, hogy a párt osztálypárt lenne, s az osztályszempontokon felülemelkedő nemzeti egység megteremtését hirdette.

Emellett természetesen választ kellett adnia a gyakorlati problémákra is, s ilyenkor nagyon is egyértelművé vált a párt osztályjellege. Mint fentebb már utaltunk rá, mindent megtett, hogy a gazdasági nehézségeket politikai válság szítására használja fel. Megyénkben pl. az a tény, hogy a főispáni tisztséget a kommunista Szobek András töltötte be, elegendő volt ahhoz, hogy a beszolgáltatás és jóvátétel miatti elégedetlenség a kisgazdák között így fogalmazódjon meg: „A kommunista főispán elveszi a kenyeret.”¹⁵⁹ B. Szabó István pedig, aki maga is vezető kormánytisztséget töltött be, egyik békési beszédében a parasztság önkéntes áldozatvállalását hirdetve helytelenítette a terménybeszolgáltatást.¹⁶⁰ Sőt, az előrelátó takarékoságra

158. Az egyes pártok országos vezetőségei által kidolgozott választási programokat részletesen ismerteti és elemzi: *Balogh Sándor*: i. m. 895–935. Mivel természetesen a helyi propagandát is ez határozta meg, a következőkben csak a dolgok megértéséhez szükséges legfontosabb tételeket ismertetjük, illetve azokat, melyek Békés megyében valamilyen okból nagyobb hangsúlyt kaptak.

159. MSZMP Békés m. Biz. Arch. MKP. Békés megye 1945/IV. (Békéscsaba, 1945. szeptember 3.)

160. Uo. (Békéscsaba, 1945. szeptember 2.) Hozzá kell tenni, hogy később valamelyest finomabban fogalmazott (talán pártja utasítására?): „Aki nem adja be önként terményfeleslegét, attól erőszakkal vesszük el.” Viharsarok, 1945. október 31.

hivatkozva már ekkor követelte a kenyér kívánatos keverési arányának ellenőrzését,¹⁶¹ ami azonban nem szolgált egyebet, minthogy a választások idejére lerontva a kenyér minőségét, újabb alkalmat találjanak az MKP elleni támadásra.

Nem riadt vissza a Kisgazdapárt – „osztályok felettségéről” megfeledezve – a munkásság és parasztság közötti érdekellentétek szításától, a két osztály közötti viszony felelőtlen élezésétől sem. A parasztság állítólagos kizsákmányolását, hátrányos helyzetét érdekvédelmi szervezetének, a Parasztszövetségnek a létrehozásával, s a parasztság sztrájkjogának a meghirdetésével kívánta „orvosolni”. A Parasztszövetség helyi szervezetei 1943-ban több községben megalakultak. Felelevenítésük, újraélesztésük mégsem volt egyszerű, hiszen vezetőségeik, tagjaik időközben esetleg valamelyik másik párthoz csatlakoztak. Szeptember első napjaiban mégis feltűnő egymásutánban – ha nem is túl nagy számban – alakultak újjá a Parasztszövetség helyi szervezetei, s az orosházi szervezetnek a nemzeti bizottsághoz intézett átirata szerint kérték, „hogymindazon jogokat gyakorolhassák, mint a szabad szakszervezetek.”¹⁶² A nemzeti bizottságok azonban többnyire kitérő választ adtak, és a szövetség tevékenységéről szeptember–november között még azokban a helységekben sem lehet hallani, ahol egyáltalán eljutottak a megalakulásig. Veszélyesebb volt a parasztsztrájjal való fenyegetőzés, bár szerencsére a Kisgazdapárt józanabb vezetői is (pl. Gyöngyösi) elismerték, hogy „a parasztság sztrájkjogának emlegetése csak napi politikai állásfoglalás lehet.”¹⁶³ Ezzel ellentétben viszont B. Szabó államtitkár – a korabeli megfogalmazás szerint – „nem

161. Azaz a kenyérgabona-hiányra való tekintettel a búza keverését takarmánygabonával.

162. BML Békés megye alispánja ir. 59/1945 alapszám; Kondorosi Nemzeti Bizottság iratai. Jegyzőkönyv, 1945. szept. 2.; Csorvási Nemzeti Bizottság iratai. Jegyzőkönyv 1945. febr. 25.; Orosházi járási Nemzeti Bizottság jegyzőkönyvei. 1945. szept. 5.; valamint HBML Sarkadi járás főjegyzője ir. 2551/1945. A fenti iratok szerint Csorváson már február 25-én, Kondoroson pedig március 4-én megalakult a Parasztszövetség helyi szervezete. Hogy azonban gyakorlatilag ezek a szervezetek sem működtek, azt bizonyítja, hogy Kondoroson szeptember 2-án ismét alakuló ülésre jönnek össze a tagok.

163. *Viharsarok*, 1945. szept. 26. „Gyöngyösi külügyminiszter mondta Békéscsabán: A választás feladata, hogy tiszta és végleges helyzetet teremtsen.”

restelli végigmenni minden kis községen és a parasztsztrájk jelszavával komolyan támadja” a kommunista pártot.¹⁶⁴

Élt a Kisgazdapárt a kommunistákkal szembeni különböző előítéletek felelevenítésének, illetve az ezúton való hangulatkeltésnek a lehetőségével is: „A tanyavilágban a Kisgazdapárt tudatos propagandával a parasztságot a Kommunista Párttal szembe akarja állítani. Több helyen tünteti fel a Kommunista Pártot úgy, hogy az diktatúrára törekszik és szocializálást akar hamarosan a földek terén is. A vallás, család és a magántulajdon ferde beállításával is ellenünk akarja hangolni az öntudatlan paraszti népet.”¹⁶⁵

A Kisgazdapárt egyik legveszélyesebb fegyvere mégis a szovjetellenes propaganda és a nacionalizmus szítása volt, mely éppen az említett gazdasági problémák miatt egyes rétegekben nagyon is kedvező talajra talált. Mindennapos dolog volt kisgazdapárti szónokok szájából az ország függetlenségének, kimondva vagy kimondatlanul szovjetellenes élel való hangoztatása. Október végén ilyen jelszavak jelentek meg egyes helységekben a falakon: „Vesszen Trianon!” „Mindent vissza!” „Azért nincs só, cukor, mert meg van szállva Kárpátalja, Erdély”¹⁶⁶ stb.

Hiába beszélt tehát Gyöngyösi külügyminiszter szeptember 26-án igen mérsékelt hangon, kiemelve a pártok és különböző társadalmi erők egymásrautaltságát, követelve a koalíciós kormányzási formának a választások eredményeitől függetlenül való fenntartását¹⁶⁷ (a pártok központi vezetőségei közötti ilyen értelmű megállapodás csak hetekkel később született meg), hiába jutott el egy-egy körlevél formájában a helyi pártszervezetekhez az MKP–FKP vezetőségének szeptember 26-i megállapodása a választási harc mérsékléséről,¹⁶⁸ mindez nem változtatott azon, hogy a két párt, illetve a jobb- és baloldal viszonya egyre feszültebbé vált.

Bár a Szociáldemokrata Párton belül, mint fentebb láthattuk, 1945 nyarán és őszén a jobboldal pozíciói megerősödtek, s egy-egy kisgazdapárti vezető „a szociáldemokrata jobboldalt szirénhangon édesgette együtt-

164. MSZMP Békés m. Biz. Arch. MKP. Békés megye 1945/IV. (Békéscsaba, 1945. október 3.)

165. Uo. (Gyoma, 1945. október 2.) Még élesebben fogalmazott az egyik gerendási szónok. Vö.: *Újlaki Péter*: i. m. 304.

166. Uo. (Körösladány, 1945. október 23.)

167. *Viharsarok*, 1945. szeptember 26.

168. MSZMP Békés m. Biz. Arch. MKP. Békés megye 1945/IV. (Békéscsaba, 1945. október 3.)

működésre”,¹⁶⁹ erre végül is nem került sor, ugyanakkor azonban a választási küzdelem során kiéleződtek az SZDP és MKP közötti nézeteltérések is.

A Szociáldemokrata Párt választási propagandájának alapjául az 1945 augusztusában tartott XXXIV. Kongresszus határozata szolgált: a kevésbé körvonalazott újjáépítési és gazdaságpolitikai elképzelések mellett erőteljesebb hangsúlyt kapott a távlati cél, a szocializmus megteremtése. „Békéscsaba és az egész vármegye népe jól mérlegelje kötelességét a demokratikus választójog jegyében, mellyel nem sok idő múlva eljuthatunk a szocializmus birodalmába” – mondta pl. Szeder Ferenc a párt megyei értekezletén.¹⁷⁰ A dolgozók szociális és kulturális problémáinak megoldására viszont a Kommunista Pártnál részletesebb és sokoldalúbb tervet dolgozott ki. Mint az SZDP központnak a vidéki pártszervezetekhez intézett körlevele is mutatja, propagandájuk középpontjába a reakció elleni harc került: „...a választás döntő jelentőségű... Minden, amit nyertünk a háború eredményeként, a fasizmus legyőzésével, elveszíthetjük akkor, ha a reakció közvetve, vagy közvetlenül ismét térhez jut és a gazdasági és politikai élet területére visszacsempészve magát lehetetlenné teszi a további fejlődést és a demokratikus Európába való beilleszkedés feltételeinek megvalósítását.”¹⁷¹

Annak ellenére tehát, hogy a két munkáspárt propagandájában más-más kérdésekre helyeződött a hangsúly, végeredményben a közös célkitűzések domináltak. Ez jó alapot teremtett a két munkáspárt választási szövetségére, esetleg közös listán való indulására. Megyénkben az egyes helyi szervezetek véleménye erőteljesen megoszlott a közös lista megítélésében, annak jeléül, hogy a jobb- és baloldal erőviszonya helységenként változott, aszerint, hogy a párt vezetését a munkás- agrárproletár tömegek vagy a középrétegek tartották-e kezükben. Az MKP megyei bizottsága 1945. szeptember 17-én a helyi kommunista szervezetek jelentéseinek összegzéseként felmérést készített (természetesen a megye akkori területére vonatkozóan) a helyi SZDP-szervezeteknek a közös listával kapcsolatos álláspontjáról, illetve a helyi kommunista szervezetekhez való viszonyáról. Eszerint a két párt helyi szervezeteinek kapcsolata többnyire megfelelő, vagy kimondottan jó volt, s annak ellenére, hogy az SZDP-szervezetek többsége a közös lista kérdésében várakozó álláspontra helyezkedett és

169. Uo.

170. *Viharsarok*, 1945. szept. 26.

171. MSZMP Békés m. Biz. Arch. MKP. Békés m. 1945/IV. (Budapest, 1945. szept.)

a pártközpont döntése előtt nem akarta elkötelezni magát. E kérdésben is valamelyest pozitív a mérleg: csak a balszárny akarja, illetve bizonytalan az álláspontja 16 helyi szervezetnek, egyértelműen pozitív az álláspontja 9 szervezetnek, és egyértelműen tagadó az álláspontja 2 szervezetnek.¹⁷² Szeptember végén pedig az „össz-szakszervezetek” megyei gyűlése egyértelműen a közös lista mellett foglalt állást.¹⁷³ Igaz, két hét múlva egy

172. Uo. (Békéscsaba, 1945. szept. 17.) A kérdés: „Milyen a viszony az SZDP-vel? Akarják-e a közös listát?” A válaszok így hangzottak:

Békéscsaba	Jó.	Központi utasítás.
Gyula	Jó.	Igen.
Békés	Jó.	Balszárny igen.
Mezőberény	Jó.	Közös lista.
Köröstarcsa	Balszárny velünk.	
Szarvas	Jó.	Bizonytalan.
Kondoros	Jó.	Bizonytalan.
Csabacsúd	Jó.	Bizonytalan.
Békésszentandrás	Jó.	Remélhető.
Doboz	Jó.	Balszárny igen.
Újkígyós	Közömbös.	
Kétegyháza	Jó.	Igen.
Gyulavári	–	–
Orosháza	Kielégítő.	
Tótkomlós	Kielégítő.	
Nagyszénás	Jó.	Közös lista.
Szentetornya	Kielégítő.	
Gádoros	Kielégítő.	
Pusztaföldvár	Kielégítő.	
Csorvás	Kielégítő.	
Gerendás	Rossz.	Nem.
Békéssámson	Jó.	Kielégítő.
Szeghalom	Jó.	Nem.
Vésztő	Jó.	Közös lista.
Füzesgyarmat	Jó.	Közös lista.
Körösladány	Jó.	Bizonytalan.
Bucsatelep	–	–
Gyoma	Jó.	Többségakad. (sic!)
Endrőd	Jó.	Igen.

173. *Viharsarok*, 1945. szept. 26.

MKP-jelentés – talán már a következőkben ismertetendő jobbratolódási folyamat eredményét regisztrálva – így fogalmaz: „Általában vidéken komoly munkásegységellenes hangulat van.”¹⁷⁴

E biztató tények ellenére augusztus vége és november eleje között mégis inkább a két párt viszonyának fokozatos romlását és az SZDP-n belüli jobboldal előretörését regisztrálhatjuk. El kell ismerni, hogy az ellentétek kiéleződésében helyenként az MKP türelmetlen vagy tapintatlan magatartásának is része volt. (Kiterjesztették agitációjukat az SZDP tagságára, egyes helységekben kísérletet tettek azok átcsábítására¹⁷⁵ stb.) Ez azonban sokszor csak ürügy volt a szociáldemokraták örökös sértődöttségére, mely afféle sündisznó magatartást alakított ki bennük. Hiába hangzottak el pl. a két munkáspárt megyei vezetőségeinek augusztus 29-i közös értekezletén történelmi példákkal alátámasztott általános óhajok az együttműködésről,¹⁷⁶ ha a három nappal később – az értekezlet határozata értelmében – Békéscsabán tartott közös munkásgyűlés kommunista szónokának az SZDP jobboldalát bíráló szavai, vagy a Viharsarokban megjelent tárgyilagos és mérsékelt hangú elemzés az SZDP-be tömörült középrétegek munkásegység-ellenes magatartásáról szociáldemokrata körökben éles felhördülést váltott ki.¹⁷⁷ De ezen túl is voltak, már a budapesti törvényhatósági választások előtt is (1945. október 7.) egyéb nyugtalanító jelenségek: „A szociáldemokrata párt részéről békebontó féltékenység mutatkozik pártunk felé. E miatt olyan üzemeknél, ahol többségben vannak (vasút) szabotázsnak is beillő cselekményekre is hajlandók,¹⁷⁸ majd október első napjaiban: „Határozott provokációs jelenség például Békéscsabán értelmiségi gyűlésünk megzavarni akarása” (ti. a szociáldemokraták részéről) – közlik az MKP-jelentések.¹⁷⁹

174. MSZMP Békés m. Biz. Arch. MKP. Békés megye 1945/IV. (Békéscsaba, 1945. október 3.)

175. Uo. MKP. Békés megye 1945/IV. (Gyoma, 1945. aug. 23.)

176. Uo. (Békéscsaba, 1945. aug. 29.)

177. *Viharsarok*, 1945. szeptember 15. *Lerner Pál*: Középrétegeink és a munkásegység. Kurunczi Péter a lap szeptember 17-i számában reagált mindkét megnyilvánulásra, élesen elutasítva azokat.

178. MSZMP Békés m. Biz. Arch. MKP. Békés megye. 1945/IV. (Békéscsaba, 1945. szeptember 2.)

179. Uo. (Mezőberény, 1945. október 23.)

A budapesti választások után e negatív jelenségek tovább erősödtek, nem kis részben a budapesti jobboldali szociáldemokrata vezetők (pl. a megyénkben két és fél évtizedes kapcsolatokkal rendelkező Szeder Ferenc) biztatására. Egy mezőberényi jelentés szerint: „A pesti választások után Szeder Ferenc a községbe jött és azt mondotta, hogy Szakasitsot ki fogják lökni a Szociáldemokrata Pártból, mert ő az oka, hogy a két munkáspárt együtt indult, s így az SZDP igen sokat veszített. A gyűlésen ostromozta a kisgazdákat, de a kommunistákról is becsmélve szólt. Állandóan szellemi fölényükkel kérkednek.”¹⁸⁰

A Nemzeti Parasztpárt választási propagandájának egyik központi jel-szava: „Parasztegység a Parasztpártban.” Ennek a gondolatnak a kibontására jó terepnek bizonyult megyénk, hiszen a helyi parasztmozgalmak gazdag hagyományaira lehetett építeni. Különösen az Áchim-mozgalom történetéből meríthetett erőt és találhatott érveket a párt, kiemelve, hogy Áchim két döntő tényt vitt a századforduló parasztpolitikájába: a forradalmiságot és a szegényparasztság vezetésével megteremtődő parasztegység gondolatát. A kérdéssel foglalkozó cikkek és beszédek¹⁸¹ kiemelik, hogy Áchim a szegényparasztság javára kívánta kiegyenlíteni a parasztság-belső ellentéteit, s ekként az egész paraszti erőt a feudálkapitalizmus ellen vezetni. E gondolatmenet már eleve magában rejti a másik paraszti párt, a Kisgazdapárt törekvéseivel való szembeszegülést. Egyrészt azért, mert az utóbbi szerette volna magát az egész parasztság egyedüli jogos képviselőjeként feltüntetni, másrészt pedig azért, mert tágra nyitotta kapuit a nem paraszti rétegek – közöttük a volt kizsákmányolók – előtt, s így a párt vezetésébe, politikai irányvonalának megszabásába a parasztság szegényebb rétegeinek vajmi kevés beleszólása volt. Így érthető, hogy a Kisgazdapárt támadásának is egyik állandó célpontja a Parasztpárt volt, s viszont a Parasztpárt is élesen elhatárolta magát a Kisgazdapárttól. Különösen egyértelművé vált ez a budapesti választások után: „A pesti választások eredményei figyelmeztetnek: – Vajon Budapesten olyan sok a «kisgazda»? Vagy kik szavaztak erre a pártra, amely a demokrácia bajnoka-

180. Uo. (Békéscsaba, 1945. október 3.)

181. *Viharsarok*, 1945. okt. 17. „Ha a falvakban is hangulat szerint választunk, könnyen ebek harmincadjára kerül az ország – Kovács Imre és Hegyesi János beszéde.” *Viharsarok*, 1945. okt. 13. „Áchim L. András öröksége.” (A cikk Féja Gézának 1937-ben a „Viharsarok”-ban kifejtett gondolatmenetét követi. Az is lehet, hogy maga Féja írta, hiszen ekkor itt élt Békéscsabán.)

ként hirdeti magát? ... talán éppen a parasztság ezeréves piócaiból kerülnek ki a népbarád és demokráciavédő budapesti aprógazdák.”¹⁸²

Országosan és helyileg is jelentős hangsúlyt kapott a párt propagandájában a paraszti érdekek védelme. Mindenekelőtt a mezőgazdaságra nézve kedvezőtlen árviszonyok, az agráröllő megváltoztatását sürgették, hirdetve az „1 mázsa búza = 1 pár csizma” elvét.¹⁸³ Élesen kikeltek a feketézők ellen, ugyanakkor azonban szembeszálltak azzal a demagóg nézettel is, mely szerint az élelmiszerárak emelkedésének oka a parasztság lenne. Október végén például a néhány nappal korábbi csabai piaci zavargással kapcsolatban önérzetesen szögezi le a párt nyilatkozata: „A parasztság nem oka a kialakult helyzetnek. A paraszt nem akar meggazdagodni néhány csirkéből vagy egy kanna tejből.” Végül a parasztság többségének nyomorúságos helyzetére utalva idézi a közismert mondást: „A paraszt csak akkor eszik csirkét, ha a csirke vagy a paraszt beteg.”¹⁸⁴

A párt „nemzeti” jellegét igyekeztek kidomborítani pl. azzal, hogy a csabai szervezet székházában rendszeresen összejöttek fiatalok és öregek népdalokat énekelni.¹⁸⁵ A kitelepítések és a határon túli magyarság ügyére reagálva pedig az egyik gyűlésen Kovács Imre kijelentette: „Ne a népet – a határt mozdítsák el!”¹⁸⁶

A Parasztpárt jellegére vonatkozó kigazdapárti vádaskodásokra a párt vezetése adott pozitív választ: „Tagadjuk, hogy a kommunista pártnak ikertestvére vagyunk!... Mi független párt vagyunk, de a munkássággal egy úton fogunk haladni mindig.”¹⁸⁷ E tekintetben a párt szónokai korrektebbek voltak az SZDP vezetőinél is.

182. *Viharsarok*, 1945. október 13. *Juszkó József*: Áchim L. András emlékünnepe. Még Kovács Imre október 15-i csabai beszédében is egyértelműen a demokráciának – sőt a függetlenségnek – a kigazdapárti reakciótól való féltése fogalmazódik meg, pedig ő július végén még azt hangsúlyozta, hogy „egyformán jó viszonyban akarunk lenni a Független Kigazdapárttal és a Kommunista Párttal.” *Viharsarok*, 1945. augusztus 1., illetve október 17.

183. MSZMP Békés m. Biz. Arch. MKP. Békés megye 1945/IV. (Gyoma, 1945. okt. 24.) Az MKP ekkor inkább az „1 q búza = 1 pár bakancs” arányt tartotta reálisnak.

184. *Viharsarok*, 1945. október 24.

185. *Uo.* 1945. október 6. „A Nemzeti Parasztpárt a népművelés szolgálatában.”

186. *Uo.* 1945. október 17. Ezt a megnyilatkozást természetesen nem lehet mai szemmel egyértelműen elítélni, hiszen 1945-ben még az MKP is bízott a trianoni határok bizonyos korrekciójában.

187. MSZMP Békés m. Biz. Arch. MKP. Békés m. 1945/IV. (Gyoma, 1945. okt. 24.)

A Polgári Demokrata Párt megyénkben alig hallatta hangját a választási küzdelmekben.

A választási harc áttekintése után tehát ismét láthatjuk, hogy éppen a kedvezőtlen gazdasági helyzet miatt a baloldal védekezésbe kényszerült a jobboldallal szemben. A Kisgazdapárt a fentebb elmondottakon túl még néhány helyi problémát is ügyesen kihasználta maga javára: Gyulán szeptember közepén a megyeszékhely áthelyezése elleni tüntetést,¹⁸⁸ Szeghalmon pedig a Szociáldemokrata Párton belül támadt meghasonlást¹⁸⁹ használták ki. Nem volt hatástalan a Parasztpártnak az MKP „leány-pártjává” való degradálása sem, amihez az is hozzájárult, hogy az NPP-nek ekkorra még a legtöbb helységben nem sikerült meghódítania a középparasztságot, s így tagságának szociális összetétele helyileg csaknem megegyezett a kommunista pártéval.¹⁹⁰ A helyzet különösen a budapesti választások után vált súlyossá, amikor az MKP – ellentétben a tavaszi politikai helyzettel – lényegében elvesztette a tömeghangulat feletti uralmát. Legalábbis erre utalt, hogy október közepén és végén a reakció ellen szervezett tüntetéseken a felvonulók közé befurakodott reakciók kommunistaellenessé fordították a hangulatot például Békéscsabán, Orosházán, Szarvason, Tótkomlóson és Békésszentandrásán.¹⁹¹ A kialakult helyzetnek megfelelően az MKP végképp levette napirendről a tömegmegmozdulások szervezését és az egyéni, a házi agitációra helyezte a hangsúlyt.¹⁹²

Ilyen körülmények között még értékesebbnek tűnik a baloldal vidékünkön aratott választási győzelme, hiszen nyugodtan megállapíthatjuk, hogy akik ebben a légkörben a baloldali pártokra adták szavazatukat, azok nem pillanatnyi hangulat, hanem meggyőződés alapján tették azt.

Magukat a részletes választási eredményeket a III. sz. táblázat¹⁹³ tartalmazza, szöveges elemzésüket pedig elvégezte Újlaki Péter többször idézett munkájában. A számok önmagukért beszélnek, s bármilyen szempont

188. *Újlaki Péter*: i. m. 297.

189. MSZMP Békés m. Biz. Arch. MKP. Békés megye 1945/IV. (Szeghalom, 1945. október 4.) A nézeteltérés Zsila Gyula tanító igazolása körül keletkezett: A párt elnöke az igazolás ellen, a tagság pedig mellette foglalt állást.

190. Uo. (Békéscsaba, 1945. okt. 3.)

191. PIA 274–16/131. Idézi: *Újlaki Péter*: i. m. 297.

192. MSZMP Békés m. Biz. Arch. MKP. Békés megye, 1945/IV. (Békéscsaba, 1945. október 31.)

193. *Faragó Gyula*: i. m. 10., 11., 13. és 14. kötet adatai szolgáltalak alapul a III. sz. táblázat összeállításához.

alapján közelítjük is meg, legfeljebb méginkább kiemelhetjük azt a már Révai József által a választások utáni hetekben megállapított tényt, hogy megyénk a baloldal egyik legerősebb bázisa volt.¹⁹⁴ Az országos adatokkal, valamint a szomszédos megyék eredményeivel összehasonlítva¹⁹⁵ a következő százalékos képet kapjuk:

Megnevezés	NPP	PDP	MKP	FKP	SZDP
Magyarország	6,9	1,6	16,9	57,03	17,4
Békés megye	11,3	1,1	26,3	39,9	21,4
Csanád–Arad–Torontál megye	6,3	1,8	29,4	42,9	19,6
Csongrád megye	5,4	1,8	22,-	50,1	20,4
Bihar megye	17,-	0,9	20,8	53,2	8,1
Hajdú megye	17,4	0,8	15,4	47,2	19,2
Szolnok megye	10,5	1,6	23,-	51,2	13,7

Láthatjuk tehát: annak ellenére, hogy a többi megyében egyik vagy másik baloldali párt esetleg kiugróan jó eredményt ért el, végül is a baloldal összesített eredménye mindegyikben elmaradt – helyenként meglepően nagy arányban – a Békés megyei eredményektől. Ez utóbbiban éppen a három baloldali párt kiegyensúlyozottsága volt a jövőre nézve is biztató, s utalt a mélyebb gyökerekre és politikai meggyőződésre.

Közismert, hogy az országos eredmények alakulásában nagy szerepet játszott a városi és falusi lakosság eltérő állásfoglalása. Megyénket e tekintetben is a kiegyensúlyozottság jellemzi, mert igaz ugyan, hogy a baloldalon belül az SZDP a városokban több mint 6%-ot nyert az MKP és az NPP rovására, ugyanekkor azonban a baloldal egészének rovására a Kisgazdapárt csak 0,5%-ot tudott nyerni a falvakban.¹⁹⁶ De a fenti megállapí-

194. *Szabad Nép*, 1945. november 16.

195. *Faragó Gyula*: i. m. és *Balogh Sándor* i. m. A következőkben természetesen az 1945-ös közigazgatási állapotok szerinti megyék értendők, amennyiben ellentétes utalás nem történik.

196. *Faragó Gyula*: i. m. A számszerű eredmények a következők voltak:

	Városok	Községek
Nemzeti Parasztpárt	9,3%	11,9%
Polgári Demokratapárt	1,1%	1,2%
Magyar Kommunista Párt	23,7%	27,1%
Független Kisgazdapárt	39,3%	39,8%
Szociáldemokrata Párt	26,6%	20,-%

tást támasztja alá az országos összehasonlítás is. Ha az akkori 46 várost (Budapest nélkül) „rangsoroljuk” a választási eredmények szerint, akkor az MKP-ra adott szavazatok alapján Békéscsaba az 5., Gyula a 9., az SZDP-re adott szavazatok alapján Békéscsaba a 6., Gyula a 29., az NPP-ra adott szavazatok alapján Békéscsaba a 8., Gyula a 6., az FKP-ra adott szavazatok alapján Békéscsaba a 41., Gyula a 25. Ugyanezt a „rangsorolást” elvégezve a falvakban leadott szavazatok szerint az akkori 25 megye közül Békés megye az MKP-ra leadott szavazatok alapján a 2., az SZDP-re leadott szavazatok alapján a 4., az NPP-ra leadott szavazatok alapján a 5., az FKP-ra leadott szavazatok alapján a 24.¹⁹⁷

Országosan a falusi lakosság mellett a Kisgazdapárt másik fontos „bázisa” a női szavazói tábor volt. Állásfoglalásuknak még nagyobb súlyt kölcsönzött az a tény, hogy a háború következtében mintegy 600 000-rel több volt a női szavazó, mint a férfi. Megyénkben a női szavazói többlet 20 211 fő volt – az országos átlagnál valamelyest kevesebb. Alapvetően természetesen itt is az országos tendencia érvényesült: a Független Kisgazdapárt a női szavazatokból több mint 4%-kal magasabb arányban részesült, mint a férfi szavazatokból, s ezt a többi párt eredményei szinteték meg. A veszteség az MKP esetében volt a legnagyobb arányú: több mint 2%, míg az NPP 1%-ot, az SZDP pedig 0,5%-ot veszített. Ezen alapvető tény elismerése mellett azonban, a reális értékelés szempontjából mégis inkább azt kell hangsúlyozni, hogy ez a „kitérés” az FKP javára jóval kisebb volt, mint az országos átlag. Ezt ismét egy országos összehasonlítással érzékeltethetjük: az 1000 férfi szavazatra jutó női szavazat szerint „rangsorolva” az akkori 16 választókerületet, Békés megye az MKP-ra adott női szavazatok alapján a 2. (1112), az SZDP-ra adott női szavazatok alapján a 2. (1202), az NPP-ra adott női szavazatok alapján a 6. (1141), az FKP-ra adott női szavazatok alapján a 10. (1373).¹⁹⁸ Egyedül a nagy-budapesti választókerületben szavaztak a nők az MKP-ra, illetve az SZDP-ra nagyobb arányban, mint megyénkben.

A falusi és a női szavazatok ilyen kedvező alakulásában minden bizonyítással nagy szerepe volt annak, hogy vidékünkön a protestáns vallások évszázados térhódítása és a munkásmozgalom, illetve agrárszocialista mozgalom több mint fél évszázados ateista propagandája következtében, a katolikus egyháznak a Kisgazdapárt melletti propagandája alig érezte

197. Vö.: *Balogh Sándor*: i. m. 1222–1229.

198. Uo. 1228.

hatását. Forrásaink – beleértve az MKP-jelentéseket is – ilyen propagandáról érdekes módon egyáltalán szót sem ejtenek! Ettől függetlenül természetesen az egyház (beleértve a protestáns egyházakat is) mint politikai tényező azért vidékünkön sem volt elhanyagolható. Ez különösen a Sárreuten érzékelhető, ahol az egyházi propagandát erősítette a Tildy Zoltán iránti személyes szimpátia is. (Ő akkor névleg még szeghalmi református lelkész volt.)

Végül, ha a választás eredményeit a II. sz. táblázat szeptemberi taglétszám adataival vetjük össze, még világosabban kitűnik, hogy a baloldali pártoknak hol voltak igazán jelentős tartalékaik.¹⁹⁹ A függelékben közölt táblázatot áttekintve egyrészt az tűnik fel, hogy a baloldali pártoknál, s ezen belül is különösen a kommunista pártnál milyen nagy a járásonkénti ingadozás a párt tényleges bázisa és a beszervezett párttagok arányát tekintve. Az MKP esetében a két szélső érték: 25% és 80%, az SZDP esetében 28% és 75%, az NPP esetében 45% és 74%, az FKP esetében 26% és 65%. Ez tehát arra enged következtetni, hogy a munkáspártok szervezői, helyi vezetőségei korántsem egységes elvek alapján dolgoztak, s hogy egynémely járásban (gyulai, szeghalmi) a pártok jellege nem annyira „élcsapat”, mint inkább a „tömegpárt” volt.

A másik érdekes összefüggés a pártszervezetek nagysága és a választások eredményei között van: a munkáspártok korántsem azokban a járásokban érték el a legjobb eredményt, amelyekben a felnőtt lakosság számához viszonyítva legnagyobb volt a taglétszám (pl. szeghalmi járás), hanem ép-

199. A II. és III. sz. táblázat adataiból kiszámítva, hogy a párttagok (1945. szept.) száma a pártra leadott szavazatoknak hány százalékát alkotja, a következő képet kapjuk (tekintve, hogy a Polgári Demokrata Párt szerepe a továbbiakban még csökkent, nyugodtan kihagyhatjuk a vizsgálódásból):

Járas-város	MKP	SZDP	NPP	FKP	Összes párttag az összes szavazó %-ában
Városok	32	28	46	39	35
Szeghalmi járás	80	75	65	65	69
Szarvasi járás	36	40	74	50	48
Orosházi járás	29	58	65	52	47
Gyomai járás	25	52	45	46	42
Békési járás	44	42	65	34	41
Gyulai járás	57	63	45	26	48
Békés megye (1945-ben)	40	45	60	46	46

pen ott, ahol kis létszámú – de úgy látszik hatékony munkát végző – párt-szervezetek voltak.

A harmadik – s talán leglényegesebb – összehasonlítás az egyes pártok potenciális bázisát teszi vizsgálat tárgyává: e szerint a megyei összegezésben az NPP rendelkezett a legkisebb szervezési lehetőségekkel, s az MKP a legnagyobbal. A Szociáldemokrata Párt és a Kisgazdapárt tagsága csaknem egyenlő arányban viszonyult a pártok szavazó táborához.

*

A felszabadulás utáni első év politikai eseményei: a népi bizottságok és szervek tevékenysége mellett elsősorban a politikai pártok szervezkedése, nevelő munkája és hol egymást támogató, hol egymással szembekerülő törekvései azt bizonyítják, hogy az a több évtizedes politikai múlt, melynek során a „Viharsarok” fogalma kapcsolódott vidékünkhez, valóban mély és maradandó hatást gyakorolt az itt élőkre. Statisztikailag is kimutatható, hogy a politikai aktivitás sokkal magasabb volt mint más vidékeken. Az aktivizálódott tömegek pártok szerinti orientációja kiegyensúlyozott, s a baloldali pártok számára kedvező volt. Végül a választások során kinyilvánított politikai akarat jelentősen hozzájárult az ország baloldali erői pozíciójának javításához.

A pártok szervezeteinek kiépülése 1944–45-ben

	Helység	MKP	SZDP	NPP	FKP	PDP
Városok	Békéscsaba	1944. okt. 8.	1944. dec. eleje	1945. jan. 20. körül	1944. dec. 3.	1945. jan. 20. körül
	Gyula	1944. okt. 15.	1945. febr. 20.	1945. jan. 25.	1944. nov. 15.	1944. nov. vége
Szeghalmi járás	Szeghalom	1945. jan. 26.	1945. jan. 26.	1945. febr. 2.	1944. nov. (1934)	1945. február
	Körösladány	1944. nov. 13.	1944. dec. e. (1934)	1945. febr. 25.	1944. dec. e. (1934)	-
	Füzesgyarmat	1944. dec. 24.	1945. márc. után	1944. dec. 25.	1944. dec. v. (1934)	-
	18. Vésztő	1944. okt. 18.	1944. dec. 8.	1945 február	1944. dec. 3. (1931)	1945. jan. 31.
	Bucsa	1944. dec. 10.	-	1945 február	-	-
Szarvasi járás	Szarvas	1944. okt. 12.	1944. jan. 19.	1945. jan. 19.	1944. nov. (1928)	1945. jan. 23.
	Öcsöd					
	Kondoros	1944. nov. 11.	1945. jan. 4.	1945. jan. 21.	1944. dec. 5.	1945. febr. 4.
	Csabacsúd	1944. dec. 10.	1945. febr. 1.	1945. jan. 21.	1945. jan. 21.	1945. jan. 28.
	Békésszentandrás	1945. jan. 15.	1944 dec. v. (1918)	1945. jan. 15.	1944. okt. 21. (1926)	-
Oroszázi járás	Oroszázi	1944. okt. 14.	1944. dec. 10. körül	1944. dec. 10.	1944. dec. 3. (1931)	1945. márc. 27.
	Tótkomlós	1944. nov. 14.	1944. nov. 29.	-	1944. nov. 17.	-
	Szentetornya	1944. nov. 12.	1945 márc. előtt	1945 márc. előtt	1944. dec. 10.	1945. márc. 4.
	Gádoros	1944. okt. 12.	1945. jan. 28.	1945. márc. 4.	1944. dec. 22.	-
	Csorvás	1944. okt. 29.	1945 márc. előtt	1945. ápr. 30.	1944. dec. 1.	-
	Gerendás	1944. nov. 7.	1945 márc. előtt	1945 márc. előtt	1944. dec. 1.	-
	Nagyszénás	1944. okt. 8.	1944 dec. vége	1945. márc. 10.	1944. dec. 18.	-
	Pusztaföldvár	1944. okt. 28.	1945 márc. előtt	1945. máj. 27.	1944 dec. eleje	-
Békéssámson	1944. nov. 14.	1945. jan. 20. előtt	1945. jan. 2.	1945. febr. 1.	-	
Gyomai járás	Gyoma	1944. okt. 11.	1944 dec. vége	1945 febr. vége	1944. dec. 2.	1945 márc. előtt
	Endrőd	1944. okt. 15.	1944 dec. vége	1945 márc. előtt	1944. dec. 10.	1945 márc. előtt
Békési járás	Békés	1944. dec. 6.	1944. okt. 10.	1944. dec. 24.	1944. nov. 12.	1945. jan. 4.
	Mezőmgyer	1944. okt. 10.	1945. jan. 21.	-	1945. jan. 18.	-
	Köröstarcsa	1945. jan. 8.	1944 dec. közepe	1945. jún. 10.	1944 nov.–dec. (1932)	-
	Mezőberény	1944. okt. 10.	1944 dec. e. (1931)	-	1944 nov.–dec. (1929)	-
Gyulai járás	Doboz	1944. okt. 14.	1944. dec. 23. (1931)	1945. márc. 21.	1945. jan. 1.	-
	Gyulavári	1944. okt. 9.	-	1945. jan. 17.	-	-
	Kétegyháza	1945. febr. 3.	1945 ápr. vége	1945 február	1945 február	1945. máj. 20.
	Újkígyós	1944. dec. 3.	1945. jan. 29.	1945 márc. után	1944. dec. 16.	-

	Helység	MKP	SZDP	NPP	FKP	PDP
Eleki járás	Almáskamarás	1944 október				
	Elek	1944. okt. 1.				
	Medgyesbodzás	1945 január				
	Medgyesegyháza	1944. okt. 20.				
	Nagykamarás	1944. okt. 27.				
	Puszttaottlaka Bánkút	1945. jan. 1.				
Battonyai járás	Battonya	1944. dec. 4.				
	Dombegyház	1944. nov. 14.				
	Kevermes	1944. okt. 10.				
	Magyar- dombegyháza Mezőhegyes	1945. márc. 12. 1944. okt. 24.				
Mezőkovácsházi járás	Kaszaper	1944. nov. 14.	1945 március végéig	1945 márc. előtt	1944 december vége	–
	Csanádapáca	1944. nov. 25.	1945 február	–	1945 január	–
	Dombiratos	1944. nov. 1.	1945 márc. után	1945 márc. után	1945 márc. előtt	–
	Kunágota	1944. okt. 29.	1945 márc. után	1945 márc. előtt	1945. jan. 10.	–
	Magyarbánhegyes	1945. jan. 8.	1945 márc. után	1945 jan.	1945 március	–
	Mezőkovácsháza	1944. okt. 24.	1945. febr. 28.	1945. febr. 18.	1945 márc. előtt	1945 márc. előtt
	Nagybánhegyes	1944. okt. 15.	1945 márc. után	1945 márc. után	1945 márc. előtt	–
	Reformátuskovácsksh. Végyegyháza	1944. okt. 25. 1944. okt. 8.	1945 márc. előtt 1945. márc. 16.	1945 márc. előtt –	1945 márc. előtt –	– –
	Cséffá-Nagyszalontai járás	Biharugra	1945. febr. 28.	1945. jún. 4.	1945. máj. 25.	?
Geszt		1945. jan. 18.			1945. jan. 16.	
Körösnyagyharsány		1945. ápr. 15.			1945 február	
Mezőgyán		1944. nov. 6.	1945 július	1945. febr. 6.	1945. febr. 8.	1945 február
Okány		1944. nov. 12.	1945. febr. 4.	1945. febr. 4.	1945. febr. 8.	1945. febr. 8.
Sarkadkeresztúr		1944 december		1945. okt. 5.	1945. jan. 21.	1945 február
Zsadány		1944. nov. 26.	1945. júl. 15.		1945 január	1945 február
Kötegyán		1945 december	1945. ápr. 19.	1945. febr. 21.	1945. jan. 30.	1945. febr. 6.
Méhkerék		1945. márc. 5.		1945 február	1945. máj. 27.	
Sarkad		1944. okt. 10.		1945. márc. 18.	1945. jan. 21.	1945. febr. 2.
	Dévaványa	1944. dec. 18.			1944 nov.–dec.	

II.
A taglétszám alakulása 1945-ben

Helység	MKP			SZDP			NPP			FKP			PDP		
	márc.	júl.	szept.	márc.	júl.	szept.	márc.	júl.	szept.	márc.	júl.	szept.	márc.	júl.	szept.
Békéscsaba	251+400	1700	2209	500	2100	2500	478	1320	1100	3500	4300	5 000	112	86	120
Gyula	200+100	636	1000	50	370	670	234	?	700	1230	1300	1 500	47	60	40
Városok	451+500	2336	3209	550	2470	3170	712	1320	1800	4730	5600	6 500	159	146	160
Szeghalom	52+320	300	530	258	300	420	150	360	680	1026	800	1800	45	72	75
Körösladány	180	380	550	185	375	530	150	680	750	800	780	800	-	-	-
Füzesgyarmat	1184	1100	1375	-	118	205	1292	1400	1310	816	840	824	-	-	-
Vésztő	367	1200	1450	207	300	356	98	112	220	2800	3000	3000	56	78	68
Bucsa	400	416	430	-	-	-	280	360	380	-	-	-	-	-	-
Szeghalmi járás	2183+320	3396	4335	650	1093	1511	1970	2912	3340	5442	5420	6424	101	150	143
Szarvas	165+100	1001	1370	130	726	1376	400	710	1100	2600	2964	3780	38	86	52
Ócsöd															
Kondoros	100	300	380	70	350	570	325	480	934	1090	1852	1370	456	120	120
Csabacsúd	40	133	202	92	350	229	112	480	191	206	348	311	40	33	-
Békésszentandrás	42	122	207	126	137	210	294	127	218	1051	1052	1132	-	-	50
Szarvasi járás	347+100	1556	2159	418	1563	2385	1131	1797	2443	4947	6216	6593	534	239	222
Orosháza	200	589	952	616	1611	2104	450	859	1135	1750	2800	2250	-	120	60
Tótkomlós	200+1458	433	1200	410	634	642	-	-	-	2867	?	2300	-	-	-
Szentetornya	151	160	219	438	370	541	246	185	330	210	280	350	82	-	-
Gádoros	83	212	355	130	190	384	-	70	195	217	210	246	-	-	-
Csorvás	68	314	380	356	360	1250	-	250	185	870	400	1250	-	-	-
Gerendás	10	47	66	30	82	105	48	190	235	160	240	315	-	-	-
Nagyszénás	60	195	307	417	862	430	-	185	180	376	270	380	-	-	-
Pusztaföldvár	24	103	202	62	127	134	-	180	176	252	442	281	-	-	-
Békéssámson	80	275	290	60	325	390	140	255	440	40	40	60	-	-	-
Orosházi járás	876+1452	2328	3971	2519	4561	5980	984	2154	2876	6742	4682	7432	82	120	60

Helység	MKP			SZDP			NPP			FKP			PDP		
	márc.	júl.	szept.	márc.	júl.	szept.	márc.	júl.	szept.	márc.	júl.	szept.	márc.	júl.	szept.
Gyoma	114+30	331	400	70	441	600	123	380	500	440	640	1 200	127	190	200
Endrőd	175	384	554	145	280	280	93	223	225	1 562	1 854	1 854	80	82	82
Gyomai járás	289+30	715	954	215	721	880	216	603	725	2 002	2 494	3 054	207	272	282
Békés	20+1800	594	2 201	820	1 287	2 132	470	543	1 223	1 724	2 500	2 679	80	89	121
Mezőmegyer	9+8	18	?	102	155	?	-	55	?	134	239	?	-	-	-
Köröstarcsa	198	185	353	80	180	348	-	55	75	200	182	960	-	-	-
Mezőberény	185	134	337	120	170	600	-	-	-	320	705	700	-	-	-
Békési járás	412+1808	931	2 891	1122	1 792	3 080	470	653	1 298	2 378	3 626	4 339	80	89	121
Doboz	496	394	1 050	260	?	720	60	-	18	158	?	180	-	-	-
Gyulavári	450	636	800	-	-	-	200	260	220	-	-	-	-	-	-
Kétegyháza	70	124	401	-	96	246	290	280	265	130	131	142	-	38	38
Újkígyós	?	430	410	-	650	800	-	30	40	430	750	600	-	-	25
Gyulai járás	1016	1 584	2 661	260	746	1 766	550	570	543	718	881	922	-	38	63
1945-ös Békés m.	5574+4216	12 846	20 180	5734	12 946	18 772	6033	10 009	13 025	26 959	28 919	35 264	1163	1054	1051
Pusztaozlaka	(1) 70	66	250			130					130	160			
Almáskamarás	(1) 15	130	131			140					120	130			
Elek	(1) 19	57	250			46			28		145	38			43
Medgyesbodzás	(1) 7	30	72			200					370	-			
Medgyesegyháza	(1) 50	136	568			410		54	180		400	350			
Nagykamarás	(1) 30	347	368			424					330	286			
Bánkút			156			-						-			
Eleki járás	191	766	1 795			1 350		54	208		1 495	964			43
Battonya		170	514			1 200			154		780	1 363			154
Dombegyház		139	570			430		156	?		315	228			47
Kevermes	(1) 18	104	301			750		110	375		320	125			
Mezőhegyes		92	586			720		152	120		-				
Battonyai járás		505	1 971			3 100		418	495		1 415	1 716			201

Nagykopáncs		8	100	67	-	26	170	98	-
Csanádapáca	(1) 29	50	157	360	-	-	111	520	-
Dombiratos	(1) 14	80	160	80	40	50	155	72	-
Kunágota		47	115	120	85	38	130	230	
Magyarbánhegyes		26	122	46	98	35	130	115	
Mezőkovácsháza		107	209	85	57	54	390	124	32
Nagybánhegyes		61	141	87	-	12	410	150	-
Reformátuskovh.	(1) ?	22	58	110	-	-	60	42	-
Végegyháza		50	102	115	-	-	-	-	-
Kovácsházi járás		451	1 164	1 070	280	209	1 915	1 351	32
Arad-Csanádi járások		1 722	4 930	5 520	752	912	4 825	4 031	267
Biharugra				38*					
Geszt				31*					
Körösnyághars.				-					
Mezőgyán				46*					
Okány				172*					
Sarkadkeresztúr				69*					
Zsadány				214*					
Újszalonta				139*					
Kötegyán				24*					
Méhkerék				30*					
Sarkad				50*					
Nagyszalontai járás				813					

Források: MSZMP Békés m. Biz. Arch. MKP 1945. I.; MSZMP Csongrád m. Biz. Arch. 30. fond. 12 6.e.; BML Békés vm. főisp. ir. 249/1945. sz.n. 132. csomó; Békés vm. alisp. ir. 59/1945.; Békési járási főjegyző ir. 249/1945; Szarvasi járási főjegyző ir. 235/1945.

III.
Az 1945. évi választások eredményei Békés megyében

Helység	Szava- zásra jogo- szava- sultak	Érvé- nyes szava- zat	Nemzeti Parasztpárt			Polgári Dem. Párt			Magyar Komm. Párt			Füg. Kisgazdapárt			Szoc. Dem. Párt		
			szavazat	női	férfi	szavazat	női	férfi	szavazat	női	férfi	szavazat	női	férfi	szavazat	női	férfi
			%			%			%			%			%		
Békéscsaba	30 361	28 529	2 566	1 344	1 212	282	161	121	7 174	3 687	3 487	10 031	5 818	4 213	8 501	4 805	3 686
			9,1	8,5	9,5	1,0	1,0	1,0	25,4	23,3	27,4	34,9	36,8	33,0	29,6	30,4	29,0
Gyula	14 721	13 733	1 355	729	626	189	112	77	2 850	1 489	1 361	6 595	4 081	2 850	2 744	1 534	1 210
			9,9	9,2	10,8	1,4	1,4	1,3	21,1	18,7	23,5	47,5	51,3	43,4	20,1	19,3	20,9
Városok összesen:	45 082	42 262	3 911	2 073	1 838	471	273	189	10 024	5 176	4 848	16 626	9 899	6 727	11 245	6 339	4 906
			9,3	9,0	9,7	1,1	1,3	1,1	23,7	21,9	26,2	39,3	40,9	36,4	26,6	26,9	26,6
Szeghalom	6 003	5 511	1 099			67			774			3 058			513		
			19,9			1,2			14,0			55,7			9,2		
Körösladány	4 939	4 448	1 056			29			898			1 987			514		
			23,6			0,7			20,0			44,0			11,6		
Füzes- gyarmat	5 423	5 048	1 844			19			1 518			1 293			374		
			36,5			0,4			30,1			25,4			7,6		
Véztő	6 485	6 157	575			74			1 739			3 191			578		
			9,3			1,2			28,2			51,8			9,5		
Bucsa	1 784	1 681	676			15			515			450			25		
			40,3			0,9			30,7			26,6			1,5		
Szeghalmi járás	24 634	22 881	5 250	2 798	2 452	204	114	90	5 444	2 945	2 599	9 979	5 648	4 331	2 004	997	1 007
			23,0	22,5	23,3	0,9	0,9	0,8	23,7	22,9	24,8	43,5	45,5	41,3	8,9	8,0	9,6
Szarvas	15 487	14 544	1 798			118			3 034			7 029			2 965		
			9,7			0,8			20,4			48,1			20,4		
Kondoros	4 807	4 510	394			26			829			1 987			1 274		
			8,8			0,5			18,4			44,0			28,3		
Csabacsüd	1 825	1 594	317			8			409			508			372		
			19,6			0,5			25,4			31,5			23,0		
Békés- szentandrás	3 850	3 664	394			94			684			1 980			512		
			10,7			2,7			18,8			53,8			14,0		
Öcsöd	4 793	4 378	816			23			1 037			1 708			797		
			18,8			0,5			23,8			38,8			18,1		
Szarvasi járás	30 762	28 713	3 319	1 702	1 617	269	140	129	5 993	3 175	2 818	13 212	7 557	5 655	5 920	3 127	2 793
			11,6	10,8	12,4	0,9	0,9	1,2	20,9	20,2	21,6	45,8	48,1	43,4	20,8	19,9	21,2

Orosháza	12 482	16 403	1 099			205				3 960		6 181					4 958
						6,7				1,2		24,1					30,3
Tótkomlós	7 327	7 008	85			45				3 891		1 860					1 127
						1,2				0,6		55,6					16,2
Szentetornya	2 688	2 566	193			22				773		940					638
						7,4				0,8		30,2					24,9
Gádosros	1 986	2 855	349			32				1 399		758					313
						12,1				1,2		49,2					11,0
Csorvás	2 504	4 311	374			29				901		1 444					1 593
						8,6				0,7		20,5					36,9
Gerendás	1 401	1 333	281			4				213		657					178
						21,1				0,3		16,0					13,3
Nagyszénás	4 441	4 254	839			38				1 063		1 390					899
						20,0				0,8		25,0					21,2
Pusztaföldvár	2 068	1 970	431			11				739		580					209
						21,9				0,6		37,5					10,6
Békéssámszon	2 734	2 561	775			19				970		454					343
						30,2				0,7		38,0					13,4
Orosházi járás	40 641	43 262	4 426	2 398	2 028	405	235	170	13 909	7 367	6 542	14 264	8 116	6 148	10 258	3 586	4 672
			10,2	10,1	10,3	0,9	0,9	0,8	32,2	31,0	33,4	33,0	34,2	31,4	23,7	23,5	23,9
Gyoma	7 046	6 722	972			208			1 391			3 048					1 103
						14,6			20,8			45,0					16,5
Endrőd	7 442	7 363	633			78			2 435			3 624					573
						8,5			33,3			49,3					7,9
Gyomai járás	14 488	14 065	1 605	857	748	286	156	130	3 826	2 064	1 762	6 672	3 868	2 804	1 676	895	781
			11,5	10,9	12,0	2,0	2,0	2,1	27,3	26,3	28,3	47,2	49,3	45,0	12,0	11,4	12,5
Békés	18 305	17 096	1 579			349			4 521			6 843					3 804
						9,3			26,6			39,8					22,3
Mezőmegyer	922	827	117			2			94			278					336
						14,1			11,4			33,6					40,7
Köröstarcsa	3 254	3 070	173			21			702			1 516					658
						5,6			22,4			49,4					21,8
Mezőberény	8 958	7 906	125			90			1 216			3 946					2 529
						1,5			15,8			49,4					33,2
Békési járás	30 966	28 899	1 994	1 082	912	462	249	213	6 533	3 388	3 145	12 583	7 346	5 237	7 327	4 041	3 286
			6,9	6,7	7,1	1,6	1,5	1,6	22,8	21,0	24,5	43,2	45,6	40,9	25,5	25,0	25,6

Helység	Szavazásra jogosultak		Nemzeti Parasztpárt			Polgári Dem. Párt			Magyar Komm. Párt			Függ. Kisgazdapárt			Szoc. Dem. Párt		
	Érvényes szavazatok	Szavazatok	szavazat	női	férfi	szavazat	női	férfi	szavazat	női	férfi	szavazat	női	férfi	szavazat	női	férfi
			%			%			%			%			%		
Doboz	3 794	3 704	121			21			1 832			281			1 449		
Gyulavári	2 507	2 365	659			12			1 456			158			80		
			27,9			0,5			61,6			6,7			3,3		
Kétegyháza	2 829	2 675	71			35			703			1 179			687		
			2,6			1,3			26,2			43,9			26,0		
Újkigyós	3 720	3 542	349			63			734			1 837			559		
			9,7			1,7			21,0			51,7			15,9		
Gyulai járás	12 850	12 286	1 200	658	542	131	71	60	4 725	2 547	2 178	3 455	2 000	1 455	2 775	1 510	1 265
			9,6	9,6	9,8	1,1	1,0	1,0	38,2	37,5	39,6	28,1	29,4	26,4	22,6	22,2	23,0
1945-ös Békés megye	198 680	192 383	21 705	11 568	10 137	2228	1238	990	50 454	26 562	23 892	76 791	44 434	32 357	41 205	22 495	18 710
			11,3	10,9	11,8	1,1	1,1	1,2	26,3	25,0	27,7	39,9	41,8	37,6	21,4	21,2	21,7
Battonya	7 562	7 098	405			211			1 924			2 985			1 600		
			5,8			3,0			27,1			41,9			22,2		
Dombegyház	3 153	3 096	441			36			1 109			1 097			314		
			14,2			1,1			35,8			35,4			13,5		
Kevermes	3 193	3 141	181			23			881			1 111			945		
			5,8			0,7			28,2			35,2			30,1		
Magyar-dombegyház	564	378	171			2			7			197			1		
			45,8			0,5			1,7			51,7			0,3		
Mezőhegyes	4 107	3 754	365			37			1 297			486			1 569		
			9,7			1,0			34,8			12,8			41,7		
Battonyai járás	18 390	17 467	1 563	829	734	309	171	138	5 218	2 719	2 499	5 849	3 398	2 451	4 528	2 429	2 099
			8,9	8,7	9,2	1,7	1,7	1,7	30,1	28,5	31,6	33,2	25,6	30,9	26,1	25,6	26,6
Almáskamarás	814	774	5			5			318			199			247		
			0,6			0,6			41,4			25,0			32,2		
Elek	4 105	3 836	160			130			1 465			1 271			810		
			4,2			3,2			39,3			32,4			20,9		
Medgyesbodzás	1 461	1 342	176			26			268			743			129		
			12,9			1,9			20,1			55,4			9,7		
Medgyesegyháza	3 031	2 872	138			20			1 176			880			658		
			4,8			0,7			41,1			30,6			22,8		

Nagykamarás	2 503	2 399	4			20			1 384			606				384	
			0,2			0,8			57,7			25,2				16,1	
Pusztaszentlőrinc	755	712	24			4			362			179				143	
			3,6			1,5			49,2			25,1				20,0	
Eleki járás	12 665	11 935	507	284	223	205	126	79	4 974	2 666	2 308	3 878	2 280	1 598	2 371	1 006	1 366
			4,3	4,3	4,2	1,6	1,8	1,5	41,9	39,6	44,3	32,4	33,9	30,7	19,8	19,8	20,4
Csanádapáca	2 623	2 498	25			39			563			1 516				335	
			0,9			1,5			22,6			60,5				14,4	
Dombiratos	951	912	72			5			378			287				170	
			7,9			0,6			41,6			31,2				18,7	
Kaszaper	1 349	1 294	36			12			690			389				160	
			2,7			0,9			53,4			30,0				13,0	
Kunágota	3 495	3 159	409			53			1 235			1 106				306	
			13,2			1,6			40,0			35,3				9,9	
Magyarbánhegyes	2 271	2 038	110			60			491			1 057				320	
			5,3			2,9			24,3			51,7				15,8	
Mezőkovácsháza	3 456	1 163	326			112			1 033			1 235				457	
			10,4			3,4			32,8			38,9				14,5	
Nagybánhegyes	1 999	1 957	15			10			1 104			448				380	
			0,7			0,5			56,5			22,8				19,5	
Reformátuskovácskőháza	870	802	14			6			213			257				312	
			1,7			0,8			26,8			31,8				38,9	
Végegyháza	1 350	1 225	19			17			769			158				262	
			1,5			1,4			62,9			12,8				21,4	
Mezőkovácsházi járás	18 364	16 998	1 026	569	457	314	178	136	6 476	3 375	3 101	6 453	3 658	2 795	2 729	1 446	1 283
			6,1	6,3	5,9	1,8	1,9	1,7	38,2	36,5	39,1	37,8	39,6	35,9	16,1	15,7	16,6
Csanád-Aradi járások:	49 419	46 400	3 096	1 682	1 414	828	475	353	16 668	8 760	7 908	16 180	9 336	6 844	9 628	4 880	4 748
			6,6	6,7	6,6	1,7	1,9	1,7	35,9	34,8	37,2	34,9	37,2	32,3	20,7	19,4	22,3

Helység	Szava- zásra jogo- sultak	Érvé- nyes szava- zat	Nemzeti Parasztpárt			Polgári Dem. Párt			Magyar Komm. Párt			Függ. Kisgazdapárt			Szoc. Dem. Párt		
			szavazat	női	férfi	szavazat	női	férfi	szavazat	női	férfi	szavazat	női	férfi	szavazat	női	férfi
			%			%			%			%			%		
Sarkad	6 950	6 423	903			121			2 531			2 497			374		
			14,1			1,8			39,6			38,6			5,9		
Biharugra	1 258	1 145	60			1			64			983			37		
			5,3			0,1			5,6			85,7			3,3		
Geszt	941	809	121			4			231			404			49		
			15,0			0,5			28,6			49,8			6,1		
Körösnyagy- harsány	847	798	34			6			17			730			11		
			4,2			0,8			2,2			91,4			1,4		
Kőtegyán	1 538	1 448	334			14			157			910			33		
			23,1			0,9			10,9			62,8			2,3		
Mezőgyán	1 354	1 209	67			12			506			491			133		
			5,5			1,0			41,9			40,1			11,0		
Méhkerék	1 293	1 106	617			22			75			369			23		
			55,8			2,0			6,8			33,3			2,1		
Okány	2 886	2 694	147			20			1 125			926			476		
			5,5			0,7			41,9			34,2			17,7		
Sarkad- keresztúr	1 532	1 425	228			33			512			583			69		
			16,0			2,3			35,9			40,9			4,9		
Újszalonta	331	299	7			-			-			205			87		
			2,3			-			-			68,6			29,1		
Zsadány	1 892	1 713	58			24			494			805			332		
			3,4			1,5			28,9			46,8			19,4		
Nagyszalontai járás	20 902	19 069	2 576	1 359	1 217	257	136	121	5 712	2 873	2 839	8 900	4 896	4 004	1 624	831	793
			13,6	13,5	13,6	1,3	1,3	1,3	30,1	28,5	31,7	46,5	48,5	44,6	8,5	8,2	8,8
Déaványa	8 294	7 571	1 278			102			1 970			3 575			646		
			16,9			1,4			26,2			46,9			8,6		
Békés megyé- hez csatolt területek:	70 321	65 469	5 672	3 041	2 631	1085	611	474	22 380	11 633	10 747	25 080	14 232	10 848	11 252	5 711	5 541
			8,6	8,6	8,7	1,7	1,8	1,6	34,2	33,0	35,5	38,3	40,4	35,9	17,2	16,2	18,3
Mai Békés megye össz.:	269 001	257 852	27 377	14 609	12 768	3313	1849	1464	72 834	38 195	37 339	101 871	58 666	43 205	52 457	28 206	24 251
			10,6	10,3	11,0	1,2	1,3	1,1	28,2	26,9	29,8	39,5	41,5	37,1	20,5	19,9	21,0